MÜÜRILEHT

TARTU JA MAAILMA KULTUURILEHT

KAHETEISTKÜMNES NUMBER : SÜGIS/TALV 2010

KOLLEEGIUM: KAISA EICHE, INDREK GRIGOR, PÕIM KAMA, MARGUS KIIS, MAARJA MÄND, MARTIN OJA, KRISTINA PAJU, IVAR PÕLLU, JOONAS SILDRE, HELEN TAMMEMÄE, GREGOR TAUL, SVEN VABAR, BERK VAHER, KEIU VIRRO :; KEELETOIMETAJA : KAJIA M KALVET :; KUJUNDAJA: MADIS KATZ :;

12 : SÜGIS/TALV

VÄLJAANDJA: MTÜ GENIALISTIDE KLUBI : WWW.GENKLUBI.EE/MUURILEHT :; TOETAJAD: TARTU LINN, TARTU KULTUURKAPITAL, EESTI KULTUURKAPITAL :; TRÜKK: PRINTALL :; TRIAAŽ: 2000 :; TASUTA!

Kaasautorid:

Tanel V. Kulla õpib hetkel Tallinna Kunstiakadeemias tegevuskunsti. Kirjutamisega tegi lähemalt tutvust varajases puberteedieas, luule poole pöördus keskkoolis. Inspiratsiooni leiab elust, inimsuhetest, sisemisest ja ümbritsevast maailmast, tühjusest… Üldistades võib öelda, et üritab oma kirjutistes väljendada teatavat tunnetuslikku alust, mis enamasti peidetuks jääb ja oma olemuses „nähtamatu“ on.

Taneli luulelooming on end ritta seadnud leheküljel 3.

Martin Rünk on õppinud semiootikat ja kunstiteadust, töötanud Kultuuritehases Polymer *multitasker*ina ja vahel ka praktilise meelega arvustanud näitusi.

Selles numbris küsib Martin Anna-Stina Treumundilt sõpruse poolest küsimusi (lk 4).

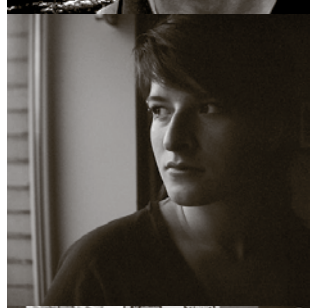

Keiu Virro tahtis väikesena Kleopatraks saada, aga Eesti krokodillivaeses kliimas on otsustanud end pühendada hoopis kultuuriteooria õpingutele ja teatrivaatlusele.

Keiu muljetab tänavuse Draama Festivali üle (lk 12-13) ning vaatab kriitilise pilguga Tanel Saare esimest linti (lk 29). Ühtlasi tervitame Keiut Müürilehe vastse teatritoimetajana.

Jürgen Tamme ei kujuta oma elu ilma plaatideta ette, kuid mõistab, et suudab tajuda muusika mõõtmatusest vaid osakest. Seetõttu üritab seda osa paigutada enda ellu nii, et igaks tujuks leiaks plaadiriiulilt midagi sobivat. Tema sõnul peab hea muusika vastama vaid ühele kriteeriumile — enda maitsele.
heliori.blogspot.com

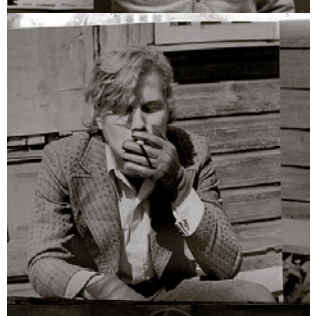

Kaarel Valter kirjeldab end erus eesti IV liiga jalgpallimängijana ja keskpärase vibulaskjana. Elas Tartus, nüüd resideerub Tallinnas. Kuulus omal ajal DJ-rühmituse Eha tänava poisid koosseisu.

Selle eest, et Müürilehe lugejate kõrvu kostuks ainult väärt muusika, hakkavad hoolt kandma Jürgen, Kaarel ja Penny Lane, kes tutvustavad nüüd ja edaspidigi leheveergudel nii uuemaid kui ka vanemaid plaate (lk 16-17).

Kaarel Kütas on EKA skulptuuriosakonna teise kursuse üliõpilane. Varasema elukogemusena on Kaarlil metsanduslik haridus ja kuueaastane töökogemus piirivalves. Kunstiga hakkas tõsisemalt tegelema 2005. aastal ja sai tuule tiibadesse Pärnus Academia Non Gratas. Osalenud maalide, graafika, installatsioonide, samuti tegevuskunstiaktsioonidega erinevatel näitustel ja festivalidel nii Eestis kui välismaal.

Käesolevas numbris teeb Kaarel ülevaate Jan Bergi (kodanikunimega Janno Bergmann) loomingust (lk 22-23).

Mikk-Mait Kivi sõidab erinevatel põhjustel juba aastaid Tallinn-Tartu maanteed/raudteed pidi. Praegu on Tallinnas PÖFF, Tartus meedia ja reklaamikunst Kõrgemas Kunstikoolis. Kohati on mõlemas linnas (vahepeal kahes korraga) audiovisuaalkunst. Kui vähegi võimalik, siis teeb kõike joonlaua ja kalkulaatoriga.

Mikk-Mait teeb ülevaate animatsioonifestivalist KLIK!Estonia// KLÕPS! (lk 24).

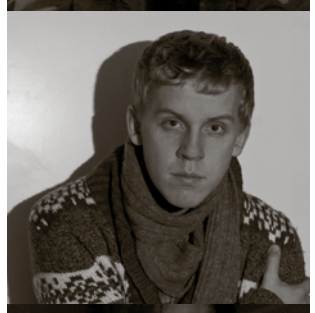

Rainar Aasrand õpib Tallinna Ülikoolis kultuuriteadust. Lisaks sellele lööb ta vahel kaasa mõnes teatrietenduses ja vaatab lõputult uusi ja vanu filme. Ning siis, kui teiste asjade kõrvalt vahel aega veel üle jääb, tunneb rõõmu reisimisest ja elamisest võõrastes paikades.

Rainar kommenteerib hiljuti kinos Sõprus linastunud Balti Filmi- ja Meediakooli kevadisi tudengifilme (lk 25).

Piret Tamme õpib kolmandat aastat eesti ja soome-ugri keeleteadust. Arvab, et on hea, et inimesel on kaks kõrva (teetassil pahatihti ainult üks), sest ühe taga saab hoida pastakat, teise taga pintslit. Viimasega tõmbabki Piret vahel jooni. Sügiseks soovitab kuulata head muusikat. Ja kui pilved kaovad, jätta mütsid koju, et päike saaks teha pai.
ploomikook.wordpress.com

Pireti illustratsioonid joonistuvad Joanna Elmanni luuletuste kõrvale (lk 26-27).

Kadi Meriluht peab end vabaks ja vallaliseks, kuigi on juba kolmandat aastat suhtes semiootika ja kultuuriteooriatega, võttes aga kõrvalt usuteadust. Varem olnud lühiajaliselt ka kunstiteadusega. Truuks jäänud aktivisti rollile, korraldanud erinevaid kultuuriüritusi Tartu Kultuuritehases. Mugavaks muutunud igapäevaselt pastaroogasid valmistades. Üsna lihtsasti võib teda võluda esteetikaga pisiasjades.

Liis Siiroja on enda sõnul alla kukkunud narilt, külakiigelt, puu otsast, turnikalt, kapi otsast, isa kätelt, muudelt kiikedelt, sillalt, ehituselt, kõnniteelt, klubikõlarilt, mäest ja trepist (üles). Sellele vaatamata saab väidetavalt suhteliselt okeilt hakkama.

Liis Vikerpuur on lõpetanud semiootika bakalaureuse 2010, praegu magistris. maalikunsti bakalaureus ootab veel lõpetamist. Vabal ajal pildistab, joonistab, kirjutab, loeb, näeb ja kuulab. tantsib, loob, rändab ja otsib. Naudib erinevaid keeli ja meeli.

Kadi & Liisid käisid Poolas Sõpruse monumendi iseloomu ja tähendusvälju uurimas (lk 31).

Sven Paulus on vabakutseline alkeemik ning rändpoeet. Vabal ajal tegutseb ajakirjanikuna ja tööajal teeb teatrit. Tartu Üliõpilasteatriga seotud AD 1998.

Käesolevas Müürilehe numbris kirjutab Sven Tartu Üliõpilasteatri elu võludest ja valudest (lk 32).

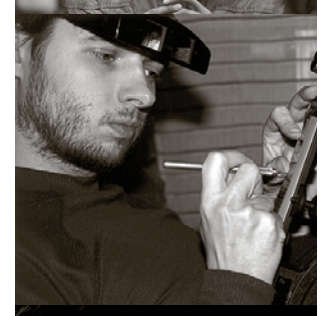

Ülo Pikkov on Eesti animafilmitegija. Loonud üheksa animatsioonfilmi, samuti avaldanud hulgaliselt illustratsioone ning kirjutanud mitmeid lasteraamatuid. Ülo Pikkov töötab dotsendina Eesti Kunstiakadeemia animatsiooni osakonnas.

Käesoleva lehe veergudel seikleb Ülo koomiks „Nina“ (lk 38-39).

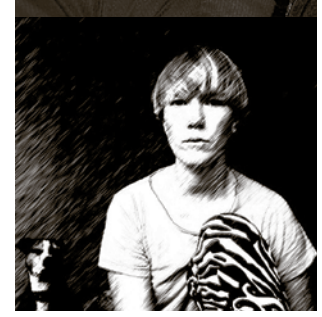

Triinu. Lille. Maal. Linnas. Maas. Õhus. Vees. Unes. Ilmsi. Siin. Seal. Elu, elu, elu, elusse, elus, elust, elule, elul, elult, eluks, eluni, eluna, eluta, eluga.
triinulille.blogspot.com

Triinu maailm avaneb Müürilehe tagumisel küljel.

Esikaanefoto: Anna-Stina Treumund

Anna end levitajana üles!

Müürileht on avatud kaasautorlusele!

Tahad müürilehes reklaami teha?
Võta toimetusega ühendust:
myyrileht@genklubi.ee

Meis kõigis on natukene homofoobi

Käesoleva Müürilehe juhatab sisse intervjuu Anna-Stina Treumundiga, kelle näitus „Sina, mina ja kõik, keda me ei tea“ 26. oktoobril Tartus Y galeriis uksed avas ning novembri keskpaigani avatuks jääb. Sama näitus oli kevadel eksponeeritud ka Tallinna Kunstihoone Galeriis ja pälvis tähelepanu sellega, et tegu on väidetavalt esmakordselt ühemõtteliselt lesbilisust käsitleva kunstinäitusega kohalikus kunstiavalikkuses.

Nagu selgub nii Martin Rünki vestlusest Anna-Stinaga kui ka Anna-Stina vestlusest EGN (Eesti Gei Noored) presidendi Maret Neyga, on iga inimene eraldi isiksus, kes hoolimata oma seksuaalsetest eelistustest mõtleb omamoodi. Mistõttu ei saa ükski gei rääkida kõikide geide eest, küll aga saab igaüks seista kõigi seksuaalse vabaduse eest.

Ka geide seas on äärmuslasi — küll neid, kes ei salli heterosid, küll neid, kellele tekitavad moslemid vastumeelt. Ei saa öelda, et võrdõiguslikkuse teema ei vajaks tähelepanu ja jätkuvat avalikku diskussiooni, kuid ma tahan pöörata tähelepanu sellele, et vahet tuleb teha tarkadel ja rumalatel inimestel, omadusel, mis ei sõltu kellegi nahavärvist, seksuaalsetest eelistustest ega uskumustest.

Ma olen aus — mina ei salli kitsarinnalisi ja rumalaid inimesi, hoolimata sellest, kas tegu on valge mehe, pilusilma, transseksuaali või budistiga. Igasugune diskrimineerimine tuleneb ebaintelligentsusest ja isegi kui inimene on kõrgelt haritud, võib ta oma emotsionaalse intelligentsuse tasemel olla täielik idioot.

Kunagi, kui mul oli õnn käia David Vseviovi loengutes, ütles ta väga ilusasti, et muidugi mõista on iga normaalne mees feminist — austab naist mehega võrdselt. Oluline on see, et mehed ja naised on omavahel just nimelt *võrdsed*. Ega nad sellepärast samasugused ei pea olema. Mehed jäävad ikka meesteks ja naised naisteks.

Millegipärast, kui me nimetame kedagi feministiks, siis kangastub meie silme ette mõni vihane maskuliinne naine. See ei ole nii.

Mille poole ma selle jutuga tüürin, on see, et iga normaalne inimene peaks olema ka homotolerantne. Nendel teemadel ei peaks üldse mitte rääkima ainult seksuaalvähemused ise, vaid isegi olulisem oleks teiste sõnavõtt. Homode aktsepteerimine ei tee arvamuseavaldajat selle pärast kuidagi pedelikumaks või homoks.

Suure suuga homofoobide kõrval eksisteerib ka veel suur hulk inimesi, kes foobiliselt kardavad, et äkki hakatakse neid endid veel viimaks geiks pidama, kui nad söendavad seksuaalvähemuste kaitseks midagi öelda. See on paraku samuti homofoobia.

See, kui ameerika farmer neegril lubas tuppa magama tulla, ei teinud temast veel humanisti, tule jumal appi!

Helen Tammemäe

Tanel V. Kulla

Ma olen su jaoks olemas,
tähendab mitte midagi.
Vahesse olen seiskund,
sa näed vaid ridasid.
Nii, sisimas karjudes: „appi“,
palusin hoida eemale.

•••
Kus on tasakaal?
Kui seisaks
kogu maailma ilu
kahel kaalukausil,
võrdselt jaotuna.

Ja seal,
nende vahel,
seisab ta.

Ning unustab.

•••
Kuis taastub sära
tuhkjalt kaameis silmis.
Ja koondub ära
kantud, kulund vildis.

Nüüd

olgugi see
mu sisemine lõpp.
Unenägudest
realiseerus vaid tõtt
Peeglist, hägusest
me süsteemid said võtt.

•••
Tea vaid,
et on hetki,
mis ei vajagi kirjeldust.
Need alustavad retki,
Rajavad viljelust.
•••
Kõik, mis jääb
on kadu.

Ei jää
sedagi.

Ei

jäägi midagi.

MINA, SINA JA KÕIK, KEDA ME EI TEA

Anna-Stina Treumundiga vestles **Martin Rünk**

Kui sa kevadel Kunstihoone galeriis näituse "Mina, sina ja kõik, keda me ei tea" avasid, jäi mulje, et vormistasid lõpuks mõtte, millest olid juba pikalt rääkinud. Nüüd tood selle Tartusse Y galeriisse. Oled mitmel pool rõhutanud, et tegu on esimese lesbinäitusega siinmail. Mis on selle näituse eesmärk?

Lihtsustatult öeldes: teha häält. Lõpetada vaikimine, nagu meil (lesbidel) poleks oma kultuuri, ning teha meid nähtavamaks. Loomulikult ootasin arutelu meedias ning lesbikogukonnas, mille ka mingil määral saavutasin.

Millest selline vastutus?

Vastutan ainult enda tegude ja valikute eest. Ma ei esinda lesbikogukonda ega feministe. Ei näinud mõtet oodata, kuni keegi teine teeks näituse lesbilisusest. Kui aus olla, oli vahepeal ka hirm, et teen kuskil saatusliku vea ning süvendan või toodan uusi stereotüüpe. Ainus võimalus seda vältida on jätkata loominguga, kaasates rohkem inimesi. Samuti oli nõrgaks kohaks kogukonna eneseteadlikkus või teadmised *queer*-teooriast. Sealt ka lugemisgrupi „Virginia Woolfi me ei karda!" aktiveerimine[1].

Mulle meeldib, kuidas sa räägid "meist" ja kogukonnast nii iseenesestmõistetavalt. Ometi pole ükski kogukond iseenesest olemas, vaid pidevas (taas)loomises ning sõltub inimeste sotsiaalsest lävimisest ja jagatud väärtuste olemasolust. Kellest see "meie" koosneb?

See „meie" on osaliselt naised, kellega olen tutvunud viimase kümne aasta jooksul, ja naised, keda meedias rünnatakse. Jah, kogukond on tegelike piirideta ning puuduva ühtse poliitikata. Näiteks kõik homoseksuaalid ei soovigi abielluda, lapsi saada. On ka naisi/mehi, kes on öelnud, et ei tunne ennast osana kogukonnast. Pilt, mis võõrale meist on jäänud, pole just väga mitmekülgne. Tihti seostatakse homoseksuaale praidil marssivate või paari meedias sõna võtva inimesega. Tegelik seltskond on ütlemata kirju, kuid kahjuks nähtamatu. Ootan aega, kui kõigile teada homoseksuaalid avalikult kapist välja tulevad. Tean, utoopiline unistus.

Kõik, keda sa oled pildistanud, on su sõbrad või tuttavad — mil määral on tegu dokumentatsiooniga ja kust algab lavastus?

Osa naistest, keda pildistasin/filmisin, tundsin põgusalt. Olen kuulnud etteheiteid, et pildistan ainult oma sõpru. Minu jaoks on see sisutühi väide. Kõik need aastad, kui olen kasutanud fotoaparaati, olen pildistanud oma perekonda, armukesi, sõpru, partnereid ja muidugi ennast. Dokumentalistika on mu jaoks alati võõras olnud. Ei taha olla hetke püüdja, vaid illustreerida olemasolevate osalistega ideed/kriitikat. Iga foto/video sõnum on idanenud igapäevastest kokkupõrgetest homofoobia ja sallimatusega. Kui aus olla, ei ole ma dokumentaalfotot kunagi usutavamaks pidanud kui teisi fotosid. Küsimus lavastusest ja subjektiivsest valikust jääb alati sisse.

Ometi oled inimesi pildistanud nende enda keskkonnas — isegi kui sa ütled, et tahad tabada midagi muud, on need inimesed ikkagi piltidel iseendana. Justkui teeksid nende konkreetsetest asjaoludest fotograafilise üldistuse…

Kokkuvõttev kaader. Isegi kui foto sõnum on tulnud mu enda kogemusest, on kogemused olnud teiste naiste omadega kattuvad. Ehk peabki alustama üldistustega ja siis sealt edasi liikuma. Mu järgmine samm sõltub mingil määral ka vastuvõtja signaalist. Kui lugeda neid demagoogiat, viha, idiootsust, foobiaid ja marurahvuslust täis olevaid artikleid meedias, on lihtne näha, kus kõik mäda on. Ignorantsus tundub olevat ohtlikum kui konkreetne viha.

Airi Triisberg kirjutab Kunst.ee-s, kuidas selle näituse keskseks teljeks on keha esitamise kaudu lesbilise kuvandi konstrueerimine, kuid seda viisil, mis mitte alati pole üheselt äratuntav[2]. Kas see nn grupipildi vastavus ootustele tuli ka kuidagi lesbikogukonnasiseselt teemaks — kas kujutasid kogukonda õigesti või tundis keegi ennast mingil põhjusel haavatuna? Sa ütlesid kunagi, et mitte kõik, keda algselt soovisid pildistada, ei olnud nõus. Mis oli lõpuks nende reaktsioon, kes nõustusid ja pidid endaga näitusesaalis silmitsi seisma avalikult lesbideks tituleerituna?

Rääkisin näitusest kahjuks ainult sõpradega. Konstruktiivset tagasisidet kogukonnalt ei saanud (kui Sirbis ilmunud artikkel välja jätta[3]). Võimalik, et kedagi mu näitus häiris, sest kogukonna sees on sama palju erinevusi kui kogukonnast väljas. Meil pole ühtset arvamust homofoobia, abielu või armastuse kohta. Minuni jõudis ainult positiivne tagasiside. Kõige olulisem oli nähtavaks saamine — tahtsin midagi kogukonnale tagasi anda. See on mõeldamatu, et oleksin kõiki erineva vanuse, juuksevärvi ja kehaga naisi kujutanud. Valisin pildistamiseks ja filmimiseks naised, kelle seisukohad mulle korda lähevad. Olen neile väga tänulik, et nad julgesid avalikkuse ette tulla. Lesbi on see, kes ennast lesbina identifitseerib.

Kuidas sa ise tõlgendad näituse tõelist hitt-tööd „Drag"? Oled ennast kujutanud lotendavas soojas meeste pesus, lilla paruka ja kinnimähitud rindadega ning keerad sellega vaatajate ootused soorollide osas mitmekordselt sõlme.

Olen ise ka korduvalt mõelnud, et miks just „Drag" nii palju vastukaja on saanud. End kui autorit eemaldades reageeriksin mängu peale — sotsiaalne sugu on konstruktsioon, mida praktiseerin igal minutil. Fotol on see konstruktsioon viidud edasi ja esitatud kolmekordsena. Muidugi ei saa eitada flirdi kohalolu. Fetišeeritud keha, mida ihaldavad nii mehed kui naised.

Enne „Drag"-i tegemist uurisin mitmeid *cross-dresser*'ite fotosid. Enamjaolt on autorid mehed, kes kehastavad ikoone nagu Marilyn, Madonna… Konkurentsitu lemmik on üks Kelli Connell'i sari, kus ta kehastab igal fotol kaht karakterit — nii meest kui naist. Situatsioonid on igapäevased ja vahetud. Ta on parim näide androgüünsusest. Ehk on paruka värvil ja pjedestaalil ka mingi roll :) Või hoopiski see vanaisa lotendav soe aluspesu?

Millisena näed sa kunsti osa viimasel ajal meedias esile kerkinud gei- ja lesbikogukonnaga seotud diskussioonis? Skeptik minus ütleb, et on tugev oht jääda ainult kommenteerivasse rolli, kuna inimesteni jõudmiseks tuleks ületada meediakünnis, mida galeriinäitused paraku ei suuda. Või on esmaseks sihtgrupiks piiritletum inimrühm?

Kunst on üks aktivismi rolle. Arvan, et on väga oluline näidata päris inimesi, mitte koomilisi ja stereotüüpseid joonistusi (pean silmas „Erinevus rikastab" kampaaniat). Alustasin juba aastal 2000 oma sõprade ja perekonnaga, et seletada,

Anna-Stina Treumund: „Harjutused oma pulmadeks"

mida tähendab homoseksuaalsus. Lugesin kõrvale erinevaid teooriaid ja materjale. Õnneks leidub infot päris palju ka eesti keeles (näiteks „Kuuvalgus koidikul"[4]). Siis lisandusid kursa- ja töökaaslased, uued sõbrad, vahel ka juhututtavad (näiteks Tartust Tallinna hääletades võib homoseksuaalsuse teemal vestelda). Kui ma olen õpetanud, olen alati rääkinud *queer*-kunstnikest, -teoreetikutest. Kunstihoone galeriis toimunud näituse „Sina, mina ja kõik, keda me ei tea" raames korraldasin ka ettekannete päeva, milles osalesid kunstiteadlased, kunstnikud, kunstihuvilised, inimesed *queer*-kogukonnast ja sõbrad. Arenes vestlus, mis puudutas mitmeid olulisi küsimusi. Meedia kaasamine polnud ka väga raske, sest teema on ju ikkagi uus ja ei ole just palju inimesi, kes oleksid avalikult väljas.

Kuna mu aktivism ja teavitustöö jätkub nii loomingus kui igapäevaelus, ei näe ma võimalust, et pikemas plaanis jääks muutus tulemata. Mu vanematel läks kümme aastat, et leppida mu seksuaalsusega. Tänaseks on nad väga toetavad.

See on tõsi, et isikliku seksuaalse eelistuse omaksvõtt meediaruumis on endiselt geide ja lesbide seas tabuks, isegi kui seksuaalvähemuste teema on üldisemal tasemel aktuaalne. Sinul selle tabu tunnetust ilmselt ei ole?

Ei ole. Seksuaalsus juba ise ei tohiks tabu olla. Sellest kui probleemist rääkimine ja selle üle vaidlemine tundub väga jabur. Samahästi võiks punapäiseid diskrimineerida või avalikult meedias arutada, mis õiguseid me neile ikka anname!? Seksuaalsus, nagu ka juuksevärv, pole valitav. Ei tea, millal inimesed sellest aru saavad.

Lõpetuseks üks tähelepanek, mis tuli su fotosid vaadates — enamasti on su töödes modellid vaiki. Tekib üksteisega tõtt vahtimise situatsioon, kus vaataja on pandud pingsa jälgija rolli, kelle pilgule modellid murdumatult vastu seisavad. See on huvitav vastuolu sooviga käivitada dialoog ja avada ennast. Vaikiv vastupanu?

Kas pilk on nii enesekindel? Pigem kutse. Vaikimine on petlik, sest vaatajad reageerivad. Aastatega on tekkinud mu tööde austajaskond. Olen saanud mitmeid fännkirjasid just meestelt. Ka peale näitust, kus astusin välja kui lesbiline naine. Võimalik, et lesbiline keha on osade meeste jaoks müstiline.

Vahel on pilk fotodel provokatiivne — pakun ju ennast võõrale, peaksin olema haavatav, kuid see pole nii. Mind pole nii lihtne murda. Vastane peab olema avatud ja empaatiline, siis kuuleb ta mu häält. Seoses näitusega sain ka päris palju etteheiteid esitatud teksti kohta. Ja jälle ainult meestelt. Nad soovisid näha pilte ilma lisatud verbaalse poliitikata, kuid see pole võimalik. Olen päris kindel, et kui jätaksin vaatajale täiesti vabad käed, eemaldaksid nad sealt homoseksuaalsuse ning „mugandaksid" mu keha ja olemuse enda eelistuse järgi.

Anna-Stina Treumund: „Queer"

Anna-Stina Treumund: „Õed Gerdake ja Kiisuke"

[1] "Virginia Woolfi me ei karda!" on feministlike ja queer-tekstidega tutvumiseks mõeldud Tallinnas tegutsev lugemisgrupp.
[2] Airi Triisberg "Sina, mina ja kõik, keda me ei tea" Kunst.ee 1-2/2010 http://ajakirikunst.ee/?c=kunstee-numbrid&l=et&s=otsi&t=sina-mina-ja-koik-keda-me-ei-tea&id=205
[3] Rebeka Põldsam „Elu vikerkaarel" Sirp 09.04.2010 http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=10503:elu-vikerkaarel&catid=6:kunst&Itemid=10&issue=3308
[4] Igor Kon „Kuuvalgus koidikul: Omasooarmastuse palged ja maskid" Ilo 2004 http://www.raamatukoi.ee/cgi-bin/raamat?18426

Anna-Stina näitus "Mina, sina ja kõik, keda me ei tea" on Y galeriis avatud 26. oktoobrist 10. novembrini.

AVASTAMAS SEKSUAALSUST

M.T.

Kui keegi oleks mulle öelnud, et aasta pärast ei ela sa enam oma kodus, su abielu on lahutamisel, su abikaasa võitleb teie lapse temalejäämise eest ning kõige selle põhjuseks on see, et sa oled lesbiline ja juba pea aasta aega meeletult armunud naisesse, siis ma poleks teda uskunud. Ma oleksin täielikult eiranud võimalust, et minu seksuaalne suundumus võib muutuda. Ometi olen ma just sellises situatsioonis.

Kuidas on võimalik, et üle neljakümnene naine avastab järsku, et ta ei ole heteroseksuaalne? Ameerikast pärit statistika andmetel on see suhteliselt levinud fenomen: 17% lesbilistest avastab alles pärast neljakümnendat eluaastat oma seksuaalse orientatsiooni samasooliste suunas. Ida-Euroopas, kus ühiskond on alles avanemas ja kõik personaalne, sealhulgas soo ja seksuaalsusega seonduv, alles oluliseks muutumas, võib see protsent veelgi suurem olla.

Aastaid uuriti homoseksuaalsust peamiselt meeste näitel. Selle alusel tekkis arusaam, et seksuaalsed eelistused kujunevad välja varases arengufaasis ja reeglina ei muutu. Näiteid naiste seksuaalse orientatsiooni muutumisest elu jooksul vaadeldi kui „erandlikke“ juhtumeid. Alles hiljuti on hakatud uurima naiste seksuaalsust meeste omast erinevalt, sest need „erandlikud“ juhtumid hakkasid liiga sageli esinema. Lisa M. Diamond, raamatu „Sexual Fluidity: Understanding Women's Love and Desire“ autor, uuris kümne aasta jooksul gruppi noori naisi, kes algselt identifitseerisid end kas lesbide või biseksuaalsetena. Ta avastas, et paljude selle grupi naiste seksuaalne orientatsioon muutus uurimisperioodi jooksul. Diamond järeldab, et naiste seksuaalsus ongi „voolav“. Voolavust defineerib ta kui naistel esinevat erinevatest olukordadest tingitud paindlikku seksuaalset reaktsiooni. See seksuaalne paindlikkus võimaldab naistel vaatamata nende üldisele orientatsioonile tunda teatud tingimustes seksuaalset iha nii naiste kui meeste suhtes.

Viimane aasta on olnud minu jaoks emotsionaalselt keeruline: iseenda uuesti avastamise ja tundma õppimise aeg. Neid küsimusi, mida ma selle aja jooksul endalt küsisinud olen, on palju, alates: „Kuidas on võimalik, et ma armusin naisesse? Kes ma olen? Kas ma olen lesbi, bi või on see pelgalt näide naise voolavast seksuaalsusest? Miks ma selle alles nüüd avastasin? Aga kõik need mehed, kellega ma olen olnud? Kas see läheb üle? Mida mu perekond ja sõbrad minust nüüd mõtlevad? Kas ma olen üksi selline imelik?” jne.

Ma elasin oma abikaasaga truult 13 aastat, meie suhe oli rahulik ja turvaline, mu mees armastas mind. Me olime kaks head sõpra, kellest ühel oli kirg ja intiimsusevajadus, aga teisel ei olnud. Põhjendasin endale oma olematut seksuaalset iha nii tema kui kogu meessoo suhtes abielurutiiniga, olin pidevas depressioonis. See oli mu abikaasa, kes tegi minu kapi ukse lahti, sest just tema sai aru, et olen naisesse armunud ning hakkas sellest rääkima, kui mina veel eitada ja tundeid varjata üritasin, kuigi need olid mind täielikult endasse haaranud. Mu abikaasa analüüsis rahulikult, arusaavalt ja toetavalt, kuidas ta juba meie suhte algusest peale teadis, et mind erutavad naised ja et mehed jätavad mind tegelikult seksuaalselt külmaks. Tal oli õigus, ma ei suuda meenutada igatsevalt ühegi mehe keha. Viimane ei tähenda seda, et ma kunagi ühtegi meest armastanud ei ole. Samas naiste kehad, mis mulle mingil põhjusel meeldisid, on sööbinud mu mällu erksalt ning erutavalt.

Ma olin 42 ja elus esimest korda tõeliselt armunud, ma ei söönud ega maganud päevi, olin segaduses, igatsesin, minu keha oli taas muutunud seksuaalseks ning pelgalt see oli ebaharilik. Vaid siis, kui selle naisega suhtlesin, tundsin end tõeliselt hästi. Kahjuks elas ta minust kaugel ja ainus võimalus suhtlemiseks oli internet. Ootasin kuid, et temaga taas kohtuda, teades, et iga vastastikune helluse hetk on varastatud moment ja tegelikkuses saame olla vaid õed. Ometi sundisid mu tunded mind iseenese arheoloogiaga tegelema, ümber hindama oma varasemaid suhteid ja tundeid. Avastasin, et juba algkoolis olin ma armunud ühte tüdrukusse, hiljem said meist parimad sõbrannad. Tundsin armukadedust, kui tal tekkis mõni poiss, käisin temaga kaasas jooksutrenni tegemas, ehkki ei armastanud sporti; tema imetles minu akadeemilisi võimeid ning oli samuti armukade minu teiste suhete peale. Meie suhtest ajendatuna kirjutasin ulmelise koolikirjandi, kus kaks sõbrannat armastavad teineteist nõnda, et otsustavad ohverdada selle osa oma kehast, mida teine sõbranna juures kõige enam ihkab. Lugu lõppeb kurvalt, sest pärast muutusi ei suuda nad enam teineteist armastada ning lõpuks sooritavad koos enesetapu.

80ndatel väikelinnas elades ei teadnud me midagi lesbilisusest, ilmselt ei olnud ma seda sõnagi kuulnud. Küll teadsin ma, et näiteks pelgalt teise tüdruku kogemata puudutamisest või liigsest vaatamisest riietusruumis võib tekkida pahandus ja seejärel hakatakse sinust eemale hoidma. Niinimetatud sõbrannadevahelist intiimsust, üksteise kehade analüüsimist või seksuaalsete teemade arutamist nagu mu Läänes üles kasvanud sõbrannad kirjeldavad oma teismelise-east, meil ei olnud. Koolivahetunnis pidime küll käest kinni hoides paaris jalutama, aga samas — kui koduteel teisel tüdrukul käest kinni võtsid, suhtuti sellesse imelikult. Ma käisin tüdrukute klassis, kus kõigil oli paanika, kuidas endale mees leida. Nii kool kui kodu süvendasid seda. 10. klassis viskas klassijuhataja mu tunnist välja, et ma suhtleksin noormehega, kes minusse armunud oli, aga kes mulle värinad peale ajas. Õpetaja põhjendus, et tüdrukud peavad poistega suhtlema, sest muidu ei saa nad tulevikus mehele, peegeldas täielikult nõukogude ühiskonnas eksisteerinud reeglit igast tüdrukust kasvatada ema ja tööline. Vanaema muretses, et mind ei huvita tüdrukutele sobilikud asjad nagu beebid ja iseenda välimuse eest hoolitsemine, ta oli veendunud, et õiget naist minust ei saa. 80ndate rahvuslik ärkamine eesti pere tugevdamise propagandaga nõudis omakorda noortelt eesti naistelt, et neist saaksid tublid pereemad. Väga raske oli neile survetele vastu seista, seda enam, et ma hakkasin ise ka uskuma, et suudan olla korralik abikaasa ja ema, kes hoolitseb eesti rahvuse jätkumise eest.

Minu esimene abielu kestis praktikas vaid mõned kuud kuni poja sünnini, sest ma ei suutnud oma abikaasaga intiimsust jagada. Korraks sain kokku oma teisme-ea sõbrannaga, aga ei suutnud üle olla sellest, et ta teenis raha välismaa meestega flirtides. Neid mehi, kellega ma lühemat või pikemat aega koos olen olnud, on palju; pidevalt otsisin ja igatsesin midagi, mida mehed mulle anda ei saanud, aga endale tunnistada ma seda ei julgenud. Varjasin ja tundsin tohutut piinlikkust, et olin armastanud naist ja et naiste kehade nägemine võrreldes meeste omadega tekitas minus hoopis teistsuguseid, erutavamaid tundeid. Sisendasin endale ning uskusingi, et suudan elada heteroseksuaalses abielus, et piisab vaid sellest, kui me inimlikult läbi saame, mingit intiimsust polegi vaja, õnnelik saab olla ka rahulikus ja turvalises suhtes. Mu abikaasat selline suhe ei rahuldanud, ta püüdis igati äratada minu seksuaalset iha, me mõlemad olime õnnetud; aga väljaspoolt tundus kõigile, et oleme suurepärane paar, kes sobib teineteisega ideaalselt, me ei tülitsenud ega olnud teineteise suhtes armukadedad.

Vabanemise tunnet, mis saabus siis, kui ma lõpuks aktsepteerisin oma seksuaalsust ning julgesin avada ukse iseenda sees, on võimatu kirjeldada. Ma lihtsalt tunnen end tervikuna, kõik laiali olnud killud on saanud mõistetavaks pildiks. Ma olen seesama naine, kes varem, ainult õnnelikum. Mul ei ole enam näiteks liigset šokolaadiisu, mis näitab, et ma ei kannata enam depressiooni all. Enamus mu sõpru aktsepteerib mind sellisena ja mu perekond hakkab tasapisi minus toimunud muutustega harjuma.

Usun, et paljudel tekkis seda lugu lugedes küsimus, kas peale nii lühikest kogemust võib ennast tõepoolest lesbina identifitseerida? Kasutaksin Lisa M. Diamondi sõnu, et pole olemas üht õiget viisi: „Tõde seisab selles, et on miljon erinevat lesbit, kõik erinevate elulugude ja vaadetega suhetele. See ei ole hirmutav, midagi, mida peaks pelgama. See on midagi, mida tuleks toetada ja mille üle uhke olla.“ Homoseksuaalsuse küsimuses polariseeritud Eestis võib tõepoolest tekkida tunne, et kui tunnistad end avalikult homoseksuaalsena, siis saab sellest su ainus identiteet, et sa polegi enam midagi muud. Sa ei ole enam õpetaja, ema, poliitik, kunstnik, naine, mees, vasakpoolse või parempoolse maailmavaatega jne. See sunnib meid endiselt oma olemust peitma, seda enam, kui oleme elanud suurema osa oma elust seda isegi enda eest varjates. On palju avastusi, mida me teeme iseenda kohta erinevast elukogemusest tulenevalt. Mina avastasin, et minu seksuaalne suundumus on omasooliste poole, ja see teeb mind õnnelikuks ning seega palju viljakamaks ühiskonnaliikmeks, kui ma olin seda suundumust endas alla surudes.

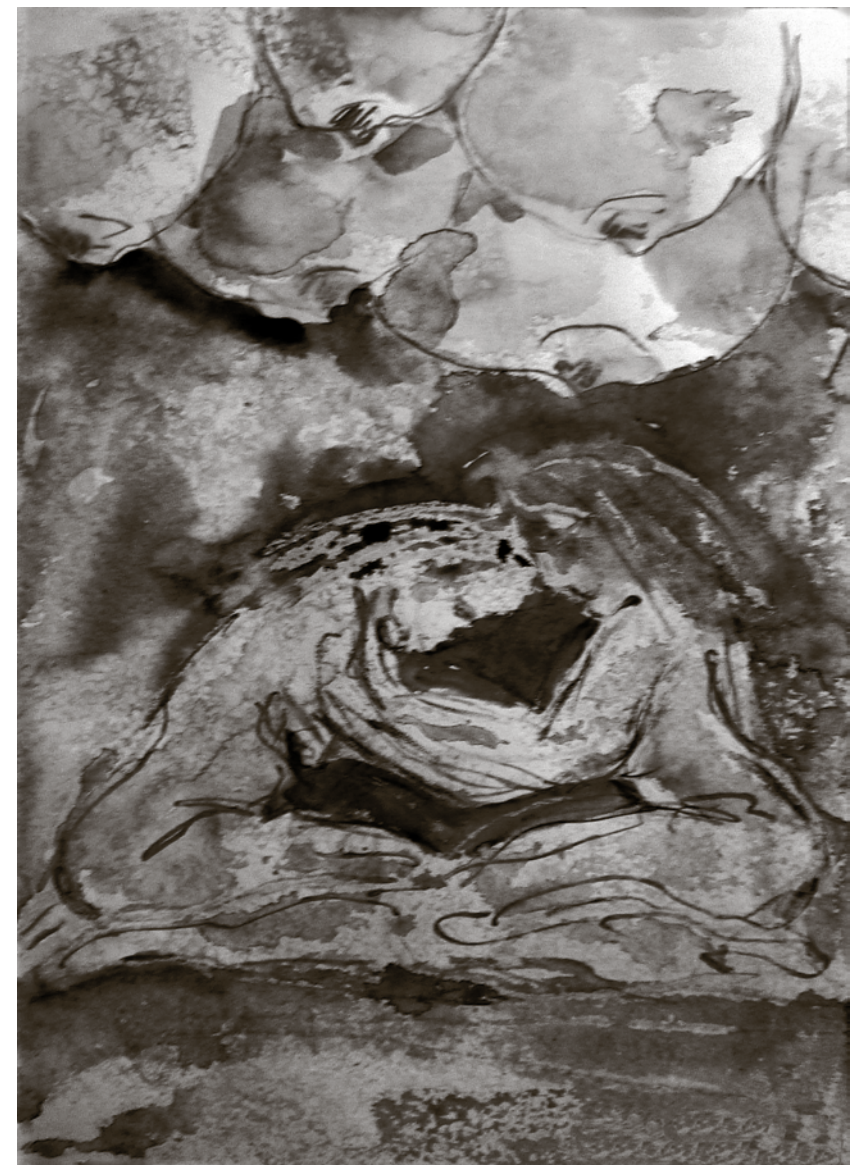

Autori varajane joonistus

EGN — EESTI GEI NOORED

EGN presidendi **Maret Neyga** vestleb **Anna-Stina Treumund**

Mis seisab tähtede EGN taga?

EGN on lühend sõnadest Eesti Gei Noored. Tänaseks seisab nende tähtede taga aga organisatsioon, mis ei ole mõeldud pelgalt geidele ega noortele, vaid seksuaal- ja soovähemustele ning nende igas vanuses sõpradele.

Kuidas sündis EGN?

EGN sündis Tartus kokku tulnud üliõpilaste pundist, kes jõudsid ühisele arusaamale, et kogukonna elavdamiseks on vaja organisatsiooni. Tollal ei olnud Tartus mingeid üritusi, rääkimata kooskäimiskohast, mis oleksid mõeldud seksuaalvähemustele. Tallinnas oli sel ajal mitu kohta ning rohkem väljundeid. Algul pidasime silmas vaid noori ja suunasime tähelepanu meelelahutusele. Nii olidki meie esimesed üritused peod, mis jätkuvad Tartus siiani. Varsti muutus meie tegevus aga laiemaks ja me avastasime, et ka Tallinnas on olemas seltskond, kes sooviks midagi ametlikumalt teha. Siis registreerisimegi organisatsiooni ja selle nimeks sai mitte Tartu Gei Noored, nagu meil algselt plaanis oli, vaid Eesti Gei Noored.

Teil täitus just kaks tegutsemisaastat. Kuidas hindaksid EGNi tööd ja aktiivsust? Kui läbipaistvad olete?

EGN on kahe aastaga jõudnud palju. Ma ei tahaks meie tööd alahinnata, sest tuleb silmas pidada, et keegi meist ei tee seda igapäevatööna ega raha eest, vaid vabatahtlikuna ning oma vabast ajast. Oleme endale nime teinud, st meist on kuuldud, ning kogukond teab, et on vähemalt mingidki organisatsioonid, kes reaalselt eksisteerivad, ning järelikult on nende taga ka reaalsed inimesed. Alati võiks olla aktiivsem ja proovida teha rohkem, kuid me ei ole võtnud endale eesmärgiks teha ja jõuda kõike, vaid pigem proovida teha seda, mida me teeme hästi.

EGNi kolmas tegevusaasta on veelgi enam täis üritusi ja tegevusi — kohtumisi erinevate koostööpartneritega jagub igasse kuusse. 2011 on Balti Pride'i aasta ning see toob ka EGNile tööd ja tegemist juurde. Mis puutub kommunikatsiooni, siis tasub mainida, et kuigi hetkel käib veel meie kodulehekülje uuendamine, toimib see üha paremini ning pärast suvepuhkust hakkas jälle ilmuma meie uudiskiri.

Millised on olnud EGNi suuremad projektid?

EGNi suuremad projektid on olnud Euroopa Noorte rahastatud projekt nimega Belonging, kampaania „Erinevuste poolt, diskrimineerimise vastu" toetatud projekt Tavalised Lood ning Avatud Eesti Fondi rahastatud artiklikogumik LGBT-teemadel, mis ilmub juba sel sügisel. Samuti olime partnerid projektis „Two Worlds, Two Prides... One Europe". Nende projektide raames oleme välja andnud infovoldikuid, korraldanud liikmeõhtuid, välja töötanud vahva meenekomplekti ning kleepsukampaania. Lisaks toimus sel suvel eesti ja belgia noortele tore laager.

Räägi natuke artiklikogumikust.

Artiklikogumiku koordinaatorid on Helen Talalaev ja Brigitta Davidjants ning tegu on projektiga, mille eesmärk on tõsta ühiskonna teadlikkust LGBT-teemadel ja suurendada üldise avalikkuse tolerantsust seksuaalvähemuste suhtes. Kokku on kogutud artiklid, mis on kirjutatud erinevate eri- ja elualade inimeste poolt. Teemasid on seinast seina: naiselikkus ja mehelikkus, homofoobia, seadusandlus ja tööelu, LGBT-identiteedid jms.

Artiklikogumiku otsene sihtgrupp on vanema kooliastme õpilased, tudengid ja noortega tegelevad täiskasvanud (eelkõige õpetajad). Kuna kogumik pole plaanitud käsiraamatuna, vaid ladusat lugemist pakkuva artiklikoguna, pole kaudse sihtgrupina välistatud ka laiem avalikkus, poliitikud, tööandjad, ametnikud ja kõik teised, kellele see võiks huvitav tunduda.

Mida arvad sina *gay pride*'ist?

Mina isiklikult kuulun *pride*'i toetajate hulka. *Pride*'i vorm on juba iseküsimus. Nimelt arvan, et iga ühiskond ja selle LGBT-kogukond peaksid mugandama *pride*'i ideed just vastavalt oma oludele ning mitte iga hinna eest korraldama marssi, mida tihti peetakse ainsaks *pride*'i ürituseks. Ühiskonnad on eri tasemel ja seda tuleb silmas pidada ka sellise üritustesarja korraldamisel.

Eesti kohta arvan, et *pride*'iga seonduv marss ei ole hetkel õige väljund. Mõne aasta eest teenis see eesmärki, tekitas mõneks ajaks diskussiooni ning suurendas LGBT-kogukonna nähtavust. Samas tõi see kaasa ka negatiivse tähelepanu kasvu. Praegu on meedias iga natukese aja tagant teema jälle üleval — hetkel ei ole lihtsalt tänaval õiguste nõudmine parim väljund. Parem on kasutada võimalust avada uusi teemasid diskussiooniks ning korraldada nädala jooksul muid alternatiivseid üritusi. Oluline on muidugi ka poliitiline ja õiguslik arutelu, kuid selleks on hetkel parem korraldada ametlik konverents kui plakatitega tänavale minek.

Kuidas tuled toime homofoobiaga? Koged sa seda üldse? Ja kui, siis millises situatsioonis?

Arvasin mingil hetkel, et kogen väga vähe homofoobiat, kuid siis hakkasin sellele tähelepanu pöörama ning ilmnes, et mu ümber on seda hoopiski päris palju. Isiklikus elus häirib mind kõige enam homofoobia, mida kogen ülikoolis. Kuna olen õpetaja, siis näen seda pealt ka koolis.

Ülikoolis on homofoobia seotud eelkõige loengumaterjaliga. Ma ei räägi isegi selle heteronormatiivsusest, vaid just nimelt homofoobsusest. Õpetajakoolituses on kasutusel väga kitsas peremudeli käsitlus ning seksuaalkasvatuses leiab küll ka homoseksuaalsus mainimist, kuid tihti solvavas kontekstis. Samuti ei pöörata tähelepanu seksuaalvähemusi puudutavale turvalisele seksuaalkäitumisele. Ometi leiab õpikuis mainimist fakt, et HIVi üks suurimaid riskirühmi on homoseksuaalsed mehed, kuigi Eestis tehtud uuringud seda ei näita.

Kui homoseksuaalsuse temaatika isegi tõstatub, siis bi-, trans- ja interseksuaalsusest ikka veel ei räägita. Vesteldes teiste teaduskondade tudengitega, olen tähele pannud, et mujalgi ei ole asjad oluliselt paremad, kuid pedagoogikas on stereotüübid ja kunagised tabud kahjuks eriti juurdunud.

Olen märganud ka *queer*-kogukonnas sallimatust teiste vähemuste vastu, nagu usklikud homod, biseksuaalid... Seda esineb tõepoolest ning see lõhestab kogukonda veelgi. Tooksin esmajoones välja bifoobia ja transfoobia. Viimasel ajal meedias tõstatatud usuteemaga on suurenenud ka mõistmatus usklikest kogukonnaliikmete vastu. Eelarvamus on, et olles LGBT liige, oled automaatselt ka ateist või vähemasti ei kuulu sa kogudusse. On kurb tõdeda, et kuigi soovime, et meie vastu oldaks tolerantsed, ei suudeta kogukonnasiseselt isegi üksteise vastu sallivad olla.

Kas ja kui tihedalt teete koostööd trans- ja interseksuaalidega?

Me teeme vähem, kui tahaksime. Samas oleme toetanud neid, kes on meie poole pöördunud, ning tänaseks toimib ka eraldi T-foorum, mille looja on EGNi liige. Samuti hoiame end kursis seadusloome viimaste arengutega, et olla valmis vastama meie poole pöörduvatele trans- ja interseksuaalide küsimustele. Suhtleme ka ministeeriumidega, et olla juures, kui hakatakse tegelema soovahetust reguleeriva seaduse muutmisega.

Ma ei leidnud teie koduleheküljelt ühtegi venepärase nimega liiget. Miks see nii on?

Juhatuses on hetkel kaks inimest, kelle emakeel ei ole eesti keel, mis sest, et nimi on võib-olla eestipärane. Samuti on meie liikmete hulgas lisaks eestlastele teiste rahvuste esindajaid.

Eestlane ja aktivist — eksisteerib või mitte?

Ikka eksisteerib. Teeksin mõnele vägagi liiga, kui vastaksin eitavalt.

Kui kaugel seisavad teineteisest feminism ja *queer*-teooria?

Et sellele vastata, peaksin rohkem teadma feminismist.

Milleks samasoolistele abielu?

Milleks erisoolistele lapsed? Imelikke ja jaburaid küsimusi võib alati ja palju küsida. Minu jaoks võrdub probleem riikliku poliitika ning küsimusega, kas riik tunnustab oma kodanikke. Keelates abielu, näidatakse otseselt koht kätte ning jäetakse inimesed ilma abieluga seotud õigustest ja kohustustest.

Või küsida, kas partnerlusest ei piisa. Siin on mu vastus sama — ei piisa. Sel puhul on samuti tegu lahterdamise ning riigipoolse tunnustamatusega. Inimene ei saagi end hästi ja võrdselt tunda, kui talle ei ole tagatud kaaskodanikega samad õigused, võimalused ja kohustused.

MILLEKS MEILE EMOTSIOONID

Ivar Põllu

Teeme siin teatrit. Panime lavastuse nimeks „Sisaliku tee“ ning laval näeb Katrin Pärna, Kristel Leesmendi ja Nero Urket. Meil on väga huvitav ja hirmutav ühteaegu, samas, vastata küsimusele, mis me teeme ja miks me seda teeme, ei saa üheselt. Nagu varjaks midagi. Või nagu ei teaks midagi. Nagu teeks midagi enese teadmata. Nagu oleks manipuleeritud. Võib-olla tõesti, segane igal juhul. Aga vaatame seda asja veidi lähemalt.

Teater on tänapäeval kohutavalt konventsionaalne kunst. Kõigile uuendamistele ja avangarditsemistele vaatamata on tegemist kõige rohkem iseendas kinni istuva tegevusega. Kohutavalt rutiinne oma korduvustes ja tsüklites. Mingi jäljendus-jupi treenimine ja kokkuleppelise ruumi kujundamine mõnda teist ruumi kujutavaks. Kõik see laval kujutatav viitab millelegi, mida publik peaks ära tundma ja siis see äratundmine peaks justkui publikut viima edasi millegi poole, mida ta pole seni ära tundnud või on unustanud. See masinavärk on kohutavalt kohmakas. Kõik vormiuuendused teevad seda protsessi keerulisemaks. Kõik nõudmised, mis teatrile iial esitatakse, viivad teda sellelt teelt kaugemale.

Räägitakse, et teater on välja kasvanud riitusest, aga keegi päris kindel ei ole, mis riitusega tegemist on. Kogu see jäljendamise ja sisseelamise kunst on talletatud tulemuse ja tehnikatena, kuid kuskil pole öeldud, miks tegelikult. Nagu see on ka paljude teiste kunstipäraste leiutistega.

Tundub tobe mõeldagi, et miks siis õigupoolest on leiutatud teater või kino või maalikunst või arvutimängud või internet või mistahes muu ägedus. Küsida võib, aga väärikusega jäta siis kohe parem hüvasti. Teater, kino ja muu meelelahutus ja kõik see kunst on loodud selleks, et… tead küll. Nii ei küsita. Kui kunst sind ei puuduta, oled ise süüdi, siis polegi see sinu jaoks. Ja kui puudutab, siis sa tead, miks see olemas on. Teadagi.

Kaarel Ird sõnastas tabavalt Jaan Toominga ja Evald Hermaküla lavastusi kaitstes nende teatri suurima väärtuse — sügava emotsionaalsuse, mis läheb inimestele korda. Eelkõige noortele. Vanainimestel sureb aeg-ajalt mõni vana sõber või sugulane, nemad saavad sealt küllalt elamusi. Noored vajavad ka sügavaid emotsionaalseid elamusi — ja parem on, kui nad saavad selle mitte järjekordse sõja kaudu vaid teatrilavalt. Emotsioon on see iva.

Emotsioon on lõpuks olulisim ka kaasaegses kunstis, *performance*'is, kinos, ka uudistes, seriaalides, reklaamides, arvutimängudes, sotsiaalvõrgustikes jne. Võib jah rääkida, et lugu on tähtis. Ei ole. Lugu on lõng, mida kerides jõuame märkamatult Minotauruse tuppa. Emotsioon on mürk, mille doosisoov kasvab. Ja tänapäeva maalim pakub seda küllalt. Kui kunstid ei meeldi, leiad seda meedias. Kui lehti ei loe ja telerit ei vaata, leiad seda sotsiaalvõrgustikes. Kui oled ka sellest vaba, lõõgastud ja laed end raamatuid lugedes jne. Või jalutad lihtsalt. Loodus annab sulle piisavalt emotsionaalset energiat. Või on sinu tee armastus. Või ainult seks.

Või kui sa loobud sellest vaimsest või füüsilisest sissevõtmisest, siis söömisest-joomisest ei loobu sa ikka, esialgu veel. Ja söögist, mida võib poest osta, ja nendest jookidest, mida sinna juurde jood, saad pidevalt ergutust, mis paneb sind nägema ja tajuma emotsioone isegi seal, kus neid pole. Ei räägigi rämpstoidust ja -joogist, mis teevad sind ühelt poolt tuimaks ja teiselt poolt ülierutatuks. Emotsionaalselt kiirgavaks lihatombuks. Peaaegu mistahes muu toitki tavalises poes on ju keemiliselt täiendatud. Enamasti selleks, et oleks efektiivsemalt energeetiliselt laetud. Energiajookidest ja energiat andvatest preparaatidest ei hakka rääkimagi. Ravimitest, mis meid ergutavad jne.

Kuskilt sa saad oma emotsioonid niikuinii. Aga miks? Miks see kõik? Miks me peame nii emotsionaalsed olema? Miks peab olema igal pool nii palju emotsioone püsti? Miks me peame nii emotsioneerima? Kellele on see kasulik, kui kasutada klassikalist konspiratsiooni-teooria küsimust?

Jah, see ei tulnud ju kohe meeldegi. Vandenõud. Äkki on selle taga mingi vandenõu? Äkki keegi juhib meid, lihtsalt emotsionaalselt läbiraputatuna on selleks rohkem võimalusi? Vandenõusid võib näha kus tahes ja ka see annab kõva emotsionaalse laengu. Vandenõu-nägijad armastavad küsida — kellele on see kasulik. Ja alati keegi küsib neid vaadates, kellele jälle nemad kasulikud on.

Niisiis, kõik taandub emotsioonidele. Meie elu, meie kunst, meie söök, meie loobumised ja võidud. Emotsioonid on need, mis jäävad järele. Inimene on see, kelle mistahes tegevus toodab emotsioone. Nüüd ongi kaks võimalust — kas sellel on mõte või ei. Ja jääb küsimus — kellele on see kasulik.

MIS SUL VIGA ON?
MILLEST SA ARU EI SAA?
MIS TOIMUB?

11.11

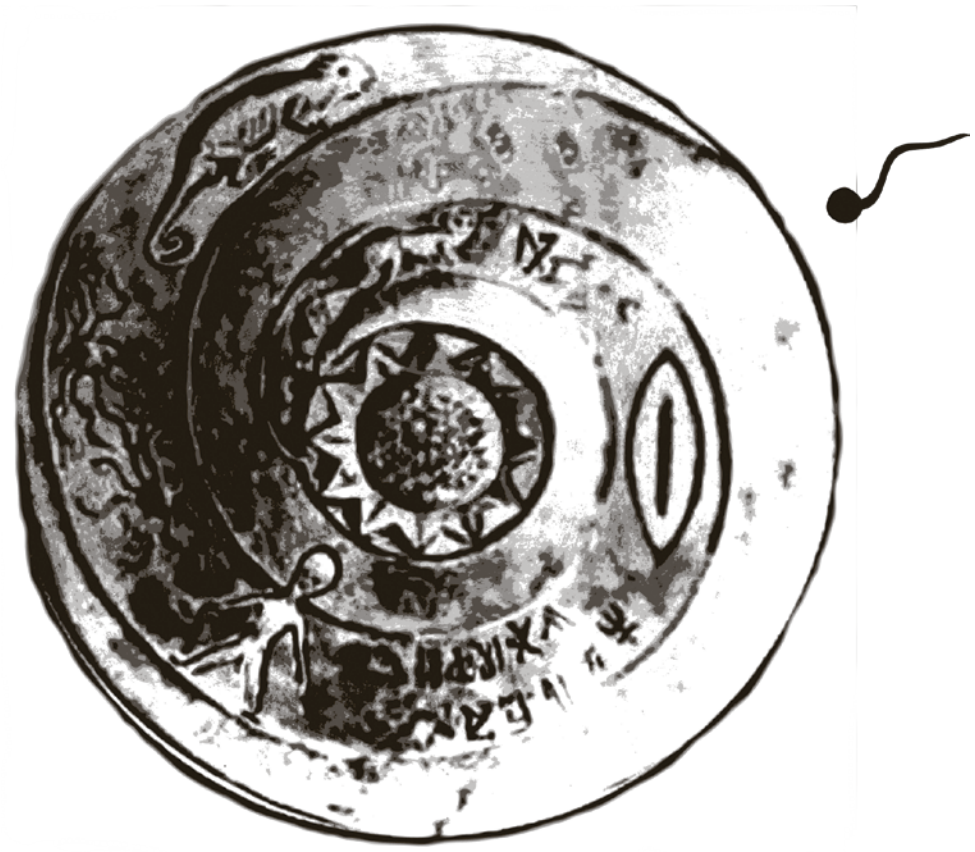

Kõik kustub 2011
MAAILM

•

TARTU UUS TEATER
SISALIKU TEE
mängivad KATRIN PÄRN, KRISTEL LEESMEND ja NERO URKE
autor-lavastaja IVAR PÕLLU
kunstnik KRISTIINA PÕLLU
etendused 11.11 / 16.11 / 21.11 / 22.11/ 01.12 Genialistide Klubis

www.uusteater.ee

MUUSEUMILOOD

Miks kirjanikud muuseumis käisid

Vahur Puik, Eesti Muuseumiühing

Kümnendas Müürilehes (lk 12-13) ilmus üheksa pala pealkirja „Kirjanike muljeid muuseumidest" all. Need muljed ei tekkinud ega kuhjunud aga sugugi mitte juhuslikult, vaid tellimise peale.

Tänavu juba kuuendat korda toimus Euroopas 18. maile kui rahvusvahelisele muuseumipäevale eelneval laupäeval Muuseumiöö, mil muuseumid olid lahti kauem kui tavaliselt ja sissepääs tasuta. Käimasolevast Lugemisaastast lähtuvalt oli Eestis selleaastase muuseumiöö teemaks „Öös on lugusid". Muuseumide endi eriürituste kõrval võis 42 muuseumis kuulata mobiiltelefoni abil T-lugusid — 40 eesti kirjaniku kirjutatud ja Raadioteatris Külli Tüli juhendamisel linti loetud lühipalasid, mis laeti kaardifirma Regio mobiiltelefonipõhise audiogiidi T-numbri platvormile. Just audiogiidi tööpõhimõte oli ettevõtmises keskse tähendusega. Idee oli selles, et kirjanike palad oleksid koha- ja muuseumispetsiifilised, et need seostuksid konkreetsete muuseumide ja nende eksponaatidega, nii et külastajatel oleks võimalik kirjanikule inspiratsiooni pakkunud museaali oma silmaga kaedes kuulata, kuhu kirjaniku fantaasialend või mälestusteahel asja juurest välja jõuab. Kui üldiselt on audiogiidid ikkagi ennekõike informatiivsed ja faktilised, siis kirjanike T-lugudele sellist kitsendust ei olnud seatud, mõtteile ja assotsiatsioonidele võis anda vaba voli. Üksnes tehniline lahendus tingis ühe olulise piirangu, millega paljud sõnaseadjad vaeva nägema pidid — lood võisid olla vaid kuni poolteist minutit pikad.

Muuseumiöö oli tänavu väga populaarne, 15. mai õhtul käis üle Eesti muuseumides ligi 80 000 inimest. T-lugude numbritele helistas umbes iga sajas külastaja. Küllap on see osaliselt tingitud ka ürituse muuseumikülastuse eripärast, suurte rahvamasside tõttu on süvenemiseks vähem mahti. Kohati umbusaldati mobiilipõhist lahendust, kuigi muuseumiööl olid T-numbri kõned kõigi operaatorite võrgus tasuta. Pärast Muuseumiööd on sisse loetud palad järelkuulatavad aadressil oo.muuseum.ee — ja see, et ka Müürileht neid avaldada on võtnud, näitab, et nad elavad oma elu edasi.

T-lugudel aitasid teoks saada kultuuriministeerium, Hasartmängumaksu Nõukogu ja Lugemisaasta.

Müürilehelt: Üks muuseumilugude avaldamise põhjus on ka see, et meil pole siin nii ranget kestusepiirangut. Paljude kirjanike lood olid tunduvalt pikemad kui mahtunuks pooleteise minutisse. Sestap saame avaldada need lood täismahus. Kümnendasse numbrisse ei mahtunud veel viis lugu — Berk Vaherilt, Jaan Kaplinskilt, Hannes Varblaselt, Mehis Heinsaarelt ja Indrek Harglalt. Avaldame need siis nüüd.

19. sajandi Tartu linnakodaniku muuseum

Indrek Hargla

Ühe tusase novembripäeva ennelõunal 1876. aastal istus Tartu kaupmees Mathis Kreutz oma elumaja kabinetis isalt päritud sekretärlaua taha, kastis sule tindipotti ja silmitses murelikult valget paberilehte. Isa oli talle õpetanud: „Kui kirjutad, siis mõtle alati järele, kirjuta hoolikalt ja täpselt. Kirja paneme alati kõige tähtsama, ja teeme seda selgelt, nõnda et seda ka teistel lugeda passiks." Ja nii oli see laud talle alati abiks olnud. Segased mõtted said selgemaks, paberile ilmus ainult see, milles kaupmees oma südames päris kindel oli.

Aga nüüd oli ta nõutu. Ta oli üle kuuekümne aasta vana ning just sel sügisel tundus talle, et see on tal viimane. Ta nimelt oli otsustanud, et peab kirjutama testamendi.

Ja ta oli nõutu, sest tal oli kolm poega ja nemadki, kõik kaupmehed, üle kubermangu laiali. Juba aastaid vaevas ta pead, et kes on neist kõige asjatundlikum ja — mis peamine — kes on neist kõige rohkem oma isa armastanud. Täna öösel oleks ta nagu unes kuulnud kirikukellasid ja teadis ühtäkki, et tema aeg saab peagi ümber. Kolm poega — kõik tublid ja targad mehed, aga kuidas oma varandust nende vahel jagada?

Ent sekretäri taga istudes oleks see vana laud talle otsekui ise õiget nõu andnud. Tegelikult oligi ta sellele lootnud. Kirjutuslaud talletas endas aastakümnete jagu tarkust, ja küllap aitas tal otsusele jõuda kõige tähtsamas.

Ja kaupmees Kreutz võttis sule ja kirjutas: „Kogu oma vara jaotan ma oma kolme poja vahel võrdselt, nii et keegi ülekohut ei tunneks ega arvama peaks, et isa neist kedagi üle teiste armastas..."

TÜ peahoone pööning. Kasu kartserist

Hannes Varblane

Oli 1973. aasta varakevad ja ma olin omadega hädas kui härg mädas. Ainsatki valgusekiirt ei heiastunud sellest maialguse pimestavast värvidemängust. Emajõgi ajas üle kallaste ja mu hing ulus kui auriku udupasun hommikusudus. Kolm eksamit olid eelmisest semestrist võlgu. Neljas kursus küll, aga kolm võlga oli isegi minusugusele vanale buršile liiast. Ja nüüd oli siis pedellist politseipuudliks moondunud uue Pälli vanamutist komandantfuuria saatnud kaebekirja dekanaati. Kuradi öördaja. Paat, Ulf ja mina olevat korraldanud 116. toas orgia. Orgia puhul, võinuks ta teada, peavad esindatud olema ja aktiivselt osalema ka vastaspoole kauneimad esindajad. Meie aga libistasime vaid pärast Ilametsa pedagoogika järelarvestuse sooritust, leevendamaks seda äraarvamatut alandust, paar peediveini kõrist alla ja panime hingekosutuseks Võssotski vinguma.

Nüüd istusin ma siis ajaloo-keeleteaduskonna dekanaadis ja vahtisin tõtt meie uue dekaani Benjamin Nedžvedskiga. Bendži oli hea inimene. Pealegi olin ma juba lõpetajate pedaplaanis sees ja Vana-Kuustes oodati pikisilmi uut ajalooõpetajat. Aga mida tal teha oli. Minu paturegister oli põhjatu ja reageerima ta pidi. Rääkis, mis ta rääkis, aga lõpuks viis mind ühe kabinetinurgas kügeleva klaasustega väärispuust kapi juurde ja ütles: „Vaata, Varblane, annan sulle tund aega. Selles kapis on klaasi taga NSV Liidu kõrgkoolide seadusandluste kogu kaheksas köites. Kui sa leiad siit üheainsagi paragrahvi, mis lubaks mul sind ülikooli jätta, siis ma teen seda." Kaheksa paksu köidet ja tund aega. Kus on ämbliku süda ja kas tal ongi südant. Lasin oma haardevalmis käed jõuetult rüppe. Polnud mõtet esimestki neist rohelises kalinguris stalinistlikult õõvatekitavaist köiteist avada. Istusin ja jõllitasin tolmust tühjust.

Ent siis välgatas valguskiir pimeduseriigist. Kartser.

Olin Nõo Keskkoolis õppides 1965. aastal veel enne aulapõlengut TRÜ-ga tutvumas käies ka kartseris ekskursioonil käinud. Seetõttu teadsin, et seal olid istunud nii omaaegne tulevane ülikooli rektor Friedrich Wilhelm Parrot kui ka eesti esimene luuletaja Kristjan Jaak Peterson, kelle kepiga kuju, tõsi küll, tol ajal veel Toomel skulptuurina sammumas polnud. Ent juba siis ma teadsin, et eesti luuletajaks pean ma saama. See oli mu siht ja suundumus.

Marssisin siis seltsimees dekaan Nedžvedski juurde ning deklareerisin: „Mis sest NSV Liidu kõrgkoolide seadusandlusest. Meie Alma Mater on vanem kui NSV Liit. Kartser. Lööge mind kolmeks nädalaks kartserisse nagu Kristjan Jaaku omal ajal." Imede ime — Benjamini juudi nägu tõmbus kavalasse irvesse ning ta teatas: „Asjatu vaev, Varblane. Kartserit pole. Põles maha koos aulaga. Restaureeritakse alles. Paari aasta pärast avatakse ülikooli muuseumi filiaalina." Lisas siis ootamatult tõsiselt: „Aga kui sa kolme nädala jooksul oma Elva tänava erakas kui kartseris istud ja kõik võlad likvideerid, eksmatti ei tule. Ma olen rääkinud." Nii juhtuski. Võtsin end kokku ja tegin eksamid ära. Järgmisel kevadel lõpetasin ülikooligi. Tagatipuks peetakse mind mõnikord ka eesti luuletajaks.

jätkub leheküljel 10 >

Trükimuuseumis raamatu saatusele mõeldes

Jaan Kaplinski

Oleme õppinud juba koolis (kui muidugi oleme), et trükikunsti leiutas Saksamaa mees Johannes Gutenberg 1450. aasta paiku. Päris õige see pole. Gutenberg leiutas metalltähed, millest siis sai laduda mistahes teksti. Tegelikult aga leiutati selline lahtistest tähtedest trükitava teksti ladumise kunst Hiinas Song-ajastul umbes esimese ja teise aastatuhande vahetusel. Metallist tähti hakkasid kasutama korealased 1230. aasta paiku, seega kakssada aastat enne Gutenbergi. Meenutada tasub sedagi, et paber leiutati samuti Hiinas ja niisamuti puulõikekunst. Puutahvlitele lõigatud mustritega trükiti algul riidele, siis juba paberile, esimene niiviisi puutahvlilt trükitud raamat pärineb aastast 868 — see on buddhistlik „Teemantsuutra".

Huvitav on, et trükikunst on midagi, mida hiinlased hakkasid algusest pääle kasutama nii nagu meiegi — tekstide paljundamiseks. Teised hiinlaste leiutised, näiteks püssirohi ja kompass, täitsid esialgu veidi muid funktsioone. Püssirohuga sai teha tulevärki, mis vähemalt ametlikult sobis hästi kurjade vaimude peletamiseks. Ongi arvatud, et sõja-asjanduses võeti püsssirohi kasutusse veidi hiljem. Kompassi kasutati alguses sajandeid vaid *feng shui*'s ehk geomantias, et määrata kindlaks soodsad paigad, kuhu ehitada maja, rajada aed või kalmistu. Ent nagu igasuguste leiutistega, hakkasid trükikunst, püssirohi ja kompass elama oma elu, levides rahvalt rahvale, kontinendilt kontinendile.

Kui nüüd kostab arvamusi, et raamat on oma aja ära elanud ja tema asemele tuleb mingi elektrooniline tahvel või raamat elektroonilisel paberil, siis olen siin skeptiline. Õige on, et paberilt trükitud ajalehed kaotavad praegu tellijaid *online* väljaannete ees, kuid raske on kujutleda mingit kompuutritaolist riistapuud, mida oleks niisama mugav kasutada kui raamatut. Iga kompuuter, *tablet* või muu seesugune abivahend meenutab esialgu pigem kirjarulli, raamatu muistset eelkäijat nii Läänes kui Idas. Tänapäevane „koodeksi"-vormis raamat, mis koosneb ühest servast kokku köidetud lehtedest, on erakordselt ergonoomiline. Raamatut saab lehitseda ja hää lugeja võib niiviisi saada tema sisust väikse ülevaate juba minuti-paariga. Kujutan ette, et ka elektroonika lubab simuleerida lehitsemist. Kuid kahtlen, kas see saab olla nii mugav ja kärme kui tavalisele paberile trükitud ja köidetud raamatu lehitsemine.

Habent sua fata libelli — raamatutel on oma saatused, kõlab ladina sentents. Ent see pole kõik, raamatutel on pääle muu ka peenelt öeldes olfaktoorseid ja taktiilseid omadusi, see tähendab, et neil on lõhn ja et nende kaas ja paber on sile, kore, pehme või kõva. Ja lehitsedes raamat krudiseb ja sahiseb. Ühesõnaga — raamat ei kuulu ainult virtuaalsesse maailma, vaid on ka tükk asja, midagi materiaalset. Ja ma ei usu, et seda saaks või oleks mõtet elektrooniliselt-digitaalselt järgi teha. Märk on midagi, mis kannab tähendust. Ent märgil, selsamal tähenduse kandjal, on ka oma tähendus. Ja trükitud raamatul on teine tähendus kui raamatul, mille laadime alla internetiavarustest. Teadusliku artikli puhul pole siin olulist vahet, ilukirjandusliku või filosoofilise teose puhul aga küll. Nii et raamat, raamatukogud, raamatupoed olid, on ja jäävad. Muutudes kaasa muutuva maailmaga, ent jäädes suuresti siiski iseendaks. *Plus ça change, plus ça reste la même chose* — mida enam asi muutub, seda enam jääb ta iseendaks, ütlevad prantslased.

< *algus leheküljel 9*

Veskikivi Eesti Rahva Muuseumi näitusesaalis

Mehis Heinsaar

Ma ei tea, kes ma olen.
Vahest olen õnn,
vahest olen mure,
vahest olen kodukäija
mõnest ammusest ajast

Ma ei näe ennast,
kuid ma tunnen,
kuis mu nähtamatud jalad
astuvad läbi kõrge ja mahlaka rohu,
mu kõrvu ulatub vankrirataste kolin,
teetolm krigiseb mu hammaste vahel
ja mu tee selles suveöises eelkoidikus
on otsatu.
Mu kõrvu kostub veskileminejate raske astumine
vankrirataste kolin
ja hobuste puristamine.

Ja nii raskelt,
nagu viljateri jahvatab peeneks ja pehmeks jahuks veskikivi,
nii saavad nood veskileminejadki jahvatama
oma valu ja vaeva,
oma lõputute tööde ja murede kivikõvad viljaterad
viimaks ikka
pikaks ja pehmeks
pikaks ja pehmeks
lõputuks uneks.

Mikkeli muuseum — "PINGE. Saksa ekspressionism Eesti Kunstimuuseumi kogudest"

Berk Vaher

Kevadelaiguse pargi päike kadus su kohalt, kui ületasid läve; jõudsid saja aasta tagusesse ilma. Ses ruumis voogas hämarus ja madal kume müra; siin oli ka teisi, kuid neid ei leidnud su kajav köhatus — ja sa ei näinud neid, vaid kuulsid sammukrudinat ja mõnda harva sõna, mis pooleks pudenes kui... pooleks pudenes kui süsi paberil, kui liiga karmi pingutust veab liiga napilt jõudu — või jõud on hullu oma, kuid südames on kahtlus.

Neid murdunud jooni on tulvil see ruum, nad poetuvad üle raamide parda, piltidelt hämarusse, mis neelab need kui pilpad, nõnda kui müra joob hääled. Muist tõuseb voogudest õhku; sa mõistad — see hõljum su silmade ees pole vaid nägemisnõrkus su enda elukäigust; see pärineb kogu su ajast, kõigest, mis oli siin enne; see õhk kees juba varem ja kurnas kõike nähtavat nii kui ka sinu silmi juba sünnihetkest.

Kas on see raha mühin? Kas on see liha kohin, mis valgust määrimas? Su vastas ja ümber on silmad, mis hämarusest seestunud, ja jäsemed, mis kestvast mürast välja väänatud, kuid katkeda (kui käed tol kosmonaudist robotil) ei saa — seesama tume helilaam on rõhumas neid piiridesse, mida seestpoolt lõhestavad ellujäämistungid. Sa ise saja aasta eest siin oled maha paisatud või irvitades klammerdunud määndu-vasse vormi; su enda küüneviha on nendes lõhkvel joontes, su enda kehaviha vohab pingul soontes. Punduda, venida, kolkuda, kärbuda on voli sel ajal, kuid mitte katkeda; ei ole põgeneda antud sinul ega kellelgi teispoole iseenda viimset piiri — enne kui ka nüüd.

See sada aastat kestab, ka siis, kui lahkud ruumist ja astud uue saja päevavalgusesse. See sada aastat kestab, sest oled ise sellest ja tunned selle ära ka kõiges tulevas.

HETKI ALLAN AINTIST — AURIKUST, MUUSIKUST, KLUBIST JA LINNAST

Ivar Põllu

Kunagi ei saa öelda, et tead inimesest kõike. Inimestest, keda tead juba ammu, tead nii mõndagi, kuid enamasti need teadmised lähevad ühel hetkel vastuollu, sest inimene muutub ja tema tegemised ei ole kaugemast perspektiivist vaadates enam otsekui sama inimese tegemised. Väidetavalt uueneb iga inimene orgaaniliselt 11 kuu jooksul täielikult — nii ei ole see inimene, keda tunneme täna, see inimene, keda tundsime aasta tagasi. Seetõttu on keeruline vastata küsimusele, kes on Allan Aint, ammendavalt. Aga on võimalik riivata seda, kes on olnud Allan Aint erinevatel hetkedel ja kellena ta paistab täna. See on subjektiivne pildijada, andke andeks.

Muusik

Allan Aint on eelkõige muusik. Ta on kuulus kitarrist. Ta mängis kunagi kuulsas ansamblis ja siiani pole tal selle vastu midagi, kui seda meelde tuletada. Minugi esimene tutvus põhineb teadmisel, et Allan on muusik. Aasta oli siis 1993 ning Allan oli legendaarse ansambli Normaalne Seltskond liige. Ei saa salata, et ütlesime tere, kui kohtusime. Ei saa salata, et see oli päris okei. Kui me ükskord vennaga Pepleri ühika all Kolme Soni Kohvikus GenFilmi kinoõhtut tegime, tuli ka Allan oma pruudiga kohale. Hea meel oli, et ka kuulsuseid liikus.

Genialist

Kuidas me Allaniga ühte ansamblisse sattusime, ma päris täpselt ei mäleta, ilmselt kutsusin teda. Ja Allan kutsus siis omakorda teisi Normaalsest Seltskonnast, Feliks Küti ja Vaido Petseri. Kui Petser ära läks, sest Genialistidega tegelemine mõjus halvasti tema tõsise kitarristi mainele, kutsus Allan Kaija ansamblist Lost Kolhoses viiulit mängima. Kui Kaija ära läks, sest Genialistides mängimine ei sobinud tema edasise ametnikukarjääriga, kutsus Allan Karl Laanekase teise kitarri peale. Nii et võib väita, et ansambel Genialistid on Allani komplekteeritud ja ta oli õigustatult väga kurb, et see seiklus otsa sai.

Kultuurikorraldaja

Allan on legendaarne kontserdikorraldaja. Tema organiseeritud Vennaskonna ja Genialistide kontserdid Sõbra majas olid alati õnnestunud. 700 inimest saalis oli normaalne. Tegemist oli eelkõige kontserdiga ning mingit valguse ja meelelahutusega jamamist polnud. Keegi vist isegi müüs õlut mõnele inimesele, seega polnud see ka mingi põhjuse otsimine joomiseks. Diskori palkamine enne ja pärast kontserti oleks olnud ennekuulmatu. Teinekord oli helimehel CD-pleier kaasas ja mõni plaat ka, näiteks AC/DC. Mine tea, niimoodi oleks võinud Allan isegi rikkaks saada, kuid enamasti õnnestus tal kasumiosa rahast ära kaotada. Ja siis peagi oli kitarrimänguga Genialistides juba nii palju tööd, et korraldamiseks enam aega ei jäänud.

Kultuurikorraldamise renessanss Allani elus saabus 21. sajandi esimese kümnendi teises pooles, kui ta osales kultuurimaja Genialistide Klubi loomisel. See oli võimalus teha justkui seda, mis varem oli ansambli liikmena jäänud alati kellegi „teise“ kanda ja mille üle võis vinguda, kuid mida teha polnud kohustust. Klubis õppis Allan selgeks ka prožektoritega valgustamise ja plaadimuusikaga inimeste tantsitamise nipid, neist siiski kiiresti tüdides. Samuti avastas kõige sisukama ja huvitavama koha täistuuridel töötavas kultuurimajas — baariletitagune.

Klubi loomise ja jooksutamise kõrvalt jõudis Allan tegeleda ka Tartu Kultuuritehase tagantutsitamise ja loomisega, selle liikmeks õnnestus tal siiski mitte astuda. Samuti pärineb siiani kõige parem Kultuuritehase kontseptsioon Allani sulest — tuleb kuhugi hoonesse tekitada toimivad kommunikatsioonid (vesi, elekter, küte, kanalisatsioon), anda ruumid tasuta hipide kätte ja siis kahe aasta pärast vaatama minna, mis juhtus. Kui keegi teeks kultuuritehase selle mõtte järgi, oleks ma edus ja tulemustes absoluutselt kindel.

Maamees

Allan on maamees, taluperemees, kui te ei tea. Tema kodu on Tartu lähedal maal, kus ta peab käima ka aeg-ajalt põllumajandust arendamas, kord viinaga traktoreid liikuma panema, kord ise rooli istuma. Maal elamine on ülim, mida Allan tegelikult soovib. Aeg pole veel käes. Aga ei tasuks imestada, kui ühel päeval Allan siit kaunist linnast kaob ja vaid äärmisel juhul läbi hüppab. Mis siis klubist saab, pole teada.

Foto: Andres Keil

Arvamusi Allanist

Ann Ideon, Genialistide Klubi köögispetsialist:
Allani sees on meretäis headust. Mina ei tea teist inimest, kes oleks nii vastutulelik. Mina küll nii vastutulelik ei ole. Allan on kõige ägedam siis, kui ta omaette kitarri mängib ja arvab, et keegi ei vaata teda. Tal on siis ingli nägu peas.

Krahv, Genialistide Klubi male- ja ping-pongispetsialist:
Ma arvan, et minu diagnoos võiks olla umbes selline: Kui kõik inimesed oleksid nagu Allan, siis oleks maailm elamiseks palju meeldivam ja lõbusam paik — ehkki sellise lobitöö puhul võiks kahtlustada Liviko ja Eesti piimatootjate ühist vandenõud. Minu meelest on auväärne maestro GenKlubis oma õiges kohas, meie ülejäänute hooleks jääb teda kätel kanda (härrased, paanikaks pole põhjust — ma mõtlesin seda metafoorselt!) ja hoolitseda selle eest, et ta ära ei tüdineks.

Kerli Jõgi, Tartu Uue Teatri rekvisiidispetsialist:
Allanis on justkui midagi kõikidest teistest inimestest ja seega on minu meelest temas kõik olemas. Lisaks oskab Allan alati vastata küsimusele: “Kes-kellega-kus-millal-mida?”. Ja kui juhtubki, et ei oska, siis ta lihtsalt on selle ära unustanud, aga see ei tähenda, et teadmine tema seest kuhugi kadunud oleks.
Ja ükskord käis Allan kitarri mängides mul järel. Selline mees!?

Maarja Mänd, Tartu Uue Teatri ja Genialistide Klubi multispetsialist:
Allan on Allan. Ja mitte miski muu polegi tähtis!

Baarmen

Allan on Tartu kõige stiilsema baari omanik ja ta on selle üle õnnelik. Ehkki viimasel ajal on ta harva ise letis, on ta Genialistide Klubi baari nägu ja baar on tema nägu. Umbes nagu aastatega lähevad sama nägu koer ja tema peremees.

Alguses, Lutsu teatrimajas, oli Genialistide Klubi baar midagi lauasarnast. Vähemasti kaugelt vaadates meenutas see väikest lauda, millele oli asetatud õllepurk, ginipurk, siidripurk ja linnupuur, mille sees oli lamp. Selles baaris istumine ei olnud *cool*. Siis me aga tegime tublide abilistega sodist puhtaks pisikese toa saali kõrval ning sinna keskele mahtus ka sama toa seinakapi eest võetud uksest tehtud laud, mille nimetasime letiks. Alguses oli Allan ka selles baaris väga pettunud, sest ruum oli tõesti väga väike. Ta aga ei teadnud, kui hea oli olla „sealpool“ letti. Ja ta ei teadnud, kui hea baarmen ta on ja kuidas tema armastus baari vastu ja baari vastuarmastus külalistele meeldib. Edasine on juba ajalugu.

Kunstnik

90ndate aastate lõpus oli Allan kunstnik. Kus aga kunstilaata peeti ja kus aga kunsti müüdi, olid kohal ka Allani maalitud siidilipsud. Allani lipsustiil oli ühteaegu karge ja lohakas, impulsiivne ja soe. Kuna lipse tuli teha palju ja kiiresti, arenes sellest peagi tööstus ja Allani looming omandas kindla stiili ja näo. Aga mis siis, osteti ju palju. Tema haare ulatus välja lausa välismaale. Ja loomulikult oli Allan siis ka rikas mees. Ta oli esimene mees tutvusringkonnas, kes ostis endale Nokia 5110. Tuttuue.

Kuidas sul läheb, küsis ta kord ansambliproovis minu käest murelikult, kui olin tööle läinud. Kas on mõtet tööl käia? Palka ikka maksavad? Palju sa kätte saad, tundis ta muret. Loomulikult ei andnud minu päris töökoha palk Allani kunstnikupalgaga võrreldagi. Allan oli rõõmus ja mul oli häbi.

Unistaja

Allani reaalsustaju on täiesti midagi muud kui teistel. Vale oleks öelda, et Allan on idealist. Ta on mõnes asjas kohutavalt pragmaatiline. Vale oleks ka öelda, et Allan on ärimees. Otse vastupidi. See, et Allani juhitud Genialistide Klubi baar on üldse alles, on ime. Ja kahtlemata on imedesse uskumine Allani tugevaim omadus. Allan teab, et imed on võimalikud ja tihtipeale muud võimalust polegi, kui peab juhtuma ime. Ja imed saadavad Allanit. Sest Allan oskab unistada.

Mõned unistused on jäänud ka toppama. Aga võib-olla see polegi nii halb, et meie kolmedimensiooniline maailm niimoodi vastupanu osutab ja unistuste täitumine tihtipeale viibib. Allanil on iga päev uusi ideid ja kui need kõik kohe ellu viidaks, muutuks maailm ümberringi nii kiiresti, et paljud tahaks maha minna.

Sõber

Allan on sõber. Võib ju mõelda täiesti teistmoodi ja olla vastu, aga kindel on see, et Allan on sõber. Ja kui järele mõelda, siis ilmselt ka kõige pikemaajalisem sõber, kes mul on. Me tunneme teineteist oma 18 aastat. Vähemalt nägu- ja nimepidi. Ma ei oska öelda, kas ma tean, kes Allan päriselt on. Ma pole kindel. Allan on Genialistide Klubi, see on kõigile selge. Allan on minu jaoks ka lahutamatu osa Tartust, ma ei teagi Tartut ilma Allanita. Seetõttu ma ei oskagi endalt küsida, kes on Allan. Allan lihtsalt on.

DRAAMAFESTIVAL 2010 — TULE, MA MÄÄRATLEN SU ÄRA!

Keiu Virro

Olen nii mõnigi kord sattunud olukorda, kus sisulised arutelud jäävad olemata, sest takerdutakse liialt mingisugustesse konkreetsetesse mõistetesse, püüdlusesse neid täpselt määratleda. Takerdumine on halb, see tähendab vähemalt ajutist seisakut. Määratlemata jätta ka ei saa — konkreetsel mõistel peab ju olema erinevate inimeste jaoks ühisosa, vastasel juhul on kommunikatsioon võimatu. Seekord takerdusin ise — minu jaoks jäid selleaastase Draamafestivali puhul pea- ja kõrvalprogrammi enese kõrval silma-kõrva justnimelt igasugused arutelud nende puhul kasutatud mõistete pinnal.

Nii põhi- kui kõrvalprogrammi nimetused ja nimetustes peituvad määratlused on konkreetsed (aga mitte ilmtingimata selged!) ja ambitsioonikad. „Mööndusteta teater“ — abstraktne kvaliteedimääratlus, „autoriteater“ — pretensioon (uue) suuna defineerimiseks teatrimaastikul? Hoolimata nende vaieldavusest näen tugevates määratlustes eelkõige positiivset külge. Need piiritlesid selleaastase festivali, enamus lavastustest paigutus tänu nendele konteksti. Raamistikku on tarvis, et luua ühtne tõlgendusruum, mille põhjalt alles laiemat teatripilti hõlmavad arutelud tekkida saavad. Selge ja arusaadav kontseptsioon välistab olukorra, kus festival on suvaline kogus kellegi(te) poolt valitud etendusi lühikese aja jooksul.

Kuraatori valik tähendab *a priori* subjektiivsust ja seega tuleb ka „mööndusteta teatri“ määratlust võtta sama mätta otsast. Kuraatori valik ongi 100% „mööndusteta“ — tema enese jaoks. Teisiti see olla ei saakski. Valik peab olema esmalt kuraatori enese jaoks sisemiselt põhjendatud, kuigi on loomulikult igavesti viisakas see ära põhjendada ka festivali külastajatele (Madis Kolgile siinkohal etteheiteid teha ei saa). Kõik valikud ei sobi kunagi igaühele, ka professionaalsel tasandil teatriga seotud inimeste nägemused ei ühti. Või võtame sellise sõnaühendi nagu „hea maitse“ — mis loom see on ja millega seda sööma peaks? Nagu igal lavastajal on oma käekiri, on igal kriitikul/arvustajal oma eelistused.

Etenduste arvu vaadates oli autoriteatri programm põhiprogrammist mahukam ning võimalik, et mõnes mõttes olulisemgi — värskeid ideid võis leida pigem just sealt. Katusmõiste osutus jällegi poleemiliseks. Luule Epner nendib (Sirp nr 37, 08.10.2010): „Puht formaalselt, ajastu teatrimudelit arvestamata, /.../ võiksime ju uhkelt kuulutada, et eesti teater algaski autoriteatrina — me nimetame seda Koidula teatriks.“ Tähendab, autoriteater ei ole nähtusena midagi sisuliselt uut, kuid uus on seekordne püüd mõistet (taas)defineerida ja sobivaid objekte (=lavastusi) selle alla paigutada.

Teater on ajas muutuv orgaaniline nähtus, arusaamad teatri toimimisest muutuvad ühes teatri enesega. Kui liikuda ajas paarkümmend aastat tagasi, siis võib leida näiteks Mihkel Muti sõnad, mille puhul ei saa muidugi väita, et need esitaks ilmtingimata üldist vaadet: „/.../ säärases tüübierinevuses on põhjus, miks mitmed igati kultuurilembesed inimesed teatrit silmaotsaski ei kannata. /.../ Kriitikutüüp ja näitlejatüüp on loomu poolest nii erinevad, et ei saaks omavahel läbi ka siis, kui esimene töötaks traktoristina, teine tema haakijana.“ (Mihkel Mutt, „Kõik on üks ja seesama“, 1986) Tänapäeval aga väidab Muti toonasele arusaamale konkreetselt vastupidist Ivar Põllu (vt Müürileht nr 11): „Nõme ja kuri teatrikriitik võib olla heasüdamlik ja humanistlik lavastaja. Läbikukkunud näitekirjanik võib suuta oma mõtte realiseerida koos näitlejatega prooviprotsessis.“ Piirid on hägustunud. Kriitikust ja kirjanikust võib tänapäeval saada ka lavastaja või näitleja ning vastupidi.

Ivar Põllu teesid autoriteatri olemuse kohta toimivad suurel määral vastandumisel (vt Müürileht nr 11, Postimees 25.08.2010) — autoriteater vastandub konventsionaalsele konveieritaolisele teatrile, vastandub demokraatia puudumisele (sest „autoriteater demokratiseerib teatrimõtlemist“), vastandub teatritegemise hallile argipäevale. Põllu väidab: „Uued inimesed toovad sisse oma nägemuse ehk siis oma vea. Viga, häire, auk koodis, mis muudab kumuleerudes rohkem, kui alguses arvata võib.“ Paradoksaalselt tundub, et teesid jõuavad välja vastandumiseni nö „mööndusteta teatri“ enesega, kui lepime kokku, et viga on mööndusе sünonüüm.

Aga siin olen ma juba ise määratluste rägastikku eksinud — küsimus, kas vea ja mööndusе samastamine on õigustatud, viib küsimuseni, kas näiteks vastanduse leidmine/otsimine Draamafestivali põhi- ja kõrvalprogrammi vahel on üldse õigustatud, eriti arvestades seda, et näiteks Uku Uusbergi „Pea vahetus“ kuulus mõlemasse programmi? Kairi Prints arvab (Sirp nr 34, 17.09.2010), et selline asi nagu „mööndusteta teater“ on loogiliselt võimatu. „See, mida (mööndusте piires) luuakse, on igal juhul mööndusteta. Igav lavastaja või puine näitleja, halb valguskujundus või hale heli ei ole mööndus, vaid oskuste puudus.“ Ehk siis — võimalik on teha halba teatrit, aga mitte mööndustega teatrit. Vastandamine ja mittevastandamine on igal juhul, khm, mööndustega.

Tagasisidet ei olevat teatris kunagi liiga palju. Seetõttu oli festivalile kohale kutsutud igavene hulk väljamaiseid välisvaatlejaid. Aga — kuidas nüüd öelda — efektiivsusest jäi vajaka. Vähemalt festivali lõpus toimunud arutelult oodanuks kas enam konstruktiivsust või vähemalt karmimaid väljaütlemisi ja mitte olukorda, kus väliskülalised nendivad tagasihoidlikult, et No99 ja Krahl on täitsa toredad, Toompere natuke igav, aga muidu oli ju tore üritus (üldistan muidugi laia joonega ja omavoliliselt, aga väga mööda vast ka ei pane), ja eesti kriitikute poolelt istub vaid kaks (!) inimest laua taga, kelle subjektiivne arvamus siis ongi ainus nö ametlik arvamus eesti teatri kohta eestlastelt endilt? Ei maksa valesti mõista, ma hindan subjektiivsust vägagi kõrgelt, aga aruteludes võiks neid subjektiivseid arvajaid laiema pildi tekitamiseks ju väheke rohkem olla. Kuidagi poolikult rakendatuks jäid võimalused oi-kui-paljudeks dialoogideks erinevate maitsete, sise- ja välispilgu, teatritegijate ja teatrivaatajate vahel jne jne.

Arutelud toimusid iga põhiprogrammi etenduse järel, paljud paraku läbikukkunult. Võtame või Linnateatri „Meie, kangelased“ järgse vestluse, kus puudus initsiatiiv nii omamaiselt publikult kui välismaistelt külalistelt (kellest oli selleks ajaks saalis vist vaid üks) ja kus näitlejad istusid pingil reas justkui silgud pütis. Kas asi oli keelebarjääris (toimuvat üritati läbi viia inglise keeles) või oleks tulnud vestlust teistmoodi koordineerida — ei teagi.

Autoriteatri programmi puhul ei toimunud arutelusid konkreetsete etenduste järel, küll aga viidi juba festivali alguspoolel läbi vestlusring “Eesti teater autorit otsimas”, mis täitis kompaktselt ja mitmekülgselt ühe hommikupooliku — oli konstruktiivsust, lahmimist, möödarääkimist, provotseerimist... Huvitav kahtlemata. Luule Epner püüdis kõnealuse autoriteatri nö klassikalisel kontseptsioonil sabast haarata. Niivõrd, kuivõrd selline kontseptsioon saab olemas olla. Anders Härm rääkis loeng-*performance*'itest (oi, kui ilus oleks olnud, kui Härm oleks oma ettekannet omakorda

performance'ina läbi viinud...). Ott Karulin kasutas autoriteatri alternatiivina protsessidramaturgia mõistet ning rääkis probleemidest, millega määratluse alla kuuluvad lavastused rinda pistma peavad.

Kõige enam pani mind kõrvu kikitama Maria Lee Liivak. Seda paraku põhjusel, et ettekanne oli pehmelt öeldes väga emotsionaalne, lahmiv ja läbi mõtlemata. Seda läbisid üksteist välistavad mõtted, milliste omavahel võrduma panek nõuaks oluliselt enam matemaatilist taipu, kui mulle antud on. Kuulda võis väiteid nagu (taastan mälu järgi vabas sõnastuses) ˙autoriteatrist kirjutades peaks arvestama, et tekst on sündinud protsessi käigus ˙konkreetne teater ei pea jagama infot lavastusprotsessi kulgemise kohta ˙kuna arvustaja ei saa protsessi kohta infot, siis ei tohiks ta sellest üldse kirjutada. Seega — lavastusest tuleks kirjutada protsessi arvestades, samas seda mitte mainides, sest kriitik ei saa/ei tohi selle kohta nagunii midagi teada. Jne.

Liivak ise oli kõige selle juures aga nii *nunnu*, et publiku poolelt suuremat verbaalset vägivalda ei järgnenud. Kõrvalepõikena — mulle meenub Mihkel Kunnuse essee, kus ta paneb ühte potti Tuuli Tauli, Alexander Rybaki ja chihuahuad ning kirjutab, et „*nunnu* on teispool head ja kurja ning seda mitte põhjusel, et inimene hindab ümber oma moraalsed põhimõtted, vaid seetõttu, et *nunnu* mõjub mõistusele halvavalt".

Pärast ettekandeid sai sõna publik. Muuhulgas püstitati küsimus, mis võiksid olla võimalikud alternatiivsed nimetused/liigitused „autoriteatri" kõrval või asemel. Erki Laur pakkus stiilse provokatsioonina välja eristuse kommerts *versus* kunst. Veel jäi kõlama vastandus potentsiaalsuse ja aktuaalsuse vahel — esimene kaasneb mobiilsusega, mida autoriteater võimaldab; aktuaalsust ja kaasaegse ühiskonnaga suhestamist nõuavad aga valmisnäidendid, mida nö konventsionaalsete lavastuste alusmaterjaliks kasutatakse. Näidetena alternatiivide kohta võib tuua ka Ott Karulini poolt ettekandes kasutatud „protsessidramaturgia" või Alvar Loogi poolt pakutud „partisaniteater ". Igas mõttes on oma iva.

Ja lõpuks üritust pisut klišeelikult kokku võttes võib öelda — eks Draamafestival ole igale külalisele/osalejale/korraldajale erinev. On neid, kes vaatavad vaid etenduse või paar ja festival sellega nende jaoks piirdub. On neid, kes elavad pidevalt festivalimelu sees. Arutelud ja õhtuti toimuv (alkoholi)kultuurne festivaliklubi on suur osa üldisest õhustikust. Ja üleüldse, kui tore ka ühe või teise asja üle vinguda ei oleks, on Draamafestival ise kahtlemata Eesti teatrimaastikul igavesti hea ja vajalik.

Ahjaa — järgmise aasta festivali põhiprogrammi kuraatoriks valiti Kanuti Gildi saali juht ja Baltoscandali korraldaja Priit Raud. Palju õnne ja jääme ootama.

Fotod: Lauri Kulpsoo

Kõrvalmärkusi

Ma ei saa vastu kiusatusele võrrelda lühidalt Draamafestivali ja Tartus sellega paralleelselt toimunud Kati Ilvese kureeritud II Artishoki biennaali. Ei, need kaks ei olegi tegelikult siga ja kägu (nii vist oletada võiks?). Võrdluspunkte on. Mulle tundub, et isegi selliseid, kus üks formaat võiks teiselt üht-teist laenata. Aga punkthaaval.

Esiteks: formaat. Kui Draamafestivalil olid ühtsete katusmõistete alla ühendatud möödunud aasta (vähemalt taotluslikult) parimad/huvitavamad lavastused, siis biennaalil esitletud kunstiteosed olid valminud spetsiaalselt selle ürituse tarbeks, omamata neid (vägivaldselt) ühendavat üldist teemat. Iga päev esitleti uut teost + kümne kriitiku arvustusi selle teose kohta. Sellele järgnes mõne teise ala intellektuaalide poolt läbi viidud *artist talk*. St selline formaat muudaks toimuva huvitavaks ja hästi hoomatavaks isegi juhul, kui teos ise peaks subjektiivselt v objektiivselt täielik saast olema.

Teiseks: kriitika. Nagu juba öeldud, ei olnud kriitikute pool Draamafestivalil küll esindamata — kohal olid ju nii eesti ajakirjanikud kui välisvaatlejad — ent ühtset aruteluruumi jäi pigem väheks. Artishoki biennaalil oli kriitikal pea sama tähtis osa kui teosel enesel. Kohati sai see kunstnike endi poolt ülegi rõhutatud (oi neid intertekstuaalseid mänge...) — näiteks Kaisa Eiche teosesse „Loves me, loves me not" põimitud hirm (või „hirm") kriitikute ees.

Kolmandaks: publik. Teater on pigem väljapoole avatud, Draamafestivali külastab palju nö inimesi tänavalt, st mitte professionaalseid „teatriinimesi" (kriitikud, näitlejad, lavastajad etc). Biennaali külastajaskond on arvuliselt pigem kesine, iga päev suures osas samad näod. Paraku näib kunst ka üldisemas plaanis väga sageli olevat suunatud peamiselt kunstiringkonnale enesele.

TERE. TE KUULATE SAADET TARTU MÖLISEB. MINA OLEN INDREK GRIGOR.

Eelmise saate täitnud Artishoki biennaali kõrval oli teiseks kujutava kunsti suursündmuseks septembrikuises Tartus kaasaegse kunsti festival ART IST KUKU NU UT, mille korraldasid Y galerii galerist Kaisa Eiche ja Pärnumaa metsades resideeriv vabakutseline kuraator Rael Artel.

Selle ürituse staatus ja formaat on üpriski määratlematud. Ajalooliselt on justkui tegemist Emajõelinnas viimased viis aastat kummitanud Tartu Kunstikuu mantlipärijaga. Rael rõhutab aga tungivalt, et tegemist ei ole Kunstikuu, vaid kaasaegse kunsti festivaliga ART IST KUKU NU UT. Korraldajate duo tegeles festivali ette valmistades põhjalikult Kunstikuude ajaloo uurimise ja kogemuse analüüsimisega, selle tulemuseks oli aga paraku järeldus, et Kunstikuu tuleb „aknast välja visata".

Kuid ürituse pearahastaja, Tartu linna jaoks on tegemist siiski Kunstikuu õigusjärglasega. Ning ka nimi ART IST KUKU NU UT on varem Kunstikuu kontekstis kasutusel olnud. Nimelt kandis sama nime viimaseks jäänud 2009. aasta Kunstikuu, mille peakorraldajaks oli Kaisa Eiche. Seega mööngem veel kord, et seos on olemas, ent arvestagem, et korraldajate sõnul on tegemist sisuliselt täiesti uue üritusega.

MÜRA

Ajaloolise ebamäärasuse kõrval torkab silma ka sisuline peataolek. Kunstikuu oli omal ajal festivalile kohaselt terve kuu väldanud sündmuste maraton. Käesoleva aasta festival aga oli ennekõike trükis nimega „ART IST KUKU NU UT. Tartu kaasaegse kunsti skeene subjektiivne uurimus ja lisad". Sealjuures lisad, täpsemalt kolm neist — Rael Arteli kureeritud kaasaegse kunsti näitus „Nähtamatu käe poliitika" Y galeriis, Loomemajanduskeskuse korraldatav ja osaliselt Kiwa kureeritud Tartu noore kunsti näitus-oksjon „Vali vitamiin" ja Erkki Luugi karismal baseeruv „Rahvusvaheline konverents, teaduslik konverents 2010" — moodustavad ka festivali sündmuste kalendri.

Y galerii näitus „Nähtamatu käe poliitika", mille kureeris Rael Artel, on festivali põhiosa ehk trükisega tõepoolest orgaaniliselt seotud. Tsiteerin näituse saatetekstist: „Kui projektiga kaasnev trükis, Tartu kaasaegse kunsti skeene subjektiivne uurimus, kaardistab positsioone ja liikumisi, visioone ja struktuure Tartus kui konkreetses aeg-ruumi punktis, siis selle uurimuse ühe lisa moodustava näituse suhe teemaga on veidi laiem. Eesmärgiks on vaadelda ja analüüsida sotsiaalmajanduslikku olukorda, mis on kaasaegse kultuuriproduktsiooni vältimatuks taustsüsteemiks. Uutele teadmisekildudele ja tunnetusnüanssidele teed rajav töö on ära tehtud kaasaegse kunsti vahenditega ning uurimisrühma moodustab valik Euroopas tegutsevaid ja ümbritsevasse ühiskonda teravalt suhtuvaid kunstnikke." (tsitaadi lõpp) Niisiis veel kord: näitus on festivali keskse teose, trükisega väga tugevalt seotud. Teised kaks festivali kavasse arvatud lisa ehk sündmust mõjuvad aga paratamatult kentsakalt. Loomemajanduskeksuse korraldatav noore kunsti oksjon omaks justkui tugevat potentsiaali festivali keskse teema ehk kaasaegse kunstiproduktsiooni küsimusega haakumiseks. Seda esmalt Loomemajanduskeskuse enese kui kunstiturunduse edendamisega tegeleva institutsiooni tõttu, mille konkreetseks ja kompaktseks näiteks see kolmandat korda toimuv oksjon ka on. Kuid paraku ei suhestu oksjoni korraldajad festivaliga ühelgi muul viisil kui selle äramärkimisega festivali kalendris. Festivali korraldajad omalt poolt ignoreerisid sedagi fakti ja kuulutasid festivali ART IST KUKU NU UT lõppenuks juba 2. oktoobril „Rahvusvahelise konverentsi, teadusliku konverentsi" lõpusõnadega. Samal päeval ja kellaajal lõppes ka näitus Y galeriis. Asjaolu, et oksjoninäitus jäi endiselt avatuks ja oksjonini aega veel pea nädal, unustati lihtsalt ära. Kuid lausa hämmelduma sunnib asjaolu, et festivali osana ei maini oksjonit ka selle kuraator Kiwa, kelle ülevaade ja kommentaar ART IST KUKU NU UTist 30. septembri Sirbis keskendub ennekõike festivali trükisele, mainides lõpetusena siiski ära ka festivali ülejäänud programmi (ma tsiteerin): „Trükise kõrval on seekordse festivali kaheks ülejäänud, samuti loome ja ühiskondlike struktuuride seosele keskenduvaks tähtsündmuseks juba kolmandat korda toimuv teaduskonverentsi vormi saatuslik kaaperdus, Erkki Luugi organiseeritud rahvusvaheline konverents 2. oktoobril Tartu ülikooli raamatukogus ning Rael Arteli kureeritud näitus „Nähtamatu käe poliitika" Y galeriis." (tsitaadi lõpp)

Minu arust aga ei haakunud festivali põhiprogrammi probleemistikuga ka „Rahvusvaheline konverents, teaduslik konverents". Kaisa Eiche osaluse kaudu oli see küll korraldajate poolest festivaliga lõimitud, kuid midagi sisulist teineteisele ei pakutud.

Need kaks lisa — oksjon ja konverents — seletuvad ilmselt Kunstikuu jäänukitena, mida ei õnnestunud aknast välja heita. Seda sealjuures ka otseses mõttes: „Rahvusvaheline konverents, teaduslik konverents 2009" toimus samuti Kunstikuu raames. Jääb mulje, et ilmselt mingil festivali ettevalmistamise etapil kuskil keegi nõudis või keegi lubas, et ettevõtmisel saab olema sündmuste kava. Et kui on festival, peab olema kava ja sündmused või vähemalt üritused. Kokkuvõttes sai linn Loomemajanduskeskuse oksjoni projektile tähelepanu, Teaduslikku konverentsi vedav, eelmises Kunstiministeeriumi saates tutvustatud eksp-iseltskond sai oma üritusele rahad ja ma arvan, et kõigile sai väga piltlikult selgeks, miks festivalile on vaja kuraatorit.

Kadunukese Kunstikuu sisuks ja eesmärgiks ei olnudki terviklik sündmus, vaid lühikesele ajavahemikule koondatud erinevate tegijate erinevad üritused, mida ühendas ennekõike festivali kava. Festival ei põhinenud ühtsel sisul, vaid ühtsel turundusel. Selle mudeli alusel toimivad Tartus võrdlemisi edukalt näiteks üliõpilaste kevadpäevad, Eclectica ja Prima Vista, kuid põhjustel, mille analüüsimiseks mul kompetents puudub, see mudel Kunstikuu puhul tööle ei hakanud. ART IST KUKU NU UT üritab tutvustada natuke teistsugust lähenemist. Sündmusi on vähem, ent need on tugevalt tsentraalselt kureeritud, eesmärgiga moodustada ühtne tervik.

MÜRA

Niisiis, kuivõrd noore kunsti oksjon ja konverents on festivali kavas justkui võõrkehad ning näituse ja trükise vahel valides kaldub raadioeetris kaalukauss trükise poole, sest raadio paraku pilti ei näita, keskendun järgnevalt põgusalt festivali ametlikule põhisündmusele, Kaisa Eiche ja Rael Arteli koostatud brošüürile „ART IST KUKU NU UT. Tartu kaasaegse kunsti skeene subjektiivne uurimus ja lisad".

Trükise maht on 74 lk(-d) pluss lisad, kokku *ca* 100 lk(-d) — igati soliidne. See sisaldab autorite manifesti ja seisukohavõtte ning kahekümne viielt kultuuriga seotud inimeselt tellitud kommentaare etteantud tüüpküsimustele. Veel on antud ülevaade Tartus ilmunud kunstiväljaannetest ning ajaloorubriigina loetletud varasemad Kunstikuud ja nende retseptsioon. Lõpuks toimib raamat ka festivali näituse „Nähtamatu käe poliitika" kataloogina. Üldisema taustana tutvustatakse teiste, samuti perifeersete linnade kogemust festivalide korraldamisel ja teooriarubriigi täidab Alexei Penzini intervjuu Paolo Virnoga.

Kogumiku avab Rael Arteli ja Kaisa Eiche „Intro", mille sisulisi seisukohti ma siinkohal otseselt refereerima ei hakka — latentselt on need juba mu eelnevas jutus ära märgitud ja tulevad ka allpool taas jutuks —, küll aga püüan tegijate „Introst" leida vastuse küsimusele: miks nad seda teevad? Võtkem tekiääre kergitamiseks näiteks järgmine Kaisa Eichele kuuluv tsitaat (ma tsiteerin): „Ideaalis võiks sellest festivalist saada pidev protsess, mis ühendab grupi x mõtlejate-kunstnike, kuraatorite, filosoofide, kirjanike, kriitikute töö hästi korraldatud, kompaktseks, intensiivseks ja sisukaks tervikuks selles ajaperioodis, kus Tartusse sõidavad huviga inimesed Pärnust, Tallinnast, Riiast, Helsingist ja kust iganes." (tsitaadi lõpp)

Idee on lihtne: korraldame Tartusse sündmuse, mis oleks piisavalt kaalukas, et meelitaks siia rahvusvahelise seltskonna. Aga miks? Sel lihtsal põhjusel, et igav on. Inimene peab midagi tegema ja vabakutselisena tuleb see töö endale tihtipeale ise välja mõelda. Ettevõtlikkus on hetkel kuulutatud riigi ametlikuks tööhõivepoliitikaks. Meenub kahe institutsionaalse ametniku arutelu sisuga, et kui tahta edasi liikuda, siis on vaid kaks võimalust**:** kas Eestist lahkuda või luua Tartusse uus rahvusvahelist kaalu omav keskus ehk tuua maailm endale koju. Rael Arteli ja Kaisa Eiche plaan seda viimast just väljendab. Pragmaatiline mõte selle taga on väga lihtne. Enamus suuremaid keskusi Euroopas omavad mingil määral välja kujunenud kaasaegse kunsti struktuure, väiksemad keskused aga on igal pool ühesugused, nii et Tartu ei ole laias laastus parem ega halvem kui mis tahes muu Euroopa väikelinn. Nii soovitas Markus Kasemaa festivali raames toimunud ümarlaual, et kui linn ei ole festivalist huvitatud, siis võiks Tartu kaasaegse kunsti festivali korraldada ju hoopis kuskil mujal, näiteks mõnes Serbia väikelinnas. Miks eelistada väikelinna, on puhtalt ärimudeli valiku küsimus — siin puudub konkurents. Tsiteerides veel kord Kaisa Eichet: „Küsimus on, kuidas lülituda äralõigatud provintsilinna positsioonilt toimivatesse globaalsetesse võrgustikesse?"

Vastuse leidmine sellele küsimusele on trükise ametlikult artikuleeritud eesmärk. Võib-olla veelgi olulisem on Kaisa

Eiche poolt varjatult viidatud „grupi x“ inimeste mobiliseerimine. Nii on trükise olulisim osa kultuuriväljaga seotud kahekümne viie inimese kommentaarid tüüpküsimustele Tartu kultuurielu olukorra, probleemide ja väljavaadete kohta. Sellega pandi inimesed end antud teemal väljendama ning asetati vastajad neile enestele suuresti märkamatult diskussiooni.

MÜRA

Trükisele kaastööd teinud autoriteetsete kultuuriväljaga seotud inimeste kommentaaridest joonisus väga konkreetse punktina välja tõdemus, et Tartu on eneseküllane. Kogumiku läbivaks probleemiks on küsimus koostöö järele, kuid mitte küsimus konkurentsist. Ainus, kes viitab reaalsele konkurentsisituatsioonele, on Esta Tatrik, kes analüüsib loomemajanduslike väikeettevõtete konkurentsivõimet või -võimetust võrreldes suurprojektidega, mis osaliselt tingitud ka riigipoolsetest juriidilistest möödalaskmistest.

Kujutava kunsti kontekstis räägitakse ennekõike laiskusest. Nii näiteks vastab kunstnik Barthol Lo Mejor küsimusele „Millist kunstifestivali Tartus teha“ fraasiga: „Eks ikka sellist, mis motiveerib Tartu tegijaid, kes muidu Zavoodis ja näituste avamistel joovad.“ Ka Kiwa viitab „üleüldisele laiskuse atmosfäärile”, mille põhjusteks loetleb ta (ma tsiteerin): „Kodanlik konformism, klassikuuluvus, meedia poolt primitiviseeritud maailmapilt, haridusliku tausta puudumine, kunsti üleüldine madal reiting, suhtlusplatvormide puudumine, ajude ja aktivistide äravool või eraldumine akadeemilisse sfääri… Kultuuri või kunsti produtseerimiseks on Tartu sinnani hea, kui produktid on ekspordiks.“ (tsitaadi lõpp)

Võtaksin arutluse kokku tõdemusega, et nii veider, kui see ka tundub, on probleem selles, et kunstiväljal, sealjuures ka näiteks kunstikriitika väljal, puudub konkurents. Nii näiteks õhkab Müürilehe toimetaja Helen Tammemäe (ma tsiteerin): „Loodan näha ka seda päeva, millal oleks võimalik Tartu näitustele tellida kriitikat väljastpoolt.“ (tsitaadi lõpp) Galeristi ja kuraatorina võiksin lisada, et oleks tore, kui saaks tellida vähemalt Tartustki.

Enesesse suletuse ümber keerleb ka diskussioon teemal Tallinn vs Tartu, mille raames võtavad sõna Anders Härm, Raivo Kelomees ja siinkõneleja Indrek Grigor. Oma kommentaaris sõnastasin kolm teesi, mis kõik seletavad Tallinn-Tartu opositsiooni just Tartu tugeva oma- ja kohamütoloogia kaudu. Nii et kuigi esmapilgul võiks ju väita, et Tallinn-Tartu kemplemises ilmneb ootamatul kombel konkurentsisituatsioon, mille puudumist Tartu põhiliseks probleemiks nimetati, siis lähemal vaatlusel selgub paraku, et opositsioon välisega vaid toidab Tartu ksenofoobset suletust.

MÜRA

Konkurentsi puudumine kunstiväljal on seda imelikum, et nagu kogumikus erinevate autorite poolt korduvalt viidatakse, on linnas kunstiharidus väga laiapõhjaline ja kõrgel tasemel. Nii näiteks loetleb fotoajakirja Cheese toimetaja ja Tartu kultuuriosakonna ametnik Ahto Külvet (ma tsiteerin): „Tartus pakutakse kunstiõpet kõigil tasemetel alates 5-aastastest Tartu Lastekunstikoolis, kutseharidus Tartu Kunstikoolis, rakenduskõrgharidus Tartu Kõrgemas Kunstikoolis kuni akadeemilise kõrghariduseni Tartu Ülikooli kultuuriteaduste ja kunstide instituudi kunstide osakonnas. See omakorda tähendab, et publiku- ja huvipuudust ei tohiks rahvusvahelisel kaasaegse kunsti festivalil Tartus olla.“ (tsitaadi lõpp)

Tootlikkus on justkui ülisuur, aga ometi on põhjust kurta puudust nii asjaosalistest kui publikust. See tuleneb väga lihtsast asjaolust: puudub kapital, millele need massid saaksid konkureerida. Ja ma ei räägi siin rahast. Nagu kõlas ka Kiwa kommentaaris, väärtustatakse kunsti ühiskonnas üldiselt väga madalalt. Suisa vandenõuteoreetilised skeemid kumavad Tartu Lastekunstikooli galeristi Margus Kiisi sõnavõtust (ma tsiteerin): „Praegune Eesti peavoolupoliitika on suunatud väikekodanlikule rahvuslik-konservatiivsele maitsele ja kaasaegne kunst on sel puhul väga hea objekt demoniseerimiseks… Tõsi, viimasel ajal, eriti peale jamasid Vabadussõja sambaga, on poliitikud ja peavoolumeedia valinud veel efektiivsema tee — eiramise, äraunustamise… Peavoolumeediat huvitavad kaks asja — mastaabid ja raha. Kunstiüritused on sageli tillukesed, neid ei reklaamita, nad ei kogu rahvamasse.“ (tsitaadi lõpp)

Kunstiväljal puudub nii reaalne kui sümboolne kapital. Tartu omamütoloogial põhinevas ksenofoobses suletud kultuurimullis see asjaolu lihtsalt võimendub ning selle tagajärjel on kujunenud veider vaakumitaoline keskkond, kus ülisuure lokaalse tootlikkuse tõttu on kõik justkui olemas, aga kuna puudub (olgu siis raha või sümboolse kapitali) ära- ja juurdevool, siis ei ole midagi, mida püüda või mille nimel pingutada.

Selle väite selgituseks võib võtta taas näite Kiwalt, kes põhjendatult solvununa asjaolust, et tema kureeritud näitus „Tektist masinani“, kuhu tal õnnestus meelitada ka rahvusvahelisi tippkunstnikke, ei leidnud äramärkimist linna aasta kultuuritegude hulgas, nendib (ma tsiteerin): „Järelduseks saab vaid olla, et kuna linnavalitsus eelistab populistlikku kultuuri stiilis sport, laulupeod, käsitöölaadad, siis edaspidi ei viitsigi pärleid sigade ette visata.“ (tsitaadi lõpp)

Ehk kui ei ole millegi nimel pingutada, siis milleks pingutada?

MÜRA

Te kuulasite saadet Tartu möliseb. Kuulmiseni.

Saade oli esmakorselt raadioeetris 14.10. 2010 Klassikaraadios osana Kunstiministeeriumi programmist.

DJ-ANKEET

Vastab: Berk Vaher

DJ-debüüt: sügisel 2002, Illegaardis, Jazz Lessonsi satelliitõhtul Miljöö (vt ka Jazz Lessonsi meenutuste lugu sellessamas Müürilehe numbris).
Muusikas oluline: kummastavad, õdusad ja krehvtised saundid, intensiivne (kuid mitte nürilt lahmiv) biit, mõjusad vokaalid ja kirglikud meloodiad. Vanakool!
Muusikas ebaoluline: artisti/plaadi/loo praegune populaarsus või kultusstaatus.
Mida mängin: kiiksuga estraad, vana *disco&funk*, 80ndate ja 90ndate elektropop, *hi-nrg*, psühhedeelne pop/rock, hübriidne maailmamuusika jne jne; kui varem ei kujutanud end ette haussi või kantrit või metalit või veel mida kõike mängimas, siis nüüd repertuaar üha avardub.
Mida ei mängi: *autotune* on siiski 99,9% aut.
Eredamad mängumälestused: Vinyl Memories I vanas Genklubis, kui mängisin seitse tundi; Alexander Robotnicku soojendamine 2007. aasta Eclectical Treffis; Tallinnas mullune Genialistide Klubi toetuspidu Kuku Klubis; Peemoti Ballid Pärmivabrikus; Beriti-Terje raamatu esitlus "Shaman Is A DJ" Maailmas; Genialistides aastavahetus 2009/2010, jne jne.
Tehnilist: Vinüülid on mul kujunenud siiski „erigurmeeks", CD-dega on mugavam setti ette valmistada ning nad on ka logistiliselt ja tehniliste riskide poolest käepärasemad (kui vinüülimängijad osutuvad peol kehvas korras olema või on seal liiga pime). Aga kassetisetti olen ka teinud. Arvutist mängimist ei ole ära õppinud ja pean seda ka tehniliselt liiga riskantseks. Miksides püüan vältida liiga ilmseid järgnevusi, pigem rõhun teataval määral kontrastidele. Efekte ma ei kasuta, heas loos on juba endas kõik vajalik olemas. Ma ei kasuta puldis ka kõrvaklappe, no ei istu, nagu koti tõmbaks pähe.
Nõuanne: Usalda lugude valikul oma keha. Kui lugu paneb sind kohe kaasa nõtkuma ja veab nii lõpuni välja, mängi seda ka teistele, ükskõik kui tobe või *uncool* see tundub. (Ega teised ei pruugi veel kohe kaasa tulla, aga ajapikku areneb intuitsioon selle suhtes, mis puhuks ja mis publikule midagi hoida.) Kui lugu keha liikuma ei pane või paneb kõhklustega, jäta kõrvale (võib-olla ka oma aega ootama), ükskõik kui suur hitt või klassik see on. Ega ta tõenäoliselt tööle hakkaski, vähemasti sinu setis ja antud aegruumis.
Viis klassikut:
Dennis Parker – New York By Night
Rachid Taha – Rock el Casbah
Rock Hotel – Viimane Piir (Ten Heller 3&3 Edit)
Hoppy Kamiyama – Knock On Food
Mari Wilson – This Is It
Viis hetkekummitajat:
Bucks Fizz – El Mundo de Ilusion
Jane Child – All I Do (Radio Remix)
Mylene Farmer – Libertine (Y-Front Remix) – sealt isegi kostab *autotune*'i muide 8)
LaTour – People Are Still Having Sex
Kim Appleby – Don't Worry (94 Remix)
Lõppsõna: Tõeliselt hea sett pole mitte see, millega ise põranda täis tõmbad, vaid see, pärast mida ka järgmise DJ põrand täis jääb.

Dam-Funk - Adolescent Funk (Stones Throw)
Kuulas: Jürgen Tamme

LA ja maailma parima hip-hop-plaadifirma Stones Throw' boss Chris Manak ehk Peanut Butter Wolf on tore mees. Pärast seda, kui tema MC, Charizma, maha lasti, hakkas ta tegema instrumentaalset hip-hoppi ning asutas oma tänaseks päevaks legendaarse leibeli, mis 14 tegutsemisaasta juures on aiva paremaks muutunud.

Nüüdseks olen selle laiatarbekohmijate pihta kivisid loopiva plaadifirma artistide vahetu mõju all end soojendanud juba aastaid. Ja jätkuvalt vajuvad nad lainetena mulle peale, uhtes minust läbi, sundides endid aina uuesti ja uuesti kuulama, kuni olen veendunud, et nad on minu sees olemas. Üheks tegelaseks, kes paiguti vägisi soolase vee silmast välja kisub, on Dam-Funk. Aastakese-kahe eest panid *boogie funk*i suursaadikuks tituleeritud tegelase nõtked rütmivigurid, sundimatult ujuvad süntekadraivid ja kosmiline koogelmoogel muusikasõbrad kummaliselt kihelema. Ühtäkki oli minust saanud tema kaasvandenõulane – iga tema plaadike, 80ndate parimaid palu taasavastav segulint või laivesinemine tekitas sisemisi värinaid.

„Adolescent Funk" on viimane doominoklots tema muusikas, mille pani paika plaadifirmaboss Peanut Butter Wolf isiklikult. Nagu nimigi vihjab, koondab see tervikuks tema nooruse- ja otsinguaastatel 1988-1992 kassettidele kogunenud salvestused. See on aeg, mil teemas olid veel Casiosüntesaatorid, milles muide nähti pigem ennenägematuid elektroonikavidinaid kui muusikainstrumente. Aines on aga endiselt kobe *funk* selle kõige laiemas tähenduses. Või nagu suursaadik ise ütleb: „*Funk* pole tahtmine olla moodne, vaid elustiil."

myspace.com/damfunk

Gonjasufi - A Sufi And A Killer (Warp Records, 2010)
Kuulas: Kaarel Valter

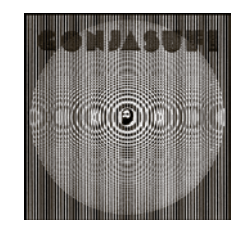

A Sufi And a Killer on Gonjasufi, kodanikunimega Sumach Ecks, debüütalbum. Albumit terviklikult ühe žanri alla määratleda oleks patt ja liiati keeruline. Justkui jutustus. Jutustus oma parimast küljest: ebatavaline, vulgaarne, fantaasiarohke, lärmakas, aga kõige selle muu kõrval ka ilus. „A Sufi And A Killer" on suur pada, kus 60ndad, psühhedeelne rokk, hiphop ja eksperimentaalmuusika saavad kokku ja segatakse omavahel suure pajakulbiga. See annab võimaluse kuulata, kuidas erinevad vastandid reageerivad, kuidas olevik tungib minevikku ja kuidas osaline hävimine on vajalik, et tervik säiliks. Igal juhul on tegemist aasta kõige imelikuma ja eklektilisema albumiga. Kõike seda ainult heas mõttes. Kuulame, ma olen kindel, enamik jalutab minema. Me oleme mõistlikud inimesed. *Respect*.

Serge Gainsbourg - Histoire De Melody Nelson (Philips, 1971)
Kuulas: Kaarel Valter

Veidi alla 28 minuti vältav, ent stiililiselt väga järjepidav ja suursugune. Oma kompaktsuses, kooskõlas ja nutikuses suudab konkreetne album rohkem pakkuda kui

enamik täispikki albumeid. Äärmiselt eklektiline. Funkstiilis basskitarr, ettearvamatud soolokitarri arranžeeringud ja peaasjalikult jutustusele sarnanev vokaal on vaid vähestest nüanssidest, kuidas iseloomustada ja kokku võtta tervikut. Kuidas ka võtta, "Histoire de Melody Nelson" puhul on igasugune klassifitseerimine võimatu. Hoolimata sellest, et esmasel kuulamisel tundub album olevat pisut nurgeline ja koltunud, tuleks sellegipoolest planeerida ennast cd-maki või grammofoni juurde. Pool tunnikest, hiljem on õnnelik. *Boom!*

UUS! Imandra Lake - Seesamseesam (Seksound 2010)
Kuulas: Penny Lane

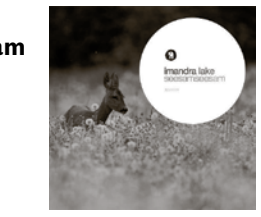

Kui ma ühel vilul sügisõhtul telemaja valvelauast Imandra Lake'i plaadi haarasin, laotus mu peas lahti mõte, et tegelikult ma ju tean, mis mind järgnevad minutid, kui ketta plaadimasinasse viskan, ees ootab. Umbes nii, nagu sünnipäevaeelsel päeval mööda elamist kadunud asja otsides satud kappi peidetud kingituse peale ning tähtpäeva hommikul kandilist ilusasse ümbrisesse peidetud üllatust kavala näoga vastu võtad. Kuid kingituse väärtus sellest ju ei kahane. Nii on ka Imandra Lake'iga. Kuigi ma aimasin, mis mind ees ootab, siis kuulasin kodus põrandal pikali olles plaadi läbi ning muigasin rahulolevalt, et ma ei pidanud mitte üks raas pettuma.

Kuueliikmelisest inglise keeles laulvast ja mõnusat *shoegaze*'i tegevast legendaarsest Pia Frausist, kes kogus ohtralt tunnustust ka piiri taga, on saanud eesti keeles musitseeriv duo Imandra Lake. Asjaolu, et bändis on vaid kaks liiget, Rein Fuks ja Eve Komp, ei muuda muusikat sugugi hõredamaks või lihtsamaks. Plaati kuulates saab kohe aru, et kogu asja taga on väga suur töö, armastus ja austus tehtava muusika vastu. Imandra Lake on aeglane, rahulik, siiralt ilus ja natukene raskemeelne. Kihtide viisi venivaid kitarrikäike, unistavaid meloodiaid, kajavaid trummilööke. Ja seda on vist juba kõik öelnud, et Reinu ja Eve hääled moodustavad nii kauni terviku, et nende laule on täiesti võimatu mitte tähele panna. Väga ilus ja mõtestatud plaat.

http://www.myspace.com/imandralake
http://seksound.com/

Darwin´s Theory - Darwin´s Theory (Lotus Land)
Kuulas: Jürgen Tamme

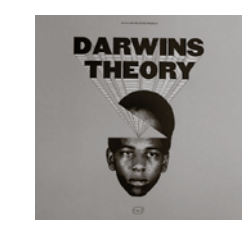

1975 oli aasta, mil USA ja NSV Liit korraldasid kahepäevase ühislennu kosmoses ning suri rastade jumala inkarnatsioon Maa peal — Etioopia keiser Haile Selassie. Samal aastal otsustas Darwin Jones võtta ette palverännaku Ühendriikide keskosas asuvast Tulsa linnast kõikide hedonistide tõotatud maale Los Angelesse.

Tema eesmärk polnud saada osa linna palsamlikest meelelahutustest, vaid otsida õnne ja meelerahu läbi muusika. Kolme LAs veedetud aasta jooksul tutvus ta ka funkmuusika teerajaja Sly Stone´iga, kes kokaiinilembuse tõttu varjus suurte plaadikompaniide kintsukaapijate eest oma häärberisse. Just seal, kodulindistajate muuseumis, kus võis näha ka riistapuud, mida peetakse tänapäeval trummimasina nime kandva rütmikombaini eellaseks, salvestas Jones oma kodulinna semudega käesoleva albumi.

Jättes kõrvale ühe seitsmetollise singli, kattusid lintmaki salvestused salapärase tolmulooriga, kuni tänapäevased tuuled selle hajutasid. Oma elu baptistlikule kirikule pühendanud ja mitmekandilist omaelu elava Jonesi saladusliku Darwini teooria lahendas tänavu plaadipesa Lotus Land ümber koondunud uus põlvkond. Selle asemel, et Jonesi läbematult järele ahvida, saab rõõmustada tõdemusega, et kogu materjal avaldati endisaegsel kujul. Ja see on märksa meelierutavam, kuna ultramodernistidel on kole komme oma töötlustega upakile lennata. Väärtusi saab õnneks luua muudmoodigi.

Seda albumit ei pea siiski takseerima esmaavastuslikkuse mõõdupuuga, vaid tasub lasta sugestiivsel ajastu vaimul end kaasa viia ning avastada *disco*, *souli* ja *funki* tutvusvahekorra rajajooni. Ehe värk!

U Nite Jewel - Am I Real? (Gloriette)
Kuulas: Jürgen Tamme

Pimedal ja vaesel ajal ärkab muusika ellu. Võib-olla on see tingitud asjaolust, et inimesed langevad sügisel melanhooliasse ja otsivad midagi püsivat, mis läbipekstud hingekest halastavalt tupsutaks. See pole ju lillerdav kevad, mil on kerge unustada end soojenevasse õhku. Nite Jeweli juhtiv loovjõud Ramona Gonzales elab aga LAs, kus püsivat päikesepaistet varjutab vaid fotokeemiline sudu. Seetõttu jätame sombuse sügise.

Lisaks on LA kosmoselinn ning *space-pop*i parnass. Mainigem vaid *lo-fi* popgeeniust Ariel Pinki, kellega Ramona tihedalt lävib. Rääkides sajandi ühest olulisemast ja kummastavamast mõjuallikast, ei saa üle ega ümber magamistoamuusikute põlvkonnast. Tõsi, viimasel ajal on *lo-fi* popi lava üha kitsamaks muutunud ja ka Pinki viimane album „Before Today“ tähendas olulist nihet taotlusliku veidra miljöö loomisel. *Chillwave*´i kuninganna tiitliga pärjatud Gonzales pole nii ekstsentriline, kuid armsalt hingepugev on ta küll.

Kuue looga EP nimes püstitatud küsimus on põhimõttelist laadi. Las ma selgitan. Esmakordselt kuulsin seda plaadikest sombusel varahommikul, mil ärkasin sametisse olekusse, kus sa veel täpselt ei mäleta, mis sa unes nägid. Siis äkitselt hoovas kõik minusse tagasi— segased kohad muutusid täiesti arusaadavateks, nagu oleks need valgusega üle kallatud. Ja see mulle Nite Jeweli puhul meeldibki. Selle asemel, et anda selgeid vastuseid ja klammerduda piinavalt pingutatud tähelepanuga jalge ette, jätab ta avara tõlgendamisruumi ning vaatab ka seda, mis jääb nägemisulatusest väljapoole.

myspace.com/nitejewel

Belle & Sebastian - Belle & Sebastian Write About Love (Matador 2010)
Kuulas: Penny Lane

Iga kord, kui keegi mainib ansamblit Belle & Sebastian, meenub mulle stseen filmist “High Fidelity”, kui Jack Blacki poolt kehastatud Barry esmaspäeva hommikul peategelase Robi plaadipoe uksest sisse astub ning üllatunult küsib, mis jama siin kuulatakse. Kassetilt kostus Belle and Sebastiani uus looming. Ilmselgelt polnud energiast ülevoolava Barry jaoks šotlaste muusika mingi esmaspäevane küte. Rob ise vastas, et tal on tuju kuulata midagi sellist, mida on võimalik mitte tähele panna.

Minul on seevastu Belle & Sebastianit võimatu mitte tähele panna. Ja mul on täitsa hea meel, et nad on peale nelja-aastast pausi bändina jälle tagasi. Kaheksas stuudioalbum Write About Love pole midagi uut neile, kes eelnevate plaatidega tuttavad. Stuart Murdoch ja Co esitlevad end tuntud headuses ja tugevuses. Write About Love on ühtlane jada siirastest ja kohati naiivsetest indiepopi lugudest. Kohustuslikus korras tuleb kindlasti ära mainida, et albumil teevad kaasa ka Norah Jones ja näitlejanna Carey Mulligan. Päris kindlasti tasub antud albumi kõrvale kuulata ka Stuart Murdochi ning teiste Belle & Sebastiani filmimuusika projekti God Help A Girl!

http://www.myspace.com/thebandbelleandsebastian
http://www.matadorrecords.com/

KÕRVAD KIKKI:

SERVATAGUSE MUUSIKA FESTIVAL 2010

12. ja 13. novembril EAST GALERIIS, Pikk 36, Tallinn

Selle aasta festival toob teieni kaheksa välismaist esinejat Soomest, Lätist, Leedust ja Venemaalt ning neli hoolikalt valitud toetavat esinejat Eestist. Tegu on Soome-Balti-Slaavi regiooni eksperimentaalmuusikaga.

Helimaastik varieerub üleküllusliikust elektroonilisest muusikast ning paganlik-militaristlikust industriaalmuusikast kuni Opium Lounge’i popi, ekstsentrilise koopamehe-roki, igasugu kola abil tekitatud *voodoo*-häälte, abstraktsete heliskulptuuride, varjulise *lo-fi* popi ja vabas vormis improviseerimiseni. Ükski esitus pole teisega võrreldav. Kõik kuuldu on aktiivne eksperimenteerimine heliga. Päevapilet 100, kahe päeva pass 150 krooni.

ATOM OM – VÄRVIDE KONTSERT JA HÜPNOOTILINE KLUBIÕHTU

13. novembril kell 21 Genialistide klubis, Lai 37 taga, Tartu

LIVE: india raagade müstilised koodid; ARSHAD KHAN (INDIA) – tablad; PANDIT MUKESH SHARMA (INDIA) – sarod; JAMILA (INDIA) - bharatanatyam tants;

kontsert eksperimentaalsetele rütmiskeemidele ning bambusflöödile: KAIDO KIRIKMÄE & CITRA KRISTA JOONAS (Tallinn);

klubišamanistlik rituaal kolmel grammofonil, didgeridool, harfil ning kurgulaulul: TAPECUT (Tallinn);

alates 00.00 tantsuline bassimuusika ja minimalism:
DJ RAADZ & KAIDO KIRIKMÄE;
visuaalid: KASHEL;
piletid kohapealt: kontserdile 100/75(tudengitele), kesköösst alates 50 krooni.

MoKS esitleb: HELIKOOSOLEK vol.9

24. novembril kell 18 ERMi näitusemajas, Kuperjanovi 9, Tartu

John Grzinich’i filmi „Materiaalsete elementide Heliaspekte“ / „Sound Aspects of Material Elements“ Eesti esilinastus.

http://maaheli.ee/main/archives/1419
http://helikoosolek.blogspot.com

TÜRNPU FM

Kas pole tuttav tunne? Tulete peolt ja justkui ei olnud seda elamust, mida otsima läksite. Panete peale oma lemmikplaadi ja tuju läheb juba paremaks. Ainult head sõbrad on veel puudu, et tekiks atmosfäär, mis pikisilmi oodatud peol puudu jäi... me oleme sõbrad ja meil on lemmikplaadid. Türnpu FM on pidu pärast pidu, elu pärast elu ja pidu meis eneses.

Türnpu poisid Ago Väli, Kaupo Rõivasepp ja valvediskor Louie Gigolo.

kuula: http://heliori.podomatic.com/

ISIKLIKU ADRENALIINIPROJEKTI MANUAAL MÄRZ PROJEKTIRUUM

Maarin Mürk, Ingrid Ruudi

Teoreetiliselt...

Omaalgatuslikud *space*'id tekivad vajadusest, tihti mingi konkreetse tühimiku täiteks. Seega on nad enamasti ka suunatud väiksemale sihtgrupile, kes antud tühimikutäite enda jaoks ära tunnevad ja kasutusele võtavad. Samas kipub igaüks neist olema üsna suletud territoorium — programmi kureerijateks ja publikuks on üks ja tavaliselt kitsas ring. Kuna tegevus on *non-profit*, siis laiem publikumenu kasumieesmärgil ei ole nagunii argument. Seega aktiivse skeene puhul, mida iseloomustab paljude "spetsiifiliste" omaalgatuslike praktikate toimimine, on publikul võimalus valida oma ruum, millega järjepidevamalt suhestuda. See võib toimuda mitmel eri moel — sageli segunevad/vahetuvad programmi kuraatori, esitajate ja publiku rollid ning tihti sellised piiritõmbamised kaotavad üldse kiiresti igasuguse kandvuse.

Ainuvõimalik mudel on *learning by doing* — alustades tuleb olla valmis tundeks, et ongi pidev segadus. Peas, hinges, tegudes. Iga selline initsiatiiv maadleb lugematu hulga probleemidega, mis võivad olla sarnased, aga avalduda iga kord eri moodi. Samas, kui omaalgatuslikud praktikad suhtleksid just praktilistes aspektides ja nö suuremates küsimustes omavahel rohkem, oleks ehk protsess vähem nurgeline ja ka skeene rikkam ja mitmekesisem. Ise kõikidele küsimustele lahendusi välja töötada tundub ressursi raiskamisena, mõned teiste leiutatud jalgrattad on väga funktsionaalsed. Augustis toimunud kunstnike residentuuri-formaadile pühendatud nädalavahetus Polymeri kultuuritehases toimis väga hästi nõuandja, küünarnukitunde tekitaja, koostöö-kontaktide looja kui ka teraapiana. Oma püsimajäänud initsiatiivi ei peaks esitama ainult kui edulugu (mida see püsimajäämise korral kindlasti ka on), rääkima peaks ka raskustest, paanikast, ebakindlusest, kitsaskohtadest, kriitikast jne. Algusaegade turbulentsi on kergem taluda, kui sa tead, et see on loomulik osa protsessist — niivõrd elementaarset asja on muide vabalt võimalik ära unustada.

Esimene faas, see suurem turbulents, ongi kantud puhtast energiast, mida kütab adrenaliin tajutud puuduoleku kõrvaldamisest ja esimestest edasiminekutest-toetusavaldustest jne. See adrekas võimaldab teha ära hulga tüütuid asju, mille puhul hiljem imestatakse, et PRAEGU küll enam ei jaksaks.

Aga energiavarud ei ole lõputud, eriti kuna ülejäänud elutöid-tegemisi ei saa seisma panna. Jõudes mõtteliselt teise faasi, tuleb (kõigele muule lisaks) tegeleda ka organisatsiooni loomisega. Tavaliselt algatatakse asjad väikese tuumikgrupi poolt, kes esimeses faasi kütab nii, et veri ninast väljas ning teadlik *teambuilding* on kuskil tegemist vajavate asjade nimekirja lõpus. Organisatsiooni loomise mõte on tihti vastumeelne ka sellepärast, et omaalgatuslik praktika on tekkinud mingi tühimiku täiteks, mida olemasolevad institutsioonid ei ole suutnud katta. Maailmaparandaja idealistlik vaim tõmbab võrdusmärgi organisatsiooni mõiste ja bürokraatiamonstrumi vahele. Muidugi, selline ettevõmine on algatajate jaoks ka midagi erakordselt isiklikku, nii et mõte tuumiku laiendamisest ja ülesannete delegeerimisest võib olla üsna harjumatu ja emotsionaalselt raske. Samas on organisatsiooni mitteloomine üks kõige suuremaid vigu, mida uued praktikad vähemalt Eestis järjepidevalt teevad. Tegelikult peaks selleks, et algatus üldse püsima jääks ja tuumikgrupp ei lõpetaks peale esimesest energiast tühjaksjooksmist totaalses frustratsioonis, isiklikus madalseisus ja kaotatud usus maailma mõjutada, tegelema algusest peale ka meeskonna laiendamise, vastutuse ja kohustuste jagamisega jne. Õigeid inimesi on muidugi raske leida, aga vastasel juhul on reaalne oht hääbuda pärast esimese energia lõppemist.

Praktiliselt...

MÄRZ on sündinud spontaanselt ja soodsate asjaolude kokku sattumisel. Seda enam on tegemist eelkõige katsetusega. Mitte ainult sisulises mõttes — olla katsetustele avatud ruum — vaid ka formaadi mõttes, kuhu ta paratamatult asetub. Omaalgatuslik *non-profit* projektiruum — mida kõik need sõnad siinses kontekstis tähendavad, millised on sellise formaadi võimalused, kitsaskohad, tupikud, potentsiaal? Kui hetkel tundub, et käsil on umbes esimese faasi teine pool — remonttööd ei võta enam kogu energiat ja osad tegevused hakkavad vaikselt võtma selgepiirilist kuju — on peamiseks väljakutseks ruumi avatus ja organisatsiooni tekitamine. Kui enamasti on omaalgatuslikud praktikad suhteliselt kinnised ringid, kus sisu loojateks ja tarbijateks on üks ja sama seltskond, siis MÄRZi puhul tahaks katsetada avatud platvormi, millest vaid üks osa on kureeritud ja teatud osade toimimisse me kuidagi ei sekku. Selline avatuse-mõiste katsetamine praktikas eeldab aga organisatsiooni, kes kogu koha logistikat koos hoiaks. Sest muidu lihtsalt ilmselt kuigi kaua ei jaksa! Olemuselt sarnaneb see toimeloogika pigem kultuuritehastele kui klassikalistele projektiruumidele, kuigi mõistagi eristab meid kultuuritehastest mastaap. MÄRZ on piisavalt suur ja piisavalt väike paindlik ruum, mis on meie silme all ka ühe päeva jooksul erinevaid üritusi mahutades olnud võimeline uskumatuteks ruumilisteks ja tunnetuslikeks metamorfoosideks.

Kui aga hetkel kogu korraldusliku adrenaliinipöörise kiuste vaikselt märke jälgida (publiku huvi, reaktsioonid, vabatahtlikud abilised seinu värvimas, toetused nii inim-, asja- kui vaikselt ka raharessursi näol, ja veel mingi üldine *vibe*), siis — ilmselgelt on midagi sellist Tallinna vaja olnud. Erutav on, äge on, raske on — kütame!

Konkreetselt!

Peale lahke ja avatud katusepakkumise kõigile sarnaste ideedega soovijaile (tingitud nii idealismist kui praktilisusest) lähtuvad ülejäänud, enda algatatud ettevõtmised puhtast egoismist. Need on asjad, millest me isiklikult puudust tunneme või mida me vajame. Niisiis:

Lugemisgrupid — ajusurma vastu ja (erialaste) mõtete mitteformaalse vahetamise poolt. Alailma on riiulis, lauanurgal, arvutis virnade kaupa lugemist ootavaid tekste, milleks elu ei anna hetke või puudub otsene sund. Lugemisgrupp on võimalus seada endale ja teistele endasugustele minimaalsed strukturaalsed raamid, et need lõpuks ette võtta. Saada osa teiste väljapakutud tekstidest, mille peale ise ei tulnud. Neid ergastava vaimse gümnastikana, eksimist kartmata arutada. Kuulata teisi arvamusi ja väljuda isiklikust mullist. Augustist alates on käima läinud:

- avaliku ruumi kunsti lugemisgrupp linnainstallatsioonide festivali LIFT11 ettevalmistusena
- arhitektuuriteooria lugemisgrupp
- feministliku ja *queer*kultuuri lugemisgrupp
- poliitifilosoofia lugemisgrupp
- kunstikriitika lugemisgrupp

Retrospektiivnäitused — kõlab nagu 50-60-70-aastaste kunstnike loomingu klanitud ülevaated? Ei ole! Kui sa oled näinud mõnel näitusel (kui veab, siis isegi isikunäitusel) mõne kunstniku ägedaid töid ja tahaks näha, mida ta veel teinud on või mis ta üldse maailmast ja kunstist arvab, siis normaalsetes tingimustes täidaks seda rolli ateljeevisiit. Aga enamikel noortel selleks sobivat ateljeed pole, samas kunstipoliitika soosib järjest uusi projektidesse sobituvaid teoseid. Senise loomingu retrospektiiv täidab seda puuduvat tühikut — väljas on kunstniku enda valikul võimalikult täielik ülevaade kõigest tehtust ning lühikese näituseperioodi jooksul on ta ise kogu aeg kohal ja saadaval. *Artist-talk*-õhtu ja püüd viia kunstnik kokku erinevate kuraatoritega annab ka kunstnikule hädavajalikku tagasisidet, millega siinmail traditsiooniliselt kitsid ollakse.

Filmiõhtud — seeriad on alles selget kuju võtmas, aga peaksid ühelt poolt mahutama teoseid (nii dokke kui mängufilme), mis haakuvad lugemisgruppide teemadega, teisalt rahuldama alati küdevat nälga peavoolukinost või ka turvalisest *arthouse*'ist erinevate ja üllatavate elamuste järgi.

Malepühapäevad — mõnele vaimne kirg, mõnele ainult lapsepõlvemälestus. Šikk igal juhul.

Baar Panoptika — üks mõnusa fiilinguga sõprade koht on Tallinna linnast alati puudu!

Jaapani kodutoidu **kohvik Momo** — vaimu kõrval vajab toitu ka keha ja Yumi ja Daigo teevad lihtsalt väga head süüa.

Kus info liigub? marzprojekt.wordpress.com ja facebook.com/marzprojekt. Seintel, tänaval ja suust suhu. Saada meile kiri, kui tahad uudiskirja listi!

DISKO JATSUNAHAS — JAZZ LESSONSI AVALIKULT ISIKLIK KROONIKA

Berk Vaher

Mullu koostatud koguteoses „Tartu rahutused“ on mult tekst „Minevikega mees“, mille keskmes olevat tegelast peetakse klubikultuuri veteraniks ja ta ei hakka targu nende pidajate usku väärama. Tõepõhjaga lugu: kui hakkasin ise Tartu pidudel sagedamini figureerima, leidus ka neid, kes uskusid olevat mind kunagi 90ndate legendaarsetel Illusioonireividel näinud. Aga tegelikult ei käinud ma 90ndate keskpaigas, st ülikooli ajal, peaaegu üldse pidudel. Konutasin ühikas, joonistasin psühhedeelseid pildikesi ja kuulasin raadiot.

Kuigi peamiselt fännasin toona 80ndate futut ja uusromantikat (oma tutvusringkonnas peaaegu ainukesena, 80ndate *comeback* oli veel kaugel, sest nad olid ju vaevu jõudnud lõppeda), siis Raadio 2-s tegid juba toona saateid härrased Saaremets ja Leemets, kes ka vana kooli gruuvimuusikat repertuaari poetasid. Aga rohkem sellist *jazz/funk/brazilica/* diskoklassikat hakkas neilt kuulda olema kümnendi lõpupoole, kui Inglismaalt magistriõpinguilt naasin ja muu R2 üsna allakäinuna eest leidsin. Seda enam siis need Vibratsioonid ja Sessioonid korda läksid, lisaks suviti põhjarannikul kuuldud Radio Extremi DJ Bunueli saated. Üht-teist neist aegadest on siiani kassettidel salves.

Jazz Lessonsiga haakub see kõik niimoodi, et veebruaris 2001 Illegaardis toimunud Jazz Lessons 3 oli mu esimene teadlik ja tantsitav pidu (kui arvata maha rebasepeod, konverentsikräud, sauna- ja suvilaläbud, kuhu ju ikka olin aegajalt sattunud). See oli ikkagi „ballidebüüt“. Vististi juhtusingi sinna Leemetsa ja Marjusassi laivi pärast, või oli mind kutsunud toona korraldajatega seotud kaasviljandlane Taavi Arus; igatahes sisenedes nägin kirjust rahvast kihavat keldrit ning kuulsin kõlareist üle saalipimeduse paiskuvat DJ Estrada keerutatavat Laine lugu „Nüüd on mul muusika“ — Patrick Juvet' originaali „I Love America“ teadsin ja kaifisin, aga sellest juba nõuka-aegsest kaverist polnud seni aimugi. Mingi krõks käis ära.

Kuhugimaani oli see pidudesari omas vallas vist ka üsna erandlik. Oivalise muusika ja vahetu õhkkonnaga, kaugel Tallinna muinasjutulistest glamuuri- ja dekadentsiorgiatest, mis seltskonnalehti üle ujutasid. Kaugel oma linna ossidest. „Disko“ oli ju paljude jaoks ikka veel kultuurimäluliselt miski, mis kuulus rullnokkadele; disko oli Hovery-Covery, E-Type, Märt Rannamäe ja 2 fakin Quick Start. Kultuursed noored kuulasid folki või punki või indit või teknot. Või noh, jatsu ka, aga Lessons osutus neid kohale meelitanult ikkagi selgesti diskoks jatsunahas — ja see oli taevas. Samas võisid asjad ka karmiks minna, tolsamal 3. Jazz Lessonsil löödi ühel kunstnikul peaaegu silm välja. Öösel taksoga koju sõites mõtlesin, et kas sellised need peod siis nüüd ongi või. Aga jäin kohal käima.

Ega kõigile edasistele ei jõudnud ka ja mõned on siiani mälus kokku sulanud. Illeka Lessonsitest on meeles veel nr. 5 novembrist 2001, kui vikerviisihullu minu jaoks oli tõmbenumbriks Janek Murd, kes keskendus Melodija plaatidele ja rõkkas Space'i mängides ekstaatiliselt üle saali: „SEE ON HITT!!!“ Kahtlustan, et sama peo hilises faasis sai toimuma ka mu improviseeritud tantsuetendus vanemuislase Helen Hansbergiga, keda kohalviibijad pidasid kas Signe Kiviks või Kare Kauksiks.

Illekas tegin ka oma DJ-debüüdi — sügisel 2002 Lessonsi tütarüritusel Miljöö. Mu subkultuuriloengu tudengeile tegi nalja, kuidas enne tundi flaiereid jagasin. Käed värisesid puldis hirmsasti, aga mõni lugu tõi paar tantsijatki (Ele ja Kaja Kõlari „Naerusuu“, Rufuse ja Chaka Khani „Any Love“). Alustasin aga katkendiga Andres Ehini „Unesnõidujast“, kus ta möiratab: „TIRIGE SEE KODA ALLA!!!“. Võib-olla sõnusime ära, Illekal hakkasid tekkima rasked ajad ja ka Jazz Lessons läks sealt rändama.

See-eest kirjutas Kärt Karpa järgmisele Lessonsile Eesti Päevalehte ülistava eeltutvustuse; 7. veebruaril 2002 Sadamateatris toimunud pidu oli ka ehk seni vägevaima eeskavaga, sisaldades nii jazzvõimlejate rühma, bongosid kui ka duett-duelli Elite Recordsi kogumikega rokkiva Estrada ja Moogil soleeriva Tõnu Naissoo vahel. Aga võrreldes Illekaga oli Sadamateater siiski külm ja kõle; nii et õigupoolest on mu mälus sellest peost *jumpcut* järgmise sadama-Lessonsi lõppu: oktoober 2002, vene teema, kell 5 hommikul, Hannes Kalamäe keevitab kanade pakkimise teemat „Nu Pagadi“-st, mina pranokin pruudi, ta korterikaaslase ja veel paari ulja klemmiga ning tülpinud turvad jõllitavad meid põrmustavalt.

Ülikooli Kohvikuga olid lessonsimeestel algul vist suured lootused, kohvik ise tahtis end ka jazzilainele positsioneerida, aga peokohana käima ei läinudki. Kuumemad kohad nagu Maailm tõmbasid rahva ära. Ja mitte ainult. Kunagi kümnendikeskme volbri paiku sattusin sinna kohvikusse, ei olnud Lessons, aga võis olla Miljöö või muu samade meeste õhtu, ja õieti polnudki kedagi; hiljem sattusin ühte korbimajja ja see ägas tuttavatest, kes viltuse lipsuga prominentide vahel saalisid. Üks neid ehttartulikke momente, kus veres ringlev konservatism neelas uuenduse jälle klõmpsti alla... Aga ehk oli see ka pidudesarjale endale mõningane peataoleku aeg, koduta oleku aeg kindlasti.

Vanas Genklubis Lutsu tänaval hakkas jälle nagu sujuma, aga 2006. aasta juuni Lessons seisis juba silmitsi uute peotavadega: enne kesköö ei suvatsenud keegi naljalt sisse astuda — kui kohale jõudsidki, hängisid õuel. Niigi tihkelt täis laotud kava (sh Moosese laiv, Orav, saksa DJ Dubben jne) läks julmalt nihkesse ja hakkas iseenda seljas elama; mitte kuigi huvitav, aga rahvale siiski meeldiv sakslane mängis tubli kaks tundi, aga näiteks Erikson sai vist vaid pool tundi puldis olla. Mina sain alles kella kahest alustada (siis tundus see veel päris harjumatu, pealegi tulin toona ikka veel enne peo algust *soundcheck*i tegemiseks kohale ning olin oma „heitekorraks“ juba tubli 7-8 tundi majas passinud); õnneks oli veel rahvast, aga sellest hoolimata oli üks neid õhtuid, kus ma tõsiselt mõtlesin, et äkki ma olen kogu selle pulli jaoks siiski liiga vana, ehk peaks ikka pigem teadusele ja pereelule keskenduma.

Astusin doktoriõppesse, sain isaks, peod jäid mõneks ajaks tahaplaanile või ära. Isegi Eclecticast taandusin tasapisi. Tiksusin DJ-na läbi veel 2008. aasta juuni peolt sealsamas vanas Genis, aga olin lasknud end suht peo algusesse panna ja sett läks üsna tühjale saalile. Seda vahvam oli nüüd äsja Lessonsi 10. sünnipäeval praeguses Genklubis mängida („Nüüd on mul muusika“ tuli ka ära) ning näha ja kuulda, et uus kirju rahvas on peale kasvanud. Kellelegi oli seegi ehk esimene pidu ja kogemus oli kirgastav. Ja kellegi silmade kallale ka ei mindud.

Jazz Lessonsid vististi olidki suuresti see vundament, millele Genialistide Klubi tänane menu on ehitatud — mitte niivõrd teadliku järjepidevuse mõttes, vaid publiku maitse kujundamisega. Ja ehk pidude laadi osas isegi rohkem kui muusika osas — sellesama õdusa ekstravagantsusega ja eri taustaga tüüpide segunemisega, ja muidugi kavakindla visuaaliaga, sest Lessonsi retromuuvid pioneerisid ka VJ-mist. Muusikaliselt oli vist küll nii, et üksvahe läks Struti ja Harmlessi diskokogumikele, vanale estraadile (eesotsas Joalaga) ning reggaele ja kosmoserokile tuginenud Lessonsil raskeks konkureerida pealetungivate juunioride elektro, italo, indie ja Vastiku Diskoga. Aga juubelipidu näitas, et härrased püsivad endiselt sadulas; repertuaar võib koos publikuga nooreneda, aga „leged taadid“ ise vananevad väärikalt. Tänud Erkile, Snafule ja teistele, et olen võinud õppetundidest osa saada!

Juhime tähelepanu tehnikahunnikule dj ees: standardvarustusse kuulus tollal ka kassetimängija. Foto: Erki Pruul

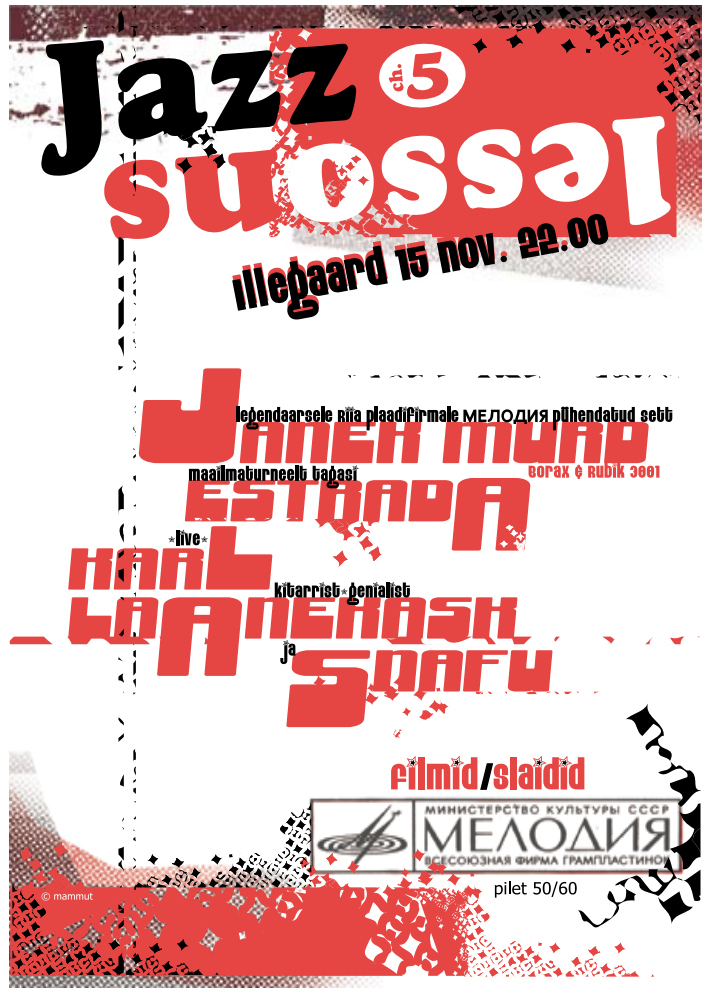

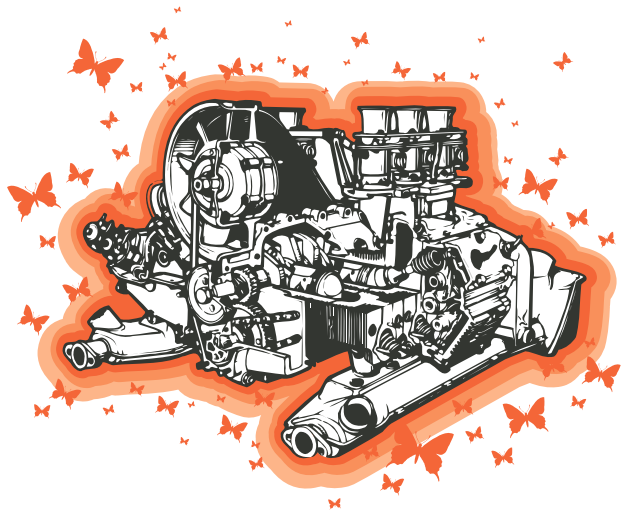

SADAMATEATER
START: 21.00

Jazz lessons

kontsert-disko edasijõudnutele

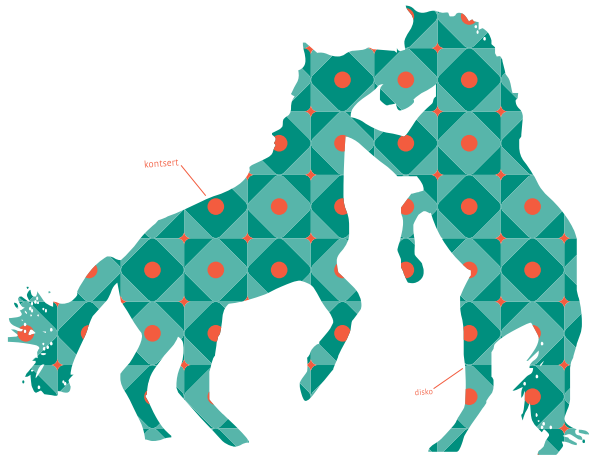

GENIALISTIDE KLUBI 28.MÄRTS 21.00

KONTSERDILAVAL: WRUPK UREI
DISKORIPULDIS: ERKKI TERO / HENDRIK LUUK / AL FLANELLI / SNAFU / ERRKI
VISUAALID: NEP TONG VJ

Pilet 75/60 | TSeki biiti: www.myspace.com/jazzlessons

Jazz lessons

ORKESTER, PLAADIMASINISTID & LIIKUVAD PILDID

FUSION-ORKESTER MOOSES lõuna-eesti

PLAADIMASINISTID:
DUBBEN crippled dick hot wax, berliin
ORAV austrige R2
ESTRADA turbodisko oskitar
BERK VAHER eleektro
JAAN "ORELIPOISS" PEHK tiir!
ERIKSON senaduus
SNAFU&ERKKI heliremondi katsetehas

ESMA- JA PLASMAETTEKANDELE TULEVAD VÄÄRTUSETUD LÜHIDOKUMENTAALID REŽISÖÖRIDELT MEIE ENDI SEAST.

LUTSU TEATRIMAJA TARTUS
10.JUUNI, ALGUS 20.00
pilet 85/70

Jazz lessons

OPIUM FLIRT
BABOON
AMBULANCE 1
ESTRADA 2
TIIT KUSNETS 3
MÖLS 4
HELIREMONDI KATSETEHASE
DJ-OSAKOND

21. oktoober
GENIALISTIDE KLUBI
LUTSU TEATRIMAJA
Lutsu 2, Tartu. Uksed lahti 19.00-04.00

1 MARGO *ELECTRIC DRUMS*
SNAFU *SYNTHESIZERS UNLIMITED*
2 JAZZ LESSONS ESIVIIUL
3 DIAPASOON PÕHJAMAADE UUS-JAZZ KUNI JAAPANI PROGE-INDIE
4 USKUGE VÕI MITTE - JAZZ & FUNK

KAASA LÖÖVAD VISUAALID
SUUREL EKRAANIL
PILET: 85/70 (FLAIER, ISIC, ITIC)

Jazz lessons

hingeliigutus ja jalaviibutus

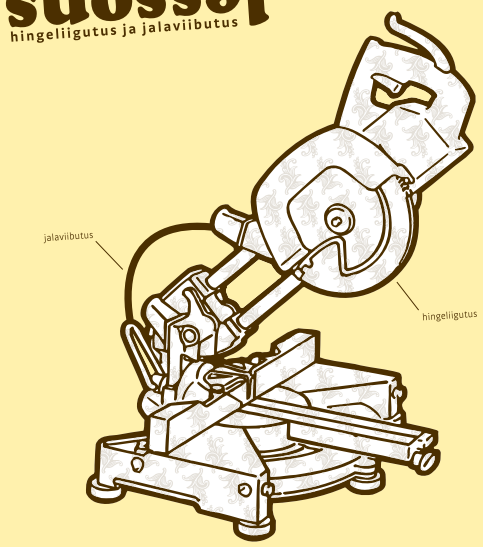

GENIALISTIDE KLUBI 6.JUUNI 21.00

KONTSERDILAVAL: TOLMUNUD MESIPUU instrumentaalne gospelrokk
WROCLAW tulevikumuuseumi majabänd, kultuurfilmi helindajad

DISKORIPULDIS: FRESH ANA helsinki, mixoftheweek.com
VAIKO EPLIK kohila-tallinn-eliit | BERK VAHER klassikaraadio
SNAFU & ERRKI hkt

Pilet 75/60 | www.myspace.com/jazzlessons

PILET: 60.- / ÜLIKONNAS 70.-

Jazz lessons

pseudo-džässkaar

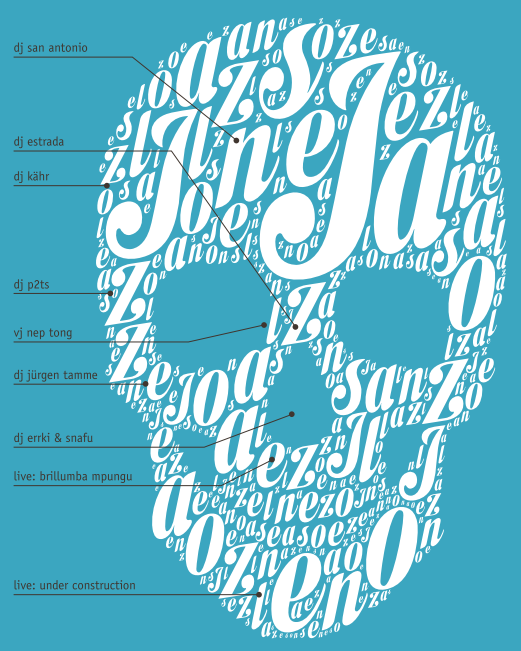

GENIALISTIDE KLUBI
17.04. 22.00

tšek-tšek: www.myspace.com/jazzlessons

Jazz lessons

solidne ja debiilne

Genialistide klubi
13.11.2009 21.00
Pilet:60.-

LIVE: PAUL COLE & THE GREAT OUTDOORS

DJ-BISNIS: ESTRADA & MARJUSASS & KRECK & ERRKI & SNAFU + NEP TONG VJ

tšek-tšek: www.myspace.com/jazzlessons

Jazz lessons

tõitus dekaad!

GENIALISTIDE KLUBI
08.10.10 START 21.00
PILET: 60/50 (äksiitk mitlise JL flaierga)

KONTSERT: DJERRO & PI-JAMAZZ

disko: orav & estrada & berk vaher
& martin jõela & errki & snafu
visuaalid: mammut

Lisaks: plakatinäitus "JLX" & spets sisekujundus ja heli
& Jazz Lessons Shop

tšek-tšek: www.myspace.com/jazzlessons

Jazz lessons

solidne ja debiilne

GENIALISTIDE KLUBI
24.aprill, 21.00
Pilet: 70.-/60.-

Live:
SUPERLIUSTIK
Diskorid:
AIVAR TÕNSO
ROBERT LAURSOO
JANEK MURD
SNAFU
ERRKI

www.myspace.com/jazzlessons

KUJUNDITE POTENTSIAALIKS VÕIB VÕTTA KA AINULT PUNKTI

Kaarel Kütas

Umbes aastapäevad tagasi oli mul seoses õpingutega vaja kirjutada lühike referaat kunstnikust, kes oleks minimalist. Soovimata teha tavapärast „kopeeri-kleebi“ laadis koolitööd, tahtmata kasutada mõnd loengutes paljuräägitud väljamaa staarkunstnikku, jõudsin oma otsingutes kuidagimoodi Jan Bergi juurde. See on kunstnikunimi umbkaudu kümne aasta tagusest ajast ja siinkirjutajale pea täiesti tundmatu. Pärnakana ma muidugi tundsin Janno Bergmanni, meest, kes sealses kunstnike kogukonnas täisväärtusliku liikmena ringi käis, kuigi ise aktiivselt kunstiga ei tegelenud. Janno Bergmann nagu oligi üks Pärnu kunstnikest, kuigi ma polnud näinud ühtegi tema tööd ja ta polnud mitmete aastate jooksul avanud ühtegi näitust. Jan Berg oli kuju minevikust, keda võis näha vaid mõnes vanas Non Grata tegevuskunstivideos. Aga ma teadsin, et ta oli tegelenud minimalistlike ja kontseptuaalsete asjadega, ning nõnda juhtuski, et tegin oma kirjatöö temast. Leppisin kokku intervjuu ja me rääkisime 2002 aastaga lõppevat portfooliot lehitsedes üsna kaua. Ning algselt plaanitud lühike jutuke kasvas hoopis pikemaks ülevaateks Jan Bergi loomingust.

Kummalise kokkusattumusena ajastasin oma retke minevikku hetkele, mil kunstnik ise astus samme, et pikaleveninud pausi järel taas avalikkuse ette naasta. Üheks neist sammudest oli fotoseeria „Kaduviku maastikud“. See kujutas enesest kuut lõuendile prinditud lähivõtet vanarauahunnikus roostetavast nõukogude-aegse hävituslennuki kerest. Lennuk oli äsja oma vanast asupaigast lennundusmuuseumi viidud, abstraktsetena tunduvad fotod kooruvast värvist, roostetanud neetidest ja valgeks pleekinud punaviisnurgast aga said üheks kunstniku esimeseks ülesastumiseks pea seitsmeaastase pausi järel. Tulenevalt näituse kontseptsioonist, millel ta osales, kuulus töö juurde veel kunstnikulipp, põrandal püsti olev kuvalda, mille puitvarrest välja turritanud viis roosi näituse kestel närbusid.

„Eks see ole natuke nagu samasse teemasse tagasiminek, kust sai kunagi alustatud. Selline abstraktne esteetika…“ ütles ta tookord kergelt muiates, „katsun vaikselt uuesti pihta hakata, niimoodi teosammul.“

Käesoleva aasta septembris oli Janno Bergmannil Pärnu Kunstnike Majas näitus „Glasperlenangst / Klaaspärliäng“, kus väljundi leidsid mitmed oma aega oodanud vanade ideede edasiarendused, aga ka täiesti uued mõttekäigud. Janno Bergmann on kunstiareenile tagasi astunud, kuid ta ei ole mees varjuta. Jan Bergi pärand käib temaga kaasas ning väärib tutvustamist.

Pärast kodumajanduskoolis sotsiaaltöö õppimist astus noor Janno Bergmann Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumi kunstiosakonda ja sealt sai tema kunstnikutee alguse. Ta oli kunstiosakonna pankroti järel loodud Academia Non Grata sünni juures ja sellesama kooli, mille loomises on olnud oluline roll temalgi, ta ise ka lõpetas.

Minu ees laual on portfoolio, mille esimestel lehekülgedel fotod sinistes toonides minimalistlikest maalidest ja graafikast.

„Läksid Bergi juurde, tema maja uks oli sinine, seintel rippusid sinised pildid ja isegi kivid õues olid siniseks värvitud,“ meenub mulle Mari Kartau ütlus. Kasutangi nüüd tema kunagisi sõnu: „Olles vaadelnud Bergi loomingulist teed aastate jooksul, võin öelda, et ta on olnud pidevas arenemises. Esimesed kunstivormid, millega mäletan teda tegelenud olevat, kuulusid abstraktse maalikunsti valdkonda. Sellega tegelemise põhjused Bergil olid pigem kontseptuaalsed kui dekoratiivsed või esteetilised, ja kontseptuaalsuse suunas on ta ka kogu aeg arenenud. Sel perioodil oli Berg äärmiselt ebakommunikatiivne, etendades pioneeri rolli nongratalikus meediapõlguses. Temalt artikli jaoks mingit informatsiooni saada oli praktiliselt võimatu. Tol hetkel ei olnud Pärnu struktuuris selline mentaliteet veel levinud, pigem isegi vastupidi — tollased sütevakalased marssisid lõbusates munitsipaalsetes rongkäikudes mööda linnatänavaid ning agar õppetooli juhataja Reiu Tüür pööras promole küllaltki suurt tähelepanu. Ja abstraktne maal on ju iseenesest sõnakehv nähtus — mida vähem jutustust on pildil, seda suurem on ka tõenäosus, et autor loodab pilti enese eest rääkivat. Mõningase aja möödudes hakkas Bergi kunst muutuma asjalikumaks, kui nii võib öelda, sinna tekkisid esemed ehk *ready-made* elemendid, varsti ka tekstid. Viimased polnud muidugi üksüheselt tõlgendatavad, kuid siiski juba tõlgendatavad. *Ready-made* tõi kõrgvaimse pretensiooni kõrvale maiseid tähendusi. Bergi oma sisemaailma kõrval ka ümbritseva keskkonna kui objekti ja ka kui subjekti.“

1998. aastal esines Jan Berg festivalil „Graafika In“ näitusega „Bluecut“, võttes kokku sinise perioodi graafika. Järgmisel, eelmise aastatuhande viimasel aastal lõpetas Berg oma toonase minimalistliku abstraktsionismi ajastu autoritehnikas graafiliste lehtedega sarjast „Musta ja valge positsioonid“.

Jan Berg on olnud osaline paljudes Non Grata tegevuskunstiaktsioonides, sama žanri teostena käsitlen hetkel kahte tööd. Objekt „Vangistus neljale“ sai ehitatud millenniumilõpu näituse „Le fin de millennium syndrome“ jaoks Pärnus 1998. aastal ning oli pikka aega eksponeeritud Balti Jaama tollal tühjas ja turuputkasid täisehitamata kuppelsaalis. See kujutas enesest nelja riiulilaadse lavatsiga, keevisjalgadel seisvat raudkappi, millel trellid ees. Igal naril vajalik varustus vangistuses elamiseks: madrats, plekist kruus, alumiiniumkauss lusikaga ja siiber. Sama objekt oli hiljem kasutuses Paide tegevuskunstifestivalil „Aeg, Ruum, Liikumine“, nüüd juba reaalse vanglana reaalsetele isikutele, kes oma lamamiskohast ööpäeva jooksul välja ei saanud. Rahvas sai toimuvat jälgida Paide keskväljakult läbi akna, millele oli kirjutatud „maailm on ikka veel pime“; kunstnik ise kehastus vangivalvuriks, täites kogu aja jooksul valgete lehtedega kaustikut ühtlastes horisontaalsetes ridades tõmmatud sirgete kriipsudega, tulemuseks visuaalselt ilus ja korrapärane, ühte ja sama kujundit kordav raamat.

Jan Bergi loomingule ongi iseloomulikuks jooneks sarnasele narratiivile üles ehitatud seriaalsete, samas pidevas arengus muutuvate teoste sünd. „Oktava Muestra Internatsional de Performance“ festivalil Mexico Citys 1999. aastal teostatud töös „Maailmatootja“ viibis ta täpselt sada minutit 4x4 meetriste külgedega ja 2 meetrit kõrges seest valgete ja väljast mustade seintega kastis ja täitis seal istudes sama raamatut. Kastil olid uksesilmad, sees valgustus, laud, tool, laual vihik.

Fotod Janno Bergmanni kogust

Kasti seintel oli kujutatud arhetüüpset omamüüti „Musta päikese sünd“, mida kunstnik oli varem kasutanud ka Paide vangikambri juures. Sama müüt kandub edasi Bergi järgnevatesse töödessegi.

Mexico Citys teostas ta ka maakunsti valdkonda liigituva linnaruumi manipulatsiooni, mis kannab nime„Värvide Raamat“. Koosnedes viiest eraldi raamatust, on tegu värvilise teibi abil linnaruumi erinevatesse paikadesse tekitatud kujutistega. Kaustikutest juba tuntud motiiv on üle viidud värvi, kriipsudest koosnevad read on asendunud horisontaalsete teibiridadega. Avatud raamatut sümboliseeriva kujutise moodustab raamat ise koos kummalgi lehel olevate tekstitulpadega. Kombineeritud on väga väheseid vahendeid, kujund on minimalistlik ja värvigamma piirdub kuue põhitooniga. Raamatud on erinevate suurustega ja erinevais värvilahendustes, mille valik on teadlik ning suunatud. Värvidele võib omistada tähendusi, kuid autori enese sõnul ta seda otseselt ei taotlenud.

„Minimalistlikus kujundis on lihtsam värvidele tähendust omistada, võid sellest kinni võtta, aga samas ei pea. „Värvide Raamatus“ on tegu nii kombinatoorikaülesande kui sümbolpoeesiaga: võtad sümboli ja proovid sellega mängida, aga ei tee seda omaette kodus, vaid piisavalt nähtavalt ja suurelt reaalses linnaruumis, kus inimesed sellega kokku puutuvad,“ räägib Berg, „tänaval, käidavate kohtade peal peavad inimesed kuidagi suhestuma, ümber objekti minema, uurima, mis asjaga on tegu, või lihtsalt ükskõikselt peale astuma. Nagu ikka objektide puhul, mis ei kuulu tavapärasesse tänavapilti.“

„Kollane raamat punasest ja rohelisest“ asus erandlikult mitte sillutisel, vaid posti peal ühel avalikul väljakul. „Valge raamat valgest“ Mehhiko vabadusele pühendatud ausamba juures, „Sinine raamat valgest, sinisest, kollasest, punasest, rohelisest ja mustast“ kohaliku kunstiakadeemia ees ja „Punane raamat punasest“ mahajäetud kirikus. Kõige suurem — „Valge raamat rohelisest ja punasest“ — aga keskväljakul Mehhiko lipu all, samas paigas, kus seisab auvahtkond.

Punane, roheline ja valge on Mehhiko lipuvärvid ja siin on selgelt üks tugev sümbol teise väga tugeva sümboli lähedusse asetatud. Mööda vaadata sellest ei saa ja kohalikud tulidki õiendama, kui nägid, et üks kahvanägu nende lipu all lipuvärvidega mingisugust kujundit loob. Olukord lahenes siiski rahumeelselt ja kunstnikul õnnestus selgeks teha, et tegu ei ole pahatahtliku provokatsiooniga. Hiljem, kui „Valge raamat rohelisest ja punasest“ oli juba valmis, saabus vahtkonnavahetuse aeg, ning see tseremoonia toimus täpselt kunstiteose peal. Seega oli koha- ja värvivalik üsnagi julge.

„Punane raamat punasest“ ei olnud kirikus juhuslik. Punane sümboliseerib kristlikus traditsioonis usku. Lootuse värv valge skulptuuri „Meanwhile the world exists the fame and the glory of Mexico/Tenochtitlan won`t finish“ ees on samuti sümboolne; nagu ka kõige värvikirevam kombinatsioon „Sinine raamat valgest, sinisest, kollasest, punasest, rohelisest ja mustast“ kunstiõppeasutuse juures. Aga nagu juba mainitud, saab „Värvide Raamatut“ vaadelda läbi värvide tähenduslikkuse, kuid see ei olnud teose loomisel autori eesmärk, vaid pigem üks võimalikest tõlgendusvõimalustest.

Kaire Nurk on kirjutanud Sirbis: „Tühjus, Kabakovide „Tühi muuseum“... Jan Bergi „Värvide Raamat“ — tühjad, imaginaarsed raamatud, avatuna, annavad sama impulsi. Kujutlusele on jäetud vaba ruum. Imaginatsioon on väärtuslik teejuht nii loetud ruutmeetritel kinnises ruumis kui tervet Eestimaa territooriumi katvas tänavalabürindis. Méxicos. Vaatajal on alati õigus? Kas loeb ta JB raamatuist välja modernistlik-formalistliku(!), abstraktsionistliku, sümbolistliku, poliitilise (näiteks on kasutatud kahe riigi, Eesti ja Mehhiko lipu värve), sotsiaalkunstiliku (kunstniku sekkumine linnaruumi), grafitiliku, postmodernistliku, kontseptuaalse, meditatiivse, kunsti piiride lõhkumise või mingi muu sõnumi (näiteks üksindusteate), oleneb vaataja vaimsest pagasist.“

Janno Bergmann ise sõnab lihtsalt: „Ma hakkasin seda tegema suht spontaanselt. Aeg oli siuke, kus kunsti tuli teha miinimumeelarvega, ostad paar rulli teipi ja teostad oma idee ära. Mida vähem materjalidega tegelesin, seda parem kunst minu jaoks tol ajal oli. Minu jaoks oli tähtis idee väljendamine, materjal ei olnud oluline, materjal võis olla suvaline, mis kätte said või mis oli saadaval. Sama on ka tikutopsidega, sisuliselt null-eelarvega kunst.“

Tikutopsid on Jan Bergi teos „38 toosi“. Siin võtab kunstnik kokku mitmed varem kasutusel olnud liinid oma loomes ja joonistab või trükib trükimasinaga need kolmekümne kaheksale tikutopsile. Väga palju kontsentreeritud infot, mis jaguneb üldjoontes kolmeks osaks, väga väikesel pinnal. Esiteks manifest kunsti olemusest vaheldumisi ornamendipoeesiaga: „...lähtudes aga inimese vajadusest kõike kuidagi nimetada, kirjeldada, seletada..., kunst kui idee on samane inimsuseideega, tuleneb sellest ja on selle teenistuses...“. Teiseks eelpool mainitud arhetüüpne müüt: „Must päike oli sündinud. Maailm jäi pimedaks. Kõik elav ja ilus suri välja. Ainus kohaneja oli imeloom. Temas elasid ka kõik ilusad asjad edasi...“. Kolmanda osana raamat jõudude vahekorrast, „Punasest ja Mustast ja Mustast ja Punasest“, suuresti tagasitulek juba tuttava raamatukujundi juurde. Jan Berg eksponeeris tikutopse seinal oleva reana, millel oli kindel järjekord, kuigi topside vahe võis olenevalt ruumist muutuda. Musta ja punase värvi mäng läbib kogu seeriat, esimesest topsist viimaseni. Ainult natuke tumehalli sekkub aeg-ajalt tagapõhja hallikasvalgesse fooni, mille pinnal kõik tekstid, ornamendid ja mõned üksikud joonised oma punast ja musta elu elavad — tikutopsi hallile tagapinnale trükimasinal toksitud lakooniline „Kirjanduslik must ruut“.

Kaire Nurk: „JB defineerib kunsti ilu kaudu. Matemaatika kaudu. (Mäletan oma 8. klassi emotsionaalse matemaatikaõpetaja kõlavat hüüatust: „Matemaatika, see on ju ilus!?“) Caston Bachelard, provintsikooli matemaatikaõpetaja, kelle jaoks loogiline ja poeetiline olid samad mõisted, räägib-filosofeerib väsimatult loovast kujutlemisest. Bachelard`i veetles hetk, kui luuletaja u n i s t a b, väljub oma mõistuspäraste programmlausete raamest ja astub üle piiri tundmatusse, puutudes vahetult kokku reaalsusega (Looming 9/1974). Sama visionaarne lühis köidab ka JB-d. Nongratalasena jätkab ta: Maailm on ikka veel pime. Non Gratas on püütud järjepidevalt defineerida ainet/materjali/distsipliini ehk elamisviisi ehk olemisviisi ehk mõtlemisviisi. Kunst teadvustada seda, milles viibitakse ja millega tegeldakse. Põhiosas tunduvad need definitsioonid ühe idee variatsioonidena... Tabamatu tegelikkus väljendub paradoksides.“

Enda loodud müüdi võtab Janno Bergmann kokku järgmiselt: „Ülesehitus on selline, nagu võiks olla Piibel aborigeenide stiilis. Meis kõigis on olemas teatud arhetüüpsed süsteemid, ükskõik, kas me teadvustame neid või mitte. Kui inimene peaks mingit müüti välja mõtlema, siis kasutaks ta üsna tõenäoliselt mõnel sarnasel alusel loodud stsenaariumi.“

„...oodati vihmameistrit, kes tooks Elu,“ lõpetab müüdi. Järgmisel topsil on kriipsudest moodustatud juba tuttavate ridade taustal t-tähte meenutav kujund pealkirjaga

jätkub leheküljel 24 >

„Rainmaster“, mida vaadates tabasin end järsku mõttelt, et see võiks olla vabalt pärit mõnelt Pusa, Janno Bergmanni maalikunstnikust abikaasa maalilt. Pusa praegustel maalidel ja Janno kümme aastat tagasi tehtud vihmameistri-nimelisel tikutopsil ei ole muidugi muud ühist peale tolle hämmastava kooskõla. Samas, kui ma peaksin kõik Pusa helged, värvi- ja detailiküllased maalid võtma kokku üheks võimalikult minimalistlikuks kujundiks, siis oleks see seesama Jan Bergi tikutops „Vihmameister“.

Leedus või Lätis, maantee sõiduridadevahelisel ohutussaarel seisis kunagi mees, pea kuklasse kallutatud, hoides oma ninajuurel tasakaalus muna. See mees oli Jan Berg ja praegu ta enam ei mäleta, kummas riigis see täpselt oli, aga ta seisis seal; nagu ta seisis ka Islandil Reykjavikis 2001. aastal — meesterõivaste firmapoe vaateaknal, muna oma ninajuurel tasakaalus hoides, seisis päris kaua aega, niikaua, kuni muna enam hoida ei jaksanud.

Muna on lihtne, peaaegu täiuslik vorm, teda nõnda hoida polegi nii kerge. Vähe on vaja selleks, et tasakaal kaoks, ja mitte ainult keedumuna puhul kunstniku ülesvaataval näol.

„Kunsti abstraktset mõtet ja mõistmist saab kõige edukamalt edastada inimeselt inimesele,“ on üks Kunstplaze juhtmõtteid. Kunstplaze Unabomber oli galeriiformaati viidud kolm kuud kestnud kunstiteos, asukohaga Pärnus, ühes tavalises Riia maantee poolsete akendega majas, kus toimis kõigile möödujatele ja sisseastujatele avatud loominguline keskkond. Ehk siis: „ x-hulk x-põlvkonna x-indiviide ja x-ideid, mis x-süsteemsel koosmõjul x-ajal aktiveerub x-ruumis ning realiseerib end läbi x-formaadi.“ See ei olnud mitte kunsti näitamise, vaid kunsti tegemise näitamise koht, mille eesmärk oli mängida formaadiga. Jan Berg: „Galerii tegemist kui sellist ei peeta tavaliselt kunstiks. Tegemist on administratiivse funktsiooniga, kunstnik omaette mutserdab kusagil midagi valmis, näitus riputatakse üles, avamisele tullakse kohale, juuakse veini ning pärast tööd lihtsalt ripuvad kuu aega. Mina püüdsin seda kõike ära segada. Kui hästi see välja tuli? Päris nii, nagu ette kujutasin, muidugi ei olnud, aga ebaõnnestunuks seda eksperimenti ka ei saa lugeda.“

Hiljem oli Kunstplaze ise näitusena välja pandud Pärnu Muuseumis. Ants Juske: „Ma ei ole kuulnud seda terminit — galeriiformaadis näitus. Mis on kunst, millal ta on kunst, kuidas kunst transleerub ühest kontekstist teise. Nii et see on näitus, mis arutleb kunsti enda üle. Selles suhtes on ta nagu metakunsti näitus sellises totaalses vormis, kus luuakse üks galeriikeskkond, transleeritakse see siis mitte kunsti-, vaid ajaloomuuseumisse ja siin ta hakkab omamoodi funktsioneerima.“

Mari Kartau: „Praeguseks on ta jõudnud sinnamaani, et otseselt oma kätega valmistatud artefakte me ei näegi. Me näeme tulemeid, mis on maha jäänud Bergi asutatud keskkonnas toimunust, kommunikatsiooni produkte. Berg on programmeerinud töösse sisse ka sotsiaalse iroonia. Kunstplaze Unabomberi kommunikatsioonifunktsiooni puhul, kui vaadelda seda mitte kunstimaailma, vaid üldise meediamaastiku taustal, on selge, et taoline plats ei suuda võistelda mitte mingil kombel hästifinantseeritud kommunikatsioonisüsteemidega, mis toimivad väljaspool kunstimaailma ja üleüldse väljaspool vaimse mõtestatuse sfääri.“

Merit Kask Pärnu Postimehest: „Mõnikord, kui parasjagu on käsil diskussioon kunsti üle, tuuakse selge, kuid veidi primitiivse kunstikriteeriumina välja asjaolu, kas teost on eksponeeritud näitusesaalis. Galerii Unabomber vastab sellele kriteeriumile. See on järjekordne tõestus Unabomberi piiride ületamise õnnestumise kohta. Galeriid saab iseseisva teosena teistes galeriides näidata.“

Olulisel kohal Janno Bergmanni loomingus on aastate jooksul olnud videokunst, sellega alustas ta juba oma tegevuse seni kõige aktiivsemal perioodil, mil kasutas kunstnikunime Jan Berg. Sellest ajast on pärit hulk erinevate tegevuskunstiaktsioonide dokumentatsioonil baseeruvaid videoid, kuid ka täiesti eraldiseisvatena loodud teoseid. Näitena võib siinkohal tuua 1998. aastal valminud videoinstallatsiooni „Lamp“, videopildilt lakoonilise ja helilt arhetüüpse liikuva pildi, mis põhineb kahe video samaaegsel esitamisel. Ühtlasi on Berg abiks olnud paljude teiste kunstnike samasse žanrisse kuuluvate katsetuste tehnilise teostuse juures. Vahepealsetel vaikeluaastatel oligi erinevate videokunsti teoste kokkulõikamine ja toimetamine võib-olla tema suurimaks panuseks üldisesse kunstipilti.

Ta on tegelenud erinevate asjadega, sotsiaaltööst laste turvakodus arvutisüsteemide haldamiseni, juhendab kooliõpilaste foto- ja robotroonikaringi. Lisaks on Janno Bergmann koos Villu Plingiga olnud aasta New Yorgis Ilya Kabakovi assistent, aidanud seal teha erinevaid installatsioone ja veel rohkem teinud nende makette, näinud nii-öelda maailmakunsti köögipoolt. Koos Villu Plingiga oli neil ka ühine näitus Tallinna Linnagaleriis 2004. aastal, samal ajal, kui Kunstihoones oli Kabakov, kuid Jan Bergi poolt olid sellel näitusel juba vanad tööd.

„Põhimõtteliselt, ma arvan, seitsmeaastane paus on aus öelda,“ ütles Janno Bergmann tookord meie jutu lõpetuseks. „Väikesed, pistelised, kiiresti tehtud asjad siin-seal on olnud, mõned ülesastumised Vedeliku üritustel ja kataloogis vms, aga aktiivsus on tegelikult olnud maas. Nüüd, ma loodan, hakkab vaikselt jälle midagi tulema.“

Väljavõte Mari Kartau poolt septembrikuise Pärnu näituse jaoks koostatud pressiteatest: „1996. aastast alates on ta tegelenud aktiivselt tegevus-, video- ja installatsioonikunstiga, kureerinud, visualiseerinud ja kontseptualiseerinud, jättes sellega märkamatu, kuid kustumatu jälje Eesti indie-kunsti arengusse. Pärast Kabakovi juures resideerimist ja 2002. aastal toimunud suurprojekti Kunstplatze Unabomber vaikis Berg fännide suureks kurvastuseks aastaid. Liikusid kõlakad, et ta on kunstitegemisest sootuks loobunud. Nüüd aga on selge, et see oli vaikus enne tormi, mille käigus tekkinud kujundid ning mõttekäigud ongi käesolevasse näitusse akumuleerunud.“

Pärast Jan Bergi varasemasse loomingusse süüvimist, seda samas reaalsel kujul kunagi kogemata, oli veidi kummaline tunne Janno Bergmanni vastavatud väljapanekut vaatama minna. Oli eelhäälestus, millega sinna läksin, ja uus kogemus, millega tagasi tulin. Olin näitusel kaks korda, avamise melus ja hiljem üksinda mõtiskledes, kõrvus Klassikaraadio. Tagasi koju jõudnud, veetsin mitmeid päevi arvuti taga istudes ja nähtut analüüsida püüdes. Ning kirjutasin viimaks selle kõik Jan Bergi varasemat loomingut käsitleva loo lõppu.

Janno Bergmann on jätnud oma näitusel ühe suure mõjutaja — heli — juhuse hooleks, õigemini on ta andnud korralduse igal hommikul näitusesaalis raadio mängima panna. Tavapärase, hoolikalt valitud taustamuusika, -heli või vaikuse asemel võtab vaatajat vastu kõige erinevamates meeleoludes muusika Klassikaraadio valikust; aga ka uudised ja jutusaated, kõik see, mis päeva jooksul raadiost tulemas on. Juhus määrab, millise konteksti ruumi täitev heli vaataja kõrvade kaudu kogu näitusele parasjagu annab, kuid see valik ise pole kunstniku poolt tõenäoliselt juhuslik. Ruumi visuaalset staatilisust on jäänud ilmestama aktiivne, kunstniku enda tahtest sõltumatu muutuja.

Vahepeal vaikinud looja kunst aga pole oma põhiolemuses muutunud. Loomulikult ei tee ta kõike täpselt samamoodi kui kümme aastat tagasi, kuid mingid lähtepunktid on äratuntavalt sarnased. On visuaalne esteetika, mille mängud on näitusesaalis sisust sõltumata täiesti jälgitavad, ning sellele vastukaaluks pakub Janno Bergmann meile teoseid, mille lahtimõtestamine tegelikult sugugi kergelt ei käi. Vähemalt mitte esmapilgul. Avamisel ütles üks kunstnikku õnnitlenud sõber, et tema intellektuaalsed taustateadmised jäävad selle näituse puhul väheseks, ning pean tunnistama, et mind valdas alguses sama tunne. Tundus, nagu käiks mäng üle minu pea; et mul pole teadmisi, saamaks aru tõlgendustest, pole võtit kõigi tööde lahtimuukimiseks. Janno Bergmann lükkas sellised väited tagasi, kuid selge on, et tema kunsti sügavamate kihtideni jõudmine nõuab vaatajalt kaasamõtlemist. Selleks, et näitusest kirjutada, korjasin avamisel autori suust pudenenud vihjeid, mille abil nüüd töödele lähenen.

Kõige salapärasem ja mõjuvam töö näitusel katab galerii ühe seina *offset*-trükis graafiliste lehtedega, millel avaneb nagu keskelt lahti löödud ajalehes intervjuu Pablo Picassoga. Intervjueerija, väidetavalt USA kunstiloolane ja –teoreetik Leon Gruenberg küsib artikli pealkirjas: „Hr. Picasso, kas Kuul on kunsti?“ Ning Picasso vastab: „Jah on, ma käisin seal!“

Esimesel pinnalisel vaatlusel tekib segadus, ei saa aru, millega on tegu. Kes on Leon Gruenberg? Miks tema tekst on Janno Bergmanni näitusel? Kõik see ei saa olla ometi tõene, aga mis see siis on? Lugema hakates rullub lahti kunstiajaloolistest vihjetest tiine kirjanduslik tekst ajaleheartikli, reaalse intervjuu vormis. Selgeks saab, et see on väljamõeldud, konstrueeritud, ent mõistatus jääb.

Muidu lahkelt seletusi jagav kunstnik jääb selle töö puhul salatsevaks, puikleb vastustest kõrvale. Ütleb, et inimestele peab midagi mõtlemiseks jääma. Leon Gruenbergi sünnikuupäevaks märgitu osutub hilisemal uurimisel aga Pablo Picasso surmapäevaks. Üks vihje õnnestus mul pika pinnimise peale veel saada. Janno Bergmann tunnistas, et ta on küll selle teksti arhitekt, kuid teda aidati palju, see on mitme peale kirjutatud. Tõlkija ning toimetajana on artikli lõppu märgitud A. L. Erikson, ning kuigi ma võin eksida, võib see olla ka viide salapärasele kaasautorile.

Kogu sein on jagatud kaheks, selle üks pool on kaetud eestikeelsete sinakat tooni väljatükkidega, vastaspool on punakaspruun ning ingliskeelne. Mõlema seinaosa keskel on üks väljavalgustatud, teiste hulgast esile tõstetud ja raamitud eksemplar. Visuaalne, silmale loetav nüansside mäng veel ühe kihistuse ning välise vormina. Selle kõrval aga näituse ainus maal, Jan Bergi tikutopsidest juba tuntud „Kirjanduslik must ruut“. Nüüd suuremõõtmeline ja punane, sisaldades endas valge värviga kirjutatud tähestikku.

Sama kunstiajaloost tuttavat kujundit tõlgendab Janno Bergmann veel teiseski töös. Ta on dekonstrueerinud Malevitši musta ruudu, võtnud selle skemaatiliselt arvatavateks algosadeks ja seejärel need osad uuesti kokku pannud. Nüüd juba hoopis teisena. Mustast ruudust on saanud midagi muud, tõlgendus, mille juures abiks värvid ja kujundite potentsiaalid: hõbe, kuld, punane, kollane, sinine, valge ja must; ning punkt, vertikaaljoon, horisontaaljoon, kõverjoon, tõusev diagonaaljoon, langev diagonaaljoon. Need, pelgalt võimalike algjoonteni taandatud pinnatöötlusviisid, on Bergi tõlgenduses lihtsalt ühte pilti kokku pandud. Kõige selle lõppu on aga lisatud, et kujundite potentsiaaliks võib võtta ka ainult punkti. Potentsiaali eestikeelne vaste „Võõrsõnade leksikonis” on (varjatud) toimimis- või jõudlusvõime, varusolev jõud. Verbivorm, mis tegevust esitab võimalikuna. Jan Bergi kunsti vaadates võib öelda, et see ongi nagu mingite suuremate kujundite kokkuvõtmine punktiks, milles samas sisaldub kogu selle kujundi varjatud jõud. Kümne aasta tagused hoolikalt täiskriipsutatud kaustikud on nagu seal peituvate sõnade potentsiaalid. Janno Bergmann ütleb, et see on püüd

< algus leheküljel 22

universaalsele keelele, kujundite algorütmile, mida saaks tõlkida kõikidesse teistesse olemasolevatesse olekutesse ja keeltesse.

Võrreldes varasema loominguga on idee kõrval nähtavamaks saanud ka materjal. Ei pea enam nulleelarvega hakkama saama. Spekulatsiooniks jääb, kuidas ta oleks oma mõtted realiseerinud siis, kui võimalused olnuks samad, mis varem. Kas näitus olnuks sellest lähtuvalt halvem või hoopis leidlikum, parem? Praegusel juhul on mitmed materjalivalikud igatahes päris nutikad ja töötavad hästi. Parimaks näiteks seesama „Malevitši musta ruudu dekonstruktsioon" vineeri süvendatuna. Näituse plakatile ilme andnud „Milleks teile piim, kui te saate kultuuri" on alumiiniumplaadile trükitud digitaalne kollaaž. Sellel on lehmapeaga kunstnik molberti juures, kelle selja taga seinal olevalt fotolt piilub Picasso. Otse vastasseina, mida täidavad graafilised lehed, millel tema endaga tehtud postuumne intervjuu. Näitusesaalis viibides märkasin veel mitmeid, algul vaevumärgatavaid kahekõnesid erinevate teoste vahel.

Täiesti ootamatult aga sekkus taas Klassikaraadio. Seisin näituse kõige lihtsamalt teostatud töö „Inimhinge valideerimise skript" juures. See on lihtsalt üks paber seinal, sisuks midagi arvuti programmeerimiskoodi ja teksti vahepealset. Piisavalt tagasihoidlik kõige muu kõrval, suutes mulle avamisel peaaegu märkamatuks jääda. Seda kuni hetkeni, mil sellestsamast paberilehest vaimustus üks arvutimaailmaga rohkem kursis olev külastaja, kes oma õhinaga ka minu tähelepanu tõmbas. Bergi sõnul on tegu reaalsete märkidega, programmeerimiskeelega, mida osaliselt kirjanduslikumaks muudetud, et inimesed saaks aru, et tekiksid seosed. Mu ees oli lihtne ja lakooniline inimhinge väärtust kindlaks määrav kood. Osutamas, et uhkus, kadedus, viha, laiskus, ahnus, õgardlus ja himu viivad põrgusse.

```
case ( $deadly_sin = = 'pride' ) : goto hell_section_1;
```

Ja kui ma selle töö ees seisin ja mõtisklesin, teatasid raadiouudised, et Prangli saare lähedal hukkus Soome kodanik, kes päästjate korduvatest hoiatustest hoolimata keeldus lekkivalt jahilt lahkumast ja uppus. Siia juurde ei olegi midagi rohkemat öelda — elu oma kohati karmis reaalsuses tungis ootamatult otse näitusesaali. Ning kunstniku otsuse õigsus jätta galeriisse mängima aimatava muusikavalikuga, kuid siiski ettearvamatu raadioprogramm, sai veel ühe tõestuse.

Viimane töö, „Transhumanistlik nägemus keele ja kultuuri arengust", sünteetilisele presendile trükitud skeem inimese arenguteest *homo sapiens*-ist *homo roboticus*-eks, jäi oma teostuselt minu jaoks kuidagi poolikuks. Sama skeem oleks võinud olla esitatud kuidagi nutikamalt kui lihtsalt reklaamkangale trükituna. Kunstniku enda sõnul ei olnudki tema eesmärgiks toota järjekordset kunstiobjekti, vaid lihtsalt anda edasi oma ideed. Tegu on pseudoteadusliku skeemiga, mis käsitleb keele ja kultuuri arengut, minnes eelajaloolisest ajast tänapäeva kaudu tulevikku. Selle protsessi algust me enam ei mäleta ning lõppu veel ei tea. Taotluseks oli, et see meenutaks suurt väljatrükki mõnest kooliõpikust. Võibolla oleks olnud võimalik sellel suunal edasi mõteldes mõne veelgi huvitavama lahenduseni välja jõuda. Praegusel kujul jäi puudu väike, kuid kõige tähtsam nõks, mis kunstiteose mind kõnetama oleks pannud. Kriitilise pilguga näitust vaadates jäi kuidagi häirima ka digikollažide liigne lihtsus, esmapilguline läbinähtavus. Nii Picasso artikli illustratsioonidele kui ka teosele „Milleks teile piim..." oleks veidi peenem ja keerukam arvutitöötlus ehedust juurde andnud. Bergi puhul ei saa põhjus olla vastava oskuse puudumises. Muidugi võivad taolised, nagu veidi ülekäe tehtud pildid, olla ka taotluslikud. Kokkuvõttes ei mõju need tolmukübemed meepotis tõrvatilkadena, mis selle maitse rikuksid. Üldmulje näitusest sai igati positiivne.

Janno Bergmann on kunstnikuna avalikkuse ette naasnud ning loodetavasti selleks, et jääda. Läksin otsima meest minevikust, kuid avastasin ta viibivat olevikus.

Kasutatud allikad:

Kask, Merit 2002. Unabomberist on saanud muuseumieksponaat. Pärnu Postimees 03.05.2002.
Nurk, Kaire 2004. PlinkBerg. Sirp 26.11.2004.
Portfoolio aastast 2002. CV, fotod erinevatest töödest, joonised, kirjeldused, diplomitöö kaitsmise ajast pärinev Mari Sobolevi (Kartau) kirjalik kommentaar ja retsensent Ants Juske kõne dokumentatsioon
Näituse „Glasperlenangst" / „Klaaspärliäng" pressitekst (koostaja Mari Kartau)
Vestlus kunstnikuga, salvestus autori valduses

30. oktoobrist kuni 30. novembrini on Tallinnas galeriis Metropol (Vana-Kalamaja 46) avatud Janno Bergmanni näitus „Picasso Kuul". Külastusaegade kohta saab infot telefonilt 5217649. Galeriil ei ole kindlaid lahtiolekuaegu ja seetõttu on kasulik külastus eelnevalt kokku leppida.

JANNO BERGMANN
PICASSO
KUUL
GALERIIS METROPOL 30.10 - 30.11, VANA-KALAMAJA 46
AVAMINE: 30.10.2010 KELL 16.00

JANNO BERGMANN
PICASSO
ON THE MOON
GALLERY METROPOL 30.10 - 30.11, VANA-KALAMAJA 46
OPENING: 30.10.2010 AT 16.00

ANIMATSIOONI-FESTIVAL KLIK!ESTONIA// KLÕPS!

Mikk-Mait Kivi

KLÕPS! on samaaegselt iseseisev animatsioonifestival ning satelliitüritus Hollandis septembri keskel toimunud ja umbes 6300 külastust kogunud KLIK! Amsterdam festivalile. Esimesel KLIK!il Amsterdamis käis umbes 300 inimest; Tartus, esimesel KLÕPS! festivalil üle 600 inimese — külalised Hollandist nimetasid seda tulemust fenomenaalseks. Ma usun samuti, et Edvin Aedma võib enda esimese festivaliga täitsa rahule jääda, aga külaliste arv pole siinkohal ainuke näitaja, mis õnnestumise juures oluliseks sai.

Atmosfäär

Tartus esimest korda toimunud KLÕPS! festival leidis aset vastavatud Noor-Eesti Loomekeskuses, kus on uksed lahti teinud ka hostel Looming ja Trükimuuseum ning kus varsti saab kohvitada ja lõunat süüa Loomekeskuse Kohvikus.

Loomekeskusesse ehitatud kinosaalis on kodune olla, läbi eesruumis asuva sügisese installatsiooni kinosaali poole sahistades tekib juba hea tunne — naeratus tuleb näole. Saali sisse astudes jagatakse kõigile külalistele klõpsutajaid, mis on väikesed lahtise suuga konnakujulised plastikust mänguasjad. Kui konna suu kinni suruda, siis tuleb sealt klõpsuvat heli. Klõbistamise üks väljundeid on aplausi aseaine. Enne seanssi mainitakse publikule, et kui animatsioon meeldib, siis „klikkige“. Animatsioonide vahel täitubki endise trükikoja saal mõnusa klõbinaga, mis on palju vastuvõetavam kui tavapärane aplaus.

Klikkerite teine väljund on sotsiaalne — kui parasjagu kinoseanssi ei toimu, siis ennast üksikuna tundes võib vabalt klikkima hakata. Täheldan, et see on nakkav tegevus: kui kuskil nurgas vaikselt klikkima hakata, siis juba natukese aja pärast klikivad sinuga kaasa mõned inimesed ja veel paar hetke hiljem on praktiliselt kõik külastajad nakatunud klikki.

Kinosaal ise on hubane ja mugav. Istekoha saab valida täpselt enda soovi järgi, kuna ridade vahelt leiab kõike taburetist autoistme ja diivanini. Kahe ekraaniga kinosaal on avar, nurgas asub väike baarilett, kust pakutakse teed ja kohvi pooleliitristes topsides. Seansside vahel saab endale saia ja sepikut röstida ning vastavalt soovile kas võid või moosi peale määrida.

Programm

Programm oleks justkui valitud selleks, et võrrelda eesti ja hollandi animatsioone. Seansse sisse juhatav KLIK! Amsterdami üks korraldajaid Luuk van Huet räägib sageli nende erinevustest:

hollandi animatsioonid on tihti suunatud lihtsatele emotsioonidele ja peaaegu alati lühemad kui eesti animaatorite tööd. Nagu korraldaja ise ütles, teevad madalmaade animatsioonikunstnikud oma teoseid väga lihtsal ajendil: „*I'm gonna make a movie that makes people laugh!*“ Hoolimata sisu banaalsusest ei mõju nad lapsikuna, kuna tehniliselt on teosed lahendatud väga professionaalselt ja viimistlus on viidud viimase piirini.

Eesti animatsiooni eripäraks võiks pidada eksistentsialistlikku endaotsimist. Peamiseks erinevuseks võrreldes hollandi teostega on reeglina siiski kestus: eesti animatsioon on kordades pikem. Eesti animatsioonist on publikul raskem aru saada, tihti on täielikuks mõistmiseks vaja teada taustinfot kas autori või tema eesmärgi kohta; mõnikord ka näiteks filmis kasutatud muusika kohta.

Programmis vajab mainimist ka üks KLIK!i enda projekt. Laupäevaõhtune viimane seanss oli „South Park“'i täispika filmi *sing-and-swear-along* karaookevormis lahendatud linastus. Mind huvitas vaatama minnes enim eestlaste reaktsioon olukorras, kus tal palutakse täitsa ametlikult üle saali karjuda ja ropendada. Kohale jõudes tundus, et hollandi külalisi oli samuti tagasihoidliku ja endassetõmbunud eesti publiku eest hoiatatud, sest enne seanssi jagati publikule tasuta viina ja tekiilat. Ma nüüd ei teagi, kas see oli alkohol või kambavaim, aga ma poleks uskunud, et publik sellega nii hästi kaasa läheb, kui see seal juhtus. Tõsi, hollandlased olid küll kõvema häälega ja laulsid rohkem kaasa, aga siiski, päris omamoodi kinoseanss sellegipoolest.

Miks on KLIK! Eestis?

KLIK! festivalile on rahvusvaheline programm väga oluline. Enne Eestisse tulekut on nad käinud ka Venemaal, Hispaanias, Itaalias ja mujalgi. Näiteks on külastatud ka Mali riiki. William Snaperi nimeline hollandlane sõitis sinna kolm aastat tagasi vabatahtlikuna niisutuskaevusid ehitama ja puuviljaaedu rajama. Ent muuhulgas näitab William korra nädalas oma tagahoovis ühe filmi, mis kutsub kohale pea kolmsada inimest, kuna sadade kilomeetrite raadiuses ühtegi teist kino ei ole. KLIK! pani selle paiga tarbeks kokku programmi ja korraldas isegi võistluse, mille raames kohalik þürii valis võitja — hispaanlase Javier Recio Gracia. Ürituse tulu läks Snaperi asutatud Mopti Foundation'ile heategevuslikul eesmärgil.

Fotod: Catherine Karu

Tulevikuplaanid seoses Eestiga on samuti kindlad, kuna festivali lõpetamisel ei räägitud mitte ainult järgmise aasta KLÕPS!ust, vaid ka teistest koostöövõimalustest — näiteks minu pakutud ühiste töötubade idee suhtes KLÕPS! festivali raames olid korraldajad väga positiivselt meelestatud. Vastuseks räägiti mulle ka üsna pikalt sellest, kuidas erinevate riikide koostöö sel alal on KLIK! projekti tähtis osa. Hollandi festivali treiler on näiteks tehtud ligi kümne eri riigi animaatorite koostöös. Oleks Hollandi-Eesti animaatorite ühised töötoad ja seminarid isegi sellel aasta ära teinud, aga kuna tänavuse festivali korraldamine jäi üsna viimasele hetkele, siis kõrgema lennuga plaanid ja suuremad mõtted nihkuvad esialgu koha võrra edasi järgmisesse aastasse.

KLIK! festivali eesmärgid

KLIK!i üks peamisi eesmärke on suurendada animatsioonipublikut ja tema teadmisi selles valdkonnas. Sel aastal oli KLIK! Amsterdamil just samal põhjusel isegi eraldi programm nimega Ultrashorts. Selle raames paluti erinevatel animatsioonikunstnikel teha kokku neli lühikest klippi, mille puhul oleks läbinähtav nende tegemise viis. Tulemused linastuvad kinodes enne põhiseanssi.

Programmi eesmärk on tõsta tavapubliku teadlikkust animatsiooni osast kinodes lavastuvates filmides ja viia animatsioon suurele kinolinale tagasi mitte ainult kui lastele mõeldud meelelahutus vaid ka kui täisealisele publikule tõsiseltvõetav ekraanikunsti liik.

Avatud arutelu vormis animatsioonide vaatamine on väga positiivne formaat sellisele üritusele ja täidab oma eesmärki. Vaadatakse ära üks klipp, pannakse tuled põlema ning arutletakse teose tausta, emotsiooni ja tehnilise lahenduse üle. Tartus oli kaks sellist seanssi: ühel vaadati ja arvustati hollandi, teisel eesti animatsioone. Kasulik on selline arutelu just mitteteadlikule publikule tausta avamiseks. Selle jaoks olid kohal ka Hollandi kommentaator Luuk, kes tundis Madalmaade animatsioonide tagapõhju, ja Eesti poolt Edvin Aedma. Oli märgata, et kui tausta ja kasutatud tehnikat arutelul olijatele selgitati, mõistsid nad animatsiooni väärtust paremini. Õnneks oli inimesi diskussioonidel piisavalt — nii tekkis ühe teose kohta mitu arvamust ja korralik arutelu.

Mul ripub kodus seinalambi küljes kaks klikkerit, mille festivalilt kaasa sain. Siiamaani mõnikord klõbistame nendega, lihtsalt niisama, ja naeratus tuleb näole. Festivalist jäi sisse positiivne emotsioon, KLIK!-KLIK!

OOTAMATU VABADUS

BFMi III kursuse tudengite uued lühifilmid

Rainar Aasrand

Uus generatsioon eesti filmitegijaid annab endast märku. „Ootamatu vabadus“ on koondnimetus, mille all linastusid kinos Sõprus BFMi tudengite kaheksa värskelt valminud lühifilmi. Esmakordselt anti filmitudengitele võimalus teha selliseid linateoseid, mis neile endile korda läksid — enda valitud lugu, žanr ja tempo. Vähemalt esmamuljel tundub, et vabadus ei saabunud suure ehmatuse või ahastusega, vaid rahulikult ja kohati väga stiilselt ja professionaalselt. Seda, et esimest vabadust on keeruline välja kanda, tunnistas esilinastusel filme sisse juhatades ka üks osalistest. Selle peale on paslik meenutada André Gide'i sõnu, et end vabastada pole miskit võrreldes vaevaga, mida tähendab selle vabaduse kasutamine.

Ometigi on päris mitu filmi suutnud selles ootamatus vabaduses luua midagi värsket ja neile antud ülesande või õigupoolest selle puudumise meisterlikult ära lahendada.

Nii paistab just oma tervikliku stiiliga teiste seast silma Jaan Tätte jr film „Ninja“, mis haarab oma lihtsa ja koomilise looga fantaasiarikkast noormehest Johannesest, kes on armunud Ivonnesse — klassi kaunitari. Johannes aga ei sobi püüdlikult täiskasvanulike noorte seltskonda ja lõppude lõpuks ei jäägi tal muud üle kui keskenduda oma teisele kirele, milleks on idamaised võitluskunstid. Nauditava näitlejatöö ja selgelt väljajoonistunud karakterite kaudu on vaatajani toodud tegelaste kaasakiskuvad ja lustlikud eripärad ning tänu sellele rullub lugu nende ümber lahti justkui iseenesest. Täpne operaatoritöö ja naljakad võitlusstseenid seovad filmi kokku juba eelpool mainitud heade rollitäitmistega ning tulemuseks on maitsekalt naljakas nooreksolemise lugu. „Ninja“ võitis hiljuti ka Tartus Tudengifilm 2010 peapreemia.

Kooliõpilase elu, sotsiaalset ebavõrdsust ning karmi keskkonda lahkab ka veidike traagilisema nurga alt Eik Tammemäe film „Üksi kaks“, milles ühel probleemidesse uppuval ja sõpradeta poisil aitab rängast reaalsusest pääseda kujutlus iseendast kui populaarsest noorest. Eriti meeldejääv on filmis stseen esinemisest ühe Lasnamäe maja katusel, mil poisi kujuteldavat mina saadavad kaunid tantsijad ja DJ rollis astub üles Heidy Purga. Ometi jääb film kohati fragmenteerituks ja kaotab nii palju oma võimalikust võlust.

Oma minimalistliku huumori ja kohati inglise telesarja „Kontor“ meenutava olustiku ning kaameratööga jäi meelde Jaan Penjami „Jope“, kus ühe veidrikust kontoritöötaja üle heidetakse pidevalt nalja tema maitsetuse pärast. Peategelase õnn pöördub mõneks ajaks, kui ta endale suure kollase sulejope ostab, kuid see õnn kaob sama kiiresti kui uus jope, mis talt ära varastatakse. Nikolai Gogoli „Sineli“ ainetel loodud lugu on väga lihtsate vahenditega edasi antud ning kohatine dialoogi puudumine ja piinlik vaikus mõjub sama naljakalt kui näitlejate žanrit tabav osatäitmine. Samuti on filmitegijad vaimukalt pannud üksteise vastu mängima peategelase ja jopevarga rolli Pääru ja Tõnu Oja.

Olustikku on suutnud täpselt tabada ka Hardi Keerutaja film „Kes siis teab?“. Kaks noormeest sõbrunevad noore kioskimüüjatariga, kes öise vahetuse igavusest ja huvist noormeeste vastu nõustub nendega kanepit suitsetama. Ja kuigi tundub, et neiu ja ühe noormehe vahel võiks midagi sündida, lähevad filmi lõpuks kõik ikkagi oma teed. See on justkui algus loole, mis oleks võinud juhtuda, aga jäi mingitel põhjustel olemata — midagi tõeliselt igapäevast ja elulist.

Noorte suhtest räägib ka Inga Eelmäe film „Järjekordne nädalavahetus“, mille peategelased, poiss ja tüdruk, veedavad kokkusattumuste tõttu nädalavahetuse koos ja lähevad siis jälle samamoodi üksteisest lahku. Nende vahel nagu polekski midagi olnud — jääb ainult tühi lubadus sidet pidada. Ka selle filmi puhul jääb puudu teatavast terviklikkusest ja sidususest, isegi kui see lugu on tõesti kellegi jaoks portree ühest tavalisest nädalavahetusest.

Triin Ruumeti „Viimane vale“ on antud valikust kindlasti kõige värvikam film. Lugu noorest kunstnikust Lailast, kes kunstiloomes just kõige veenvam pole, on üheaegselt naermapanevalt eneseirooniline ja varakevadiselt traagiline. Filmis on sulanud kokku ilusad päikselised kaadrid jõhkrana tunduvast Tallinnast ning absurdselt naljakad vahelõigud kunstnike püüdest tabada „seda õiget“ *performance*'i väljundit, leida seda õiget kunsti. See kõik annab kokku loo, mis peaks mõjuma põhjamaiselt süngena, kuid jääb siiski meelde rohkem nagu vabadusest kantud rõõmus pilge kunstiloomele ja selle absurdsetele tahkudele. Hea on tõdeda, et kurba lugu pole ehitud eraldi süngete toonidega. Nii muutub teos dokumentaalfilmilikuks ülesvõtteks ühe inimese lihtsusest. Sellele tundmusele aitab kaasa ka peategelase kohati sonivalt esitatud tekst.

Vanast kirjanikust, kelle kõrval elu vaikselt hääbub, räägib Kaur Kokk filmis „Minu laialdased teadmised liblikapüüdmisest“. See on kena lugu mehest, keda on saatma jäänud endiste sõprade asemel vaid koer, mõned luuletused ning võrdlemisi ükskõikne poeg. Teos jääb kohati liiga püüdlikult vaikseks, mis muudab omakorda loo kergelt venivaks, kuid sellele vaatamata mõjuvad stseenid noorte kirjandusuurijatega eriti peent absurdi püüdvalt ja koomiliselt.

Poeetiliselt jõuab vaatajani Vallo Toomla „Protsess“, mis Kafka samanimelisele romaanile toetudes on ilus ja sünge vaatlus inimese võitlusest iseenda ja teda ümbritseva maailmaga. Kohati kirjanduslikult mõjuv film võlub oma ilusate kaadritega ja hea operaatoritööga, mis tervikuna mängib silme ees justkui metafüüsiline fotonäitus. Ka filmi olustikku sulanduv näitlejatöö on mõtlemapanev ja täpne. Arvestades, et Kafka ainestik nõuab tugevat fantaasiast, ja et lugu, mida esitatakse, pole kindlasti lihtsate killast, tundub film olevat teiste hulgas raskesti vastuvõetav. Kuid sellegipoolest on teos oma stilistlikus tervikus ja pehmelt süngetes toonides vägagi õnnestunud ja oma lummavas unenäolisuses silmapaistev saavutus.

See ettekandmisele tulnud valik annab alust lootusele, et eesti filmikunsti võivad varsti huvitavad ajad ees oodata, või isegi, et juba huvitavad ajad muutuvad veel huvitavamaks. Seda eriti siis, kui ma meenutan ühte tudengifilmide kogumikku, mida umbes viis aastat tagasi juhtusin vaatama — edasiminek on selgelt märgatav. Ja seda mitte ainult tehnilist arengut vaadates (mis on ilmselgelt sammu edasi astunud, nii materiaalsete võimaluste kui ka oskuste poolest), vaid jälgides ka lugusid ja julgust nendes lugudes läheneda esimestele filmidele teatava lihtsusega. Sest isegi kui esmamuljel võib tunduda, et see lubatud vabadus filmitegijatele ei sea mingeid piire, tasub siiski mõista, et tegemist on alles esimeste töödega ning võib-olla pole mõtet kõike ära anda. Muidugi on erinevate filmide tase kõikuv, kuid suuresti jääb mulje, et mida lihtsamalt julgeti filmile läheneda, seda märkimisväärsem oli lõpptulemus. Loodan, et tulevastel filmitegijatel jätkub tahet selles lihtsuses ja vabaduses üks julge samm edasi astuda, sest juba astutud esimese sammu märk on nüüd kõigile vaatamiseks maha pandud.

IMPRESSIONISTLIK TEISIPÄEVANE PORTREE LUULETAJAST

Joanna Ellmanniga vestles **Marite H. Butkaite**

Joanna Ellmann on noor neiu, kes luuletab. Sel sügisel ilmus temalt kolmas luulekogu pealkirjaga „Kriipimisi kookonist". See oli piisavalt hea ettekääne, et ühel oktoobrikuu teisipäeval ühes köögis kokku saada. rääkida kirjutamisest ning kõigest muust.

Ütlen ausalt, et ma tegelikult ei mäletagi, milline oli mu esimene kokkupuude Joannaga. Kindel on vaid see, et see oli kuskil esimese kursuse sügisel. Aasta oli 2007 ja me mõlemad veel optimistlikud. Ühel hetkel hakkasime kuskil rääkima ja nii see asi läks. Tihtipeale jooksime kokku kuskil Ülikooli tänava ja Raeapteegi nurgal. Sealt on alanud nii mitmedki pikemaks kujunenud teekonnad ja maailma paika panevad vestlused.

Maailm on Joanna jaoks toimiv energiaring, kus kõik olemasolev on omavahel seotud. Võiks öelda, et ringi vaatab ta veidike esorteerilise pilguga, kuigi ma pole kindel, kas see on just parim sõna. Ehk on parem öelda, et tema maailmavaates on teatud annus müstikat ja usku iga asja hingestatusse. Nähtav ja nähtamatu on tema jaoks võrdselt olemas ning pidevalt kooskäivad, selles osas pole mitte mingit vastuvaidlemist.

Kirjutama hakkas ta tegelikult vara, juba enne kooli. Teadlikumalt alustas ta aga umbes neljateistkümneaastaselt. Ühel hetkel muutus see juba teatavaks olemise viisiks ning kogetu ülestähendamiseks. On neid, kes peavad päevikut, ja on neid, kes proosa asemel kasutavad igapäevaelu salvestamiseks luulet. Tema kuulub viimaste hulka. Me võime lugeda tema luuletusi kui poeesiat, vahel aga proovida aimata, mis on selle taga — kuigi tõde teab ainult autor, sest koodiraamat on tema hallata. Läbi kogude on see kood veidi muutunud, kuid mingid põhiasjad on jäänud samaks — kerge müstika, kujundirikkus, piltide maalimine. Esimeses kogus olevad luuletused on kirjutatud noore tüdruku poolt, teises kogus on esindatud esimesel kursusel kirjutatu ja viimases teisel ning kolmandal kirja pandu. Muutust on tajuda nii kirjanduslikus kui ka inimlikus plaanis — tüdrukust on sirgunud naine ja sõnastus muutunud peenemaks ning täpsemaks.

Joanna luule on üsnagi pildiline ja kujundlik. Mõnes mõttes saaks öelda, et ta maalib sõnade abil ja ega ta seda väidet ise väga ümber lükkagi. Lisab hoopis, et tihtipeale on kirjutades nii, et tajud küll millegi metafoorsust, kuid ühte sõnasse see ära ei mahu ja niimoodi tekibki pilt. Lugedes tundub, et see pilt elustub taas lugeja silmis. Joanna ütleb selle kohta lihtsalt — kirjutan tajuluulet. Uurin, kas kirjutamine on üks võimalus maailmas kogetut tagasi peegeldada. Ta noogutab ja lisab, et see pole ainult peegeldus, vaid ka üks eraldi tajumise viis. Loomine ja vabadus lasta endal tajuda lubab minna sügavamale iseendasse ning saada vastus nii mõnelegi küsimusele. Tajuluule annab võimaluse tegeleda nii psühholoogia kui ka müstika ning piiride otsimisega erinevate vaadete vahel.

Rääkides veel kirjutamisest, toonitab Joanna, et loovisik peab julgema end teostesse sisse panna ja näidata oma iseloomu, oma käekirja. Ta ütleb, et esimeses kogus ta seda veel täielikult teha ei julgenud, kuid teises ja kolmandas on teda ennast juba palju rohkem; tulevikku vaadates näib see ainult süvenevat. Ta rääkis, kuidas ühel sügisesel luuleõhtul luges ta ette mõningaid luuletusi oma kolmandast kogust ja ühel hetkel avastas, et see, mida ta on viimastes tekstides aina enam teinud, on enese lahtilõikamine. Teemat edasi arendades selgub, et igasugune looming peaks tegelikult olema anatoomiline teater, kus loojal on julgust oma sügavamaidki kudesid näidata. Looja peab olema avatud, nii otseses kui ka kaudses mõttes.

Kolme aasta jooksul oleme nii mõnigi kord seisnud mõne majanurga juures kuuvalguses ja järjekordselt tõdenud, et kirg ja kannatus on sama asi. Kui millegi vastu on kirg, kaasneb sellega ka kannatus.

Perioode, kus ta kirjutab paar teksti nädalas, nimetab ta ajaks, kui ta ei kirjuta. Paar korda aastas on aeg, kus ta võib kirjutada paarkümmend teksti päevas, mis võivad küll sarnaneda ja sama meeleolu kanda. Kuid lõplikust valikust pääseb läbi siiski vaid parim. Tsükliline eluviis tundub talle omane olevat — sügisel tuleb välja luulekogu, talv on vaikne, kevadel toimub ärkamine ja kirjutamine, suvel uue kogu kokkupanek, sügisel...

Tsüklilisusest samm edasi on kulgemine. Piiridesse ja süsteemidesse kammitsetuna ei tunne ta end hästi. Talle võib anda füüsikaülesande ühegi valemita ning vaikselt mõtlema hakates jõuab ta õige vastuseni, kasutades selleks küll tuletatud ja seetõttu tihtipeale sada korda raskemat valemit. Kui anda kätte valem ja arvud, siis on vastus vale. Plaanidegi kohta ütleb ta, et vahel oleks tore asju teada, kuid tihtipeale lähevad asjad teistoodi ja see vabadus peab jääma. Tundub, et Joanna näol on tegemist jõega, mis on oma sängist küll teadlik ja sedapidi kulgebki, kuid kui tundub, et saab ka teistmoodi, siis saab... teistmoodi.

Esimesel kursusel seisime ühe õppehoone nurgal ja mõtlesime mõlemad, et ülikooli esimene aste kolme aastaga on üks kõige võimalikumaid asju üldse. Kolmanda aasta sügisel seisime jälle samas kohas. Vahetasime vastastikuseid uudiseid — tuleb ka vähemalt neljas sügis Tartus ära vaadata, sest on asju, millest ei saa küllalt. Ja kui kooliga samal ajal proovida ka muid asju teha, siis eks see teekond kujunebki veidi pikemaks. Nagu ütles Joanna — see on valikute küsimus. Eks see kulgemine ole omamoodi ka päris lõbus. Päris mitu korda, kui olen koju jõudnud palju hiljem ja palju suurema ringiga kui algselt plaanis oli, ongi põhjuseks olnud see lihtne kulgemine. Oleme kuskil plaaniväliselt kokku sattunud ja avastanud, et nii ongi hea. Viimasel korral pooleli jäänud jutud leiavad jätku, saavad uued asjad räägitud või teatav jaburus kogetud — selleks, et lahku minna ja järgmine kord jätkata sealt, kus pooleli jäi.

Nagu jõgi korjab oma teelt üles erinevaid asju, on seda teinud ka Joanna. Uues kogus on mõned tekstid, mis on inspireeritud Meelis Salujärve instrumentaalpaladest, kuid üldiselt kirjutab ta pigem vaikuses. Möödunud suvel luges ta Karl Ast Rumori „Krutsifiksi". Tänu sellele julges ta ka enese luules lubada süngemat väljendust (see on ühtlasi ka raamat, mida ta soovitab teistelgi lugeda). Teiseks mõjutajaks kirjandusvallast on olnud Jüri Ehlvesti romaan „Palverännak". Ta oli seda lugedes umbes seitseteist ja mõtles parasjagu, kas minna tulevikus õppima filosoofiat või psühholoogiat. Peale teose lõpetamist langes kaalukauss hoopiski kirjanduse kasuks, sest see ühendab tema sõnul nii filosoofiat, psühholoogiat, teoloogiat kui ka muid vaatenurki ning võimalusi.

Lisaks kultuurilistele mõjudele on omal kohal ka suguvõsa veri ja see, et lihtsalt ei saa teistmoodi. Joanna jutust selgub, et ühes maakohas on olemas ka pelgupaik, kuhu vahel kaduda. Kui tema isa oli viieteistaastane, leidis ta ühe lagunenud mõisa, mille ta koos ema ja sõbraga ära ostis. Nüüd on see koht, kuhu saab vajaduse korral muu maailma eest peitu minna. Joanna iseloomustab seda kui tugeva positiivse energiaga kohta, kus pole elektrit ja internetti, kus pööningul elavad pääsukesed ja kus lapsepõlves nähtud, kuidas ilves köögist liha käis võtmas. Mõisas saab käia patareisid laadimas ja jõudu ammutamas, et hiljem linnas kirjutada.

Kõike kokku võttes on mul tunne, et Joanna kohta saab öelda nii: ta teeb asju kirega. Temas on säilinud see teatud annus müstilisust, mis meie esiemadest on meieni kandunud. Ta pooldab loomulikkust ehk mitme maailma kuulamist üheaegselt. Ta näeb maailma läbi metafooride filtri. Ta võtab aega, et kulgeda mööda maailma, valada kogetu värsidesse ja lubada ka teistel sellest osa saada.

Joanna Ellmann
Sündinud 1988. aasta juulis Tallinnas. Alates 2007. a sügisest TÜ kirjanduse ja kultuuriteaduste tudeng.
Avaldanud kolm luulekogu: „Liivaterade lend" (2008), „Kõrbenud galaktikad" (2009) ja „Kriipimisi kookonist" (2010).

•••
ma hammustan ennast
et kinnitada oma
olemasolu.
ma sünnin iga päev uuesti
jättes oma naha
rentslisse vedelema
olen madu olenkass
olen surnud ja elav
ma olen liiga palju seal
kus ma olla ei tohiks
ja ma kontrollin liiga vähe
seda väge
mis minus on.
ma vaid salamisi proovin
aimata selle tähendust
millest ma ise tehtud
tähetolm mu nahk
mida pillutan lompidesse
kõiksus mu hing
mis karjub kojupöördumise
järele.
vaid õhk vaid õhk vaid õhk
ja ma ise
teekonnal endani

•••
täna on hingedeöö ja
hinged löövad tantsu
teistpoolsuse pidusöögil
mu aknal põleb must küünal
ja mõtleb surnud esivanemate peale
neid oma leeki tantsima kutsudes
ma naeratan vaikselt mäludes
mõtteid võililleleht edena ja
teretan tuppa sisenevaid vaime
kirjutan enne magamajäämist ja rännakut
mõeldes vaid sellele et
tahaksin tervet maailma kallistada
sest sees on nii soe

•••
toitsime mõisas mitu päeva
pesast heidetud pääsusid
ent nende aeg sai ümber ikkagi
täpselt nagu emake oli määranud.
kui pääsud puust karbikesse sättisin
ehteiks kellud ja karikakrad
nägid nad välja nagu kaks
frakkides dirigenti
uhkete nägudega vaatamas
ette uuele teekonnale.
nii nad olid seal
pehmel õleasemel
ümbritsetud lilledega ikka nii
nagu elus — väiksem suurema tiiva all
näod kõiksusele vastus.

Põim Kama

— elust ja asjadest nagu need talle paistavad sinna, kus ta seisab

Paar kuud tagasi sõpradega saunas käies kuulsin huvitavast juhtumist. Nimelt olid rahvusringhääling ja Eesti Ekspress kajastanud loo, mis oli otsast lõpuni… noh, vale. Lihtsalt fantaasia. Allika väljamõeldis. Koju jõudes otsisin kõnealuse artikli üles ja lugesin läbi. Lugu oli väga armas — huvitav, koomiline, seiklusrohke ja väikese nunnu lõppmoraaliga. Tõesti tore lugu. Aga ilmselgelt rohkem ilu- kui ajakirjanduse valda kuuluv. Järgmisel päeval nägin artikli allikat ühel peol ja tõmbasin ta kiirelt vasakule ära, et asjas selgust saada. Tunnistas kõik üles, oli tõesti valetanud ja selle üle uhkegi. Nii lõbus ju! Kogu kuuldud lugu tekitas minus huvi analoogsete juhtumite suhtes — kuidas on valetatud ajakirjanikele ja kuidas on valetanud ajakirjanikud? Viimaseid näiteid leidsin millegipärast märksa rohkem.

Omamoodi ajaloolise tähtsusega on lugu Stephen Glassist — noorest ja edukast The New Republic'u ajakirjanikust, kes üheksakümnendate teises pooles sellega vahele jäi, et oli enamuse oma artiklitest kas täielikult või osaliselt välja mõelnud. Tol ammusel hallil ajal, mil massimeedia polnud veel oma konveierliini käivitanud, oli toimetustes selline ametikoht nagu faktikontrollija. Viimase ülesandeks oli ajakirjanikult lugu saades võtta ka tema märkmed jms materjalid, kõik allikad läbi kirjutada-helistada ja loole kinnitus saada. Kui faktikontrollija oma jah-sõna andis, võis lugu trükki minna. Kuidas oli võimalik sellistes karmides tingimustes artiklit fabritseerida? Väga lihtsalt. Glass mõtles välja loo tegevuspaigad, tegelased, tsitaadid ja kõik muu. Ta kirjeldas kõike pealtvaataja seisukohast, nagu viibiks ise ruumis ja näeks toimuvat pealt. Glassi lood olid detailsed, teravad, paljastavad ja ennekõike väga usutavad. Ainus allikas oli ta ise. Kui kontrollijatel tekkis kahtlusi, andis Glass neile oma kontaktide telefoninumbrid või meiliaadressid. Edasi juhtus järgmine — kontrollija helistas saadud numbrile, vastu võttis automaatvastaja ning mõne aja pärast helistati samalt numbrilt tagasi ning kinnitati faktid.

Lisaks fiktiivsetele allikatele registreeritud automaatvastajatele on teada ka üks juhtum, kus Glass väljamõeldud tarkvarafirmale oma andmete kinnitamiseks veebilehekülje lõi. Ta oli tõesti põhjalik. Aga miks on tema lugu tähtis murrang meediaajaloos? Nimelt paljastas petturi Adam Penenberg, toona veel väikese veebiajakirja Forbes ajakirjanik, ning juhtum sai Ühendriikides *online*-meedia populaarsusele tõeliseks hüppelauaks.

Glass kirjutas hiljem autobiograafilise romaani „The Fabulist" (mille puhul teda taas valetamises süüdistati) ja 2004. aastal esilinastus lool põhinev mängufilm „The Shattered Glass" (mida soojalt soovitan). Samal aastal jäi USAs vahele The New York Times´i reporter Jayson Blair, kes oma lood enamuses väiksematelt väljaannetelt varastanud või lihtsalt fabritseerinud oli.

Eestis võiks analoogse näitena tuua Argo Riistani juhtumi, kes avaldas fabritseeritud intervjuusid selliste maailmakuulsuste nagu näiteks Jean Baudrillard´i, Milan Kundera ja Peter Jacksoniga.

Ja kuigi mul ei õnnestunud leida veenvaid näiteid, mida käesolevat lugu inspireerinuga võrrelda, märkasin mõlemalt poolt fabritseerimise puhul teatavaid ühisjooni. Esiteks asjaosaliste keskmisest kõrgemat intelligentsi (mille veel suurem ego aegajalt varju jätab), head fantaasiat ja suurt loomingulisust, head teematundmist, tähelepanu- ja tunnustusejanu ning lisaks veel tubli doos seda, mida psühholoogid päti ja politseiniku mänguks kutsuvad. Sisuliselt tähendab see, et nö ärategemisrõõm on suurem ükskõik millisest muust mõõdetavast tasust, mida mäng tuua võib, ning ühtlasi on vahele jäämine eeldatud ja oodatud lõpplahendus, mida aina julgemaks minnes lausa noritakse. Kõige selle valguses vaatasin ka endale kui kirjutajale, veidi teravama pilguga peeglis otsa. Kas mina teen või olen teinud mõnda eelkirjeldatud pattudest? Olen ma ilustanud või liialdanud? Fakte silunud või ümardanud? Lausvalet edastanud või millestki mööda hiilinud? Huhh, õnneks mitte.

Illustreerimaks erinevaid valetamisviise ajakirjanduses, ajasin ka ise teile just mitmes kohas jama: Ma ei kuulnud väljamõeldud loost saunas. Jõudsin seltskonda hiljem ja ei viitsinud sauna minna, aga selle kõige lahtiseletamine oleks siin mõttetu ja veniv olnud: (ilu)kirjanduslik liialdus seega.

1) Väide esimeses lõigus, et valetanud allikas oli oma teo üle uhke — kust mina peaksin teadma, mis ta täpselt mõtles. Äkki häbenes hoopis silmad peast, aga ei näidanud välja. Seega: vägivaldne tõlgendus.

2) Film „The Shattered Glass" tuli välja hoopis 2003. aastal. Daatumites (vms faktides) eksimine võib olla nii tahtlik kui tahtmatu. Sõltuvalt sellest, kas asi teenib mingit eesmärki või ei. Minu puhul see mingit eesmärki (peale illustratiivse) ei teeni, aga kui näiteks tuntud taimetoitlaselt küsitakse, millal ta viimati mäkis käis, ja ta valetab, et seitse aastat tagasi, ehkki tegelikult käis eile, siis ilmselt teenib.

3) Tegelikult ma ei tea kindlalt, kas Forbes ilmus kirjeldatud ajajärgul ainult veebis ja kui vähese mõjuga ta tegelikult oli. Usaldasin selles küsimuses Wikipediat. Seega — kontrollimata faktide vääramatute pähe esitamine.

4) Ja kõige sagedamini levinud iseenese puhtaks ning musta valgeks rääkimine, mida lõpulauseis imetleda võite.

Joanna Ellmanni luuletused illustreeris Piret Tamme

Y GALERIIS TULEKUL:

•16.11.-11.12
erkki luuk, c: (chaneldior)

URIAADI LÕPP

keldres -- v käigus
käigus
400 aattat

KITIINMULGUS

kui keldritest selgub 400-aastane ussjätkesse tompunud garg

•14.12-31.12
Tiina Sööt

skemaatilised joonistused ja maalid suhtlemissituatsioonidest.

*galerii jätab endale õiguse näituse aegu muuta.

...

Y galerii ootamas näituseprojekte 2011. aastaks

Y galerii Tartus alustab tuleval aastal oma kaheksandat hooaega ja ootab näitusprojekte 2011. aasta programmi.
Galerii ruumid asuvad Tartu kesklinnas (aadressil Küütri 2) Tartu Ülikooli peahoone ja Athena kultuurikeskuse mõttelisel diagonaalil võlvlagedega ruumikompleksis soklikorrusel.
Pakume kuni viie väikse ekspositsioonisaaliga keskkonda erinevateks näitusteks ja ettevõtmisteks nii tudengiprojektidele kui eri valdkondade kunstnikele.
Y galerii külastamine ja oma tööde eksponeerimine on kõigile huvilistele tasuta.

Ülevaade toimunud näitustest:
ygalerii.blogspot.com

TAOTLUS PEAKS SISALDAMA JÄRGNEVAT:

1. vabas vormis avaldust
2. näituse võimalikult täpset kirjeldust
3. soovitavat aega
4. kõigi osalejate nimesid, CV-sid
5. kontaktisiku andmeid (telefon, e-post)
6. portfooliot (kas digitaalselt, paberil või viidatuna veebilehele)

Taotlused palun saata aadressile ygalerii@gmail.com märksõnaga TAOTLUS 2011 või postitada/tuua hiljemalt 15. novembriks 2010 aadressile:
Y galerii (Kaisa Eiche)
Küütri 2
51007 Tartu.

KÄISIN ÜKSPÄEV ÜHEL NÄITUSEL

Anna-Liisa Unt

Veiko Klemmeri, Martiini ja Urmo Metsa ühisnäitus „OBJEKT/SUBJEKT“ Y galeriis

Sisestage pea

Oktoobrikuus Tartus üles seatud heli-, video-, teksti-, foto-, graafika- ja installatsiooninäitus „Objekt/Subjekt“ kõnetas külastajat ruumi ja selle tajumise teemadel. Harilikku, kõrge kujutlus- ja sisseelamisvõimega kunstipublikut iseloomustab tahtmine keerulistest kontseptsioonidest läbi hammustada ning oskus kunstnike poolt ette mängitud provokatsioonidele alluda. Nõrgema publiku võtab mõte kunstinäitusest aga pigem võbelema: ilusate piltide näitamise asemel vormitakse näitusel sotsiaalne sõnum kontseptuaalsesse, arusaamatusse vormi. Kus on kunst? Ei mõista muhvigi! Nõrgemat publikut (Martiini Tekstiarhitektoonikas figureeriv osaleja) eristab vastuvõtlikust näitusekülastajast end kanda laskmise suutlikkuse puudumine. Subjekt laseb end hirmutada kontseptuaalse näituse pöördumisest, mis palub sisenejal kaasa ja edasi mõelda. Maal, foto ja makett — ilusad pildid — oleksid arusaadavad, vaadatavad: algajat lugejat paeluvad ikka pildiraamatud. Ilma ühegi pildita raamat — fui!

Ruuminäituse selgrooks aga oligi kõigile arusaadav pöördumine. Viibime kogu aeg ruumides, saame neist küll eri moodi aru, anname neile erisuguseid hinnanguid, teeme neist mitutmoodi järeldusi, aga objekt on üks ja seesama.

Nimiteos „Objekt/Subjekt“ esines galeriis kandva rolliga ülejäänud satelliitide keskel, varastades publiku, õigemini, varastades nende pead. Pead pandi nägema ja mitte nägema, kuulama, mitte kuulma, kuulatama ja kuulutama. Peade ülesandeks oli hinnata (või jätta hindamata) ruumi ja aktori vahelised vastastikmõjud, mis tavaolukorras märkamatuks kipuvad jääma.

Sisenege üksi või kahekesi

Ruumiinstallatsiooni autorid Martiini ja Urmo Mets esitasid sündmuse sissejuhatuse kasti seest — kuidas teisiti? Kunstnikuhärrad näitasid ette, kastid peas, kuidas tunnetamist alustada. Ilus pilt nagu unenäos. Seintest imbuv hääl soovitas: Jälgige endas toimuvaid aistinguid, mõtteid ning protsesse.

Installatsiooni vorm esines klassikuna: kui plangus on auk, pead sealt sisse vaatama. Kui silmade kõrgusel rippuva kasti all on peasuurune auk, pead kasutama võimalust välja selgitada, mida seal sees näidatakse. Midagi salajast? Mõnd filmi? Kiisude pilte? Või on tunda hoopis mingit lõhna või haisu? Kuulda üminat või sosinaid?

Samal ajal teises toas: kui kõik peakastid (pesakastid?!) olid päid täis, leidus ka muud ruumi. Veiko Klemmeri komplekssisustus „Konstruktsioon“ vormistas eemal sama temaatika teravaks ja selgepiiriliseks katseks. Op-efekti ja sugesteeriva heli liit asetas aja mahavõtja psühholoogilisse, isegi psühhiaatrilisse eksperimenti. Perspektiivinihe esitas pärisruumile väljakutse, täites joontega lõpuks kogu ruumi, isegi seal, kuhu nad tegelikult ei saanud ulatuda. Eksperimenti sisestatul jäeti seega valida — kas häiritult lahkuda või jääda istuma ning saada joonepiikide poolt läbi torgatud, kummutades sellega igasuguse dimensiooniloogika.

Või seiske lihtsalt, sulgege silmad ning evige eraldatust või ühendust

Ükski etendusele valitud arhitektoon (või selle kujutis ekraanil) ei olnud määratud ühepoolselt esinema. Arhitektuurne ruum eeldab vaatlejat, sekkujat, kõnetajat, kahtlejat — subjekti, kes tooks iseenda abil ruumi nähtavale. Igapäevaselt sellest naljalt ei mõtle, hea siis, kui tehakse ettepanek seista lihtsalt, sulgeda silmad ning evida. Näituse koostajad, esindades maalikunsti, skulptuuri ja arhitektuuri valdkondi, on ruumisuhete igapäevased vaagijad ning seega usutavad „üleskutses ruumi ebakonventsionaalseks hõlmamiseks“ (tsitaat näitusekataloogist). Niisiis olete sisestanud pea. Kõik saab nagu selgemaks ja ruum hakkab piirjooni võtma.

Eneses tekkinud ennenägematuid mõjutusi kasutage vastavalt soovile

Harilikus ebahariliku leidmine on heaks unestraputajaks, et poleks ainult nii, et vaatad, aga ei näe. Saad kohe paremaks inimeseks.

Vaataja ette seatud ruumitsitaadid olid esitatud kõige ümbritseva kokkuvõttena. Reaalset olukorda kunstisaali tuua ei saa, installatsioon või selle reproduktsioon on sõnavõtja võimalus reaalsus minivormis tarbija ette tuua (selgitus Martiini Tekstiarhitektoonikast). Gloobus — maakera vähendatud mudel — on kõigil aidanud hoomamatut mõista ja hirmsuured küsimused endale arudaadavalt kokku võtta.

Kahjuks ei saa soovitada ruumikogemusi näituselt ise koguma minna — tänaseks on ta juba maha võetud. Aga eks kastid seisavad kusagil kuhjas ootamas, nõudke kunstnikelt ja sisestage julgesti pea. Võite ka mujale sisestada, kui on, kuhu (ettevaatlikult!).

V.Klemmer - „Konstruktsioon“ Foto: Martiini

...VIIMANE LINT/ TANEL SAARE ESIMENE LINT

Keiu Virro

Draamafestivalil mahtus juba ennast tõestanud lavastuste kõrvale ka üks esietendus, üsna pretensioonikas pealekauba. VAT Teater esitles Tanel Saare esimest linti. Lavastuse aluseks on üks maailma tuntuimaid mononäidendeid — Samuel Becketti „Krappi viimane lint“, kus 69-aastane vananev härra Krapp kuulab 30 aastat varem lindistatud sisevestlusi, kus ta jutustab oma elu tähtsündmustest. Salvestuste kaudu tekib dialoog „noore“ ja „vana“ Krappi vahel. Rait Avestiku ja Aare Toikka toel on sedapuhku loodud uus tekst täis tsitaate, vihjeid ja viiteid. Mitte ainult Beckettile, vaid ka näidendi lavastamise ajaloole Eestis.

Näidend pakub erinevaid võimalusi, 20. sajandi viimaseks modernistiks nimetatud Becketti näidend on omamoodi paradoksina saanud aluseks postmodernistlikku tsiteerimist kasutavatele lavastustele. Pea iga näidend vajab õnnestunud lavastuse loomiseks suhestamist kaasaja ühiskonnaga, Becketti „Krappi viimane lint“ on selles mõttes eriti nõudlik. Näidend on alltekstiks, mis vajab liha luudele — st põhjalikult loodud ja mõtestatud konteksti. Tavapärasest veelgi olulisem on, kes mängib, kuidas, kus ja millal mängib.

VAT Teatri lavastuse täie sisuni jõudmine eeldab taustteadmisi näidendist ja selle ajaloost Eestis. Lühidalt: 1967. aastal linastus Eesti Televisioonis teleteatri lavastusena Mikk Mikiveri lavastatud ja Jüri Järveti mängitud „Krappi viimane lint“. Järgnesid lavastused aastatel 1973, 1989 ja 1992, lisades niimoodi noore ja vana Krappi omavahelisele suhtlusele kihte noore ja vana Jüri Järveti vestluste kujul. Edaspidistes variantides oli võimalik eelmisi lindistusi kasutada, aeg läks edasi, sümboolne väärtus kasvas.

„Tanel Saare esimene lint“ lammutab esiteks lahti näidendi. Toimuva käivitajaks on saanud idee võtta lavastuse aluseks tegevus, mis näidendi kontekstis on minevik, on juba *ära toimunud*. Alustatakse algusest, lintide sisselugemisest. Teiseks tuuakse lavastusse Jüri Järvet, kelle minevikus mängitud Krapp saab Saare vestluspartneriks olevikus. Omavahel on ühendatud erinevad ajastud, inimesed, väljamõeldised ja reaalsus. Vaadelgem kas või rekvisiite — kõrvuti uunikumiks muutunud lintmagnetofoniga on laptop, millega reaalajas teksti salvestatakse, ja mobiiltelefon, mille kaudu Tanel Saar Jüri Järvetiga „ühendust võtab“. Mängitakse ka konkreetse ajahetke ja selle iseärasustega, milles näitleja ja publik viibivad (näiteks etenduse käigus antud vihje Draamafestivalile enesele). Tähendab: peamiselt vormilised mängud, mis on muuhulgas igati nauditavad.

Tanel Saar on täpselt sama vana nagu Krapp esimest linti salvestades. Ta ei ole veel kibestunud. Ta võib hetkeks mängida torisevat vana Krappi, kuid selles puudub igasugune süngus. Saar tuleb sellest peagi välja ja hakkab hoopis toimuvat lahti rääkima. Räägib, et 30 aasta pärast, aastal 2040, järgneb uus lavastus, see siin ja praegu on sisuliselt vaid sissejuhatus.

Krappi enese olemust, sisemist anarhiat, ei mõtestata laval lahti. Raskuspunkt on ajalool, mis näidendi oluliseks muudab, ja kihtidel, mida see võimaldab puhtalt viidete ja tsitaatide abil ehitada.

Kontseptsioonis on paraku oluliselt rohkem potentsiaali, kui see laval rakendust leiab. Kusjuures, kui esialgu just vormilistele mägudele keskendusin, olin enam kui positiivselt meelestatud. Aga tagantjärele hakkas midagi häirima. Tanel Saare esitus jääb kraapivalt maneerlikuks, isegi kõlav ja (liigselt) kontrollitud hääletämber mängib siin tema vastu — tekst eeldaks spontaansust, täpsemalt, illusiooni spontaansusest. Isegi etenduse lõppu visatud iseenesest vaimukas lüke telefonihelinale järgneva publik-plaksutab-ära-siiskohe-tulen-vastuse näol kõlab kordi läbiharjutatuna. Tants, mustkunst, teater — ka kõige keerulisemad võtted peaksid sellistes valdkondades publikule tunduma imelise kergusega läbiviiduna. Ei?

Kuigi tegemist peaks olema Tanel Saarele väga isikliku projektiga, tagasi- ja edasivaatega oma elule ja karjäärile, ei tundu see usutav. Lavalt paistab detailideni läbi lavastatud tegevus, kus kõik on millimeetri pealt paigas, aga no ei usu. Paradoks, sest lavastajat kui sellist ju ei ole, seda osa asendavad näitejuhid-konsultandid Rait Avestik ja Aare Toikka. Oletan, et tegelikult on lõpptulemuses vägagi palju Tanel Saart ennast, aga paraku on õnnestunud see etendusse väga professionaalselt ära peita.

Fotod: Rait Avestik

REISIKIRI HAMLETI KODUMAALT

Marite H. Butkaite

Pärast sellesügist DRAAMA festivali oli vaid paar vaba päeva ning siis algas minu ja mõnede teiste jaoks uus festivalinädal. Kuus Eesti dramaturgi/kirjanikku käisid uurimas Taani teatrimaastikku ja tarkust taga nõudmas. Sekka ka tavaelu teistpidi tegelikkust. Lühidalt öeldes koosnes reis kahest osast. Algas programm Horsensi linnas, kus toimus parasjagu *show case* tüüpi lastele ja noortele suunatud teatrite festiva,l ning lõppes Odsherredi teatrikoolis, kus kohalik dramaturgiaguru Janne Rasch rääkis sellest, mis roll on mentoril ja kuidas ta saab kirjutajat aidata.

Horsensis oli võimalus vaadata kümmet etendust erinevatele sihtgruppidele alates paarist eluaastast lõpetades hilisteismelistele suunatud materjaliga. Temaatika varieerus lapse maailmaga tutvumisest poliitiliste nootideni. Teater on teater, kuid üllatusi jagus siiski kamaluga. Lavastused, mida meile näidati, olid valitud põhimõttel, et ka võõrast keeleruumist tulnu saaks aru ning ei peaks lihtsalt kuulama kolme tundi taanikeelset juttu. Kuna nähtu sõnaline pool oli väike, siis ehk seetõttu jäi esmapilgul mulje, et sealne laste- ja noorteteater on väga liikuv ning sõnu ei raiska. Päris nii see küll pole, et sõna on täiesti hüljatud, kuid rohkem dünaamilisust on seal küll.

Mõneti üllatas ka see, et seal tundub laste- ja noorteteater olevat iga teisega võrdne teatriliik. Hiljem saime teada, et selle teatrisuuna arendamisega on Taanis tegeletud umbes 70ndatest peale ja seetõttu on loomulik, et Eestist tulnuna tundub vahe suur. Ma ei ütle, et Eesti lasteteater on

halb, on väga säravaid hetki, kuid on asju, mida võiks mujalt maailmast üle võtta. Taanis oli lavastusi, mis olid huvitavad kas temaatiliselt või lavaliselt lahenduselt ja teostatud heal tehnilisel tasemel. Võib öelda, et need olid väga inspireerivad kolm päeva, sest silme ette sattus nii mõndagi, mida esialgu ei peaks harjumuspäraselt laste- ja noorteteatriks. Nii oli seal ka kolme meestantsija poolt esitatud lugu, kus pidevalt ehitati kaheksakümnest pappkastist maju ja objekte ning puudutati erinevaid teemasid alates globaliseerumisest lõpetades kooli mõjuga inimesele (tegemist oli Aben Dansi teatri lavastusega). Eestis nimetataks seda pigem kaasaegseks tantsuks, seal aga lasteetenduseks. Õnneks leidus igal etendusel ka paar rida õiges vanuses inimesi, nii et oli näha nende reaktsiooni. Üldjuhul reageeriti positiivselt, mis tõestab järjekordselt, et teatris on kõik võimalik.

Meelde jäi näiteks Paolo Nani Teater lavastusega „Jekyll & Hyde“, mis oli klassikalise loo esitus ühe klouni monotüki näol; samuti jäi silma „I've Got Everything“ Gruppe 38-lt, kus oli edukalt seotud erinevad videoekraanid ja lasteriimid; ZeBU „The Beach“, mis nukkude ja inimeste koostöös esitas sõnatu loo evolutsioonist. Žanriliselt tundusid huvitavad ka hilisteismelistele suunatud Sofie Krogi Teatri „The House“, mille kohta saab öelda, et tegemist on Tim Burtoni „Laibast pruudi“ stiilis animatsiooniga laval; ning kirsiks tordi peal on kriminaalne lugu täpsete nukkude esituses — ütleme nii, et see etendus tasus ühest linna otsast teise jooksmist ja viimastel meetritel hingeldamist. Kustutmatu mulje jättis ka Limfjorsteatreti „Pinkie“, mille esteetika on tuttav siinmailgi kunagi näidatud Vene klounide komöödiasarjast „The Mask Show“, temaatiliselt näitas see sõdurielu rõõme ning muresid.

Loodetavasti on mõnda eelmainitud lavastust tulevikus võimalik ka Eestis näha.

Hiljem järgnes reisi tegelik põhiosa ehk mentorikoolitus Odsherredi teatrikoolis, kus tutvustati mentorluse kontseptsiooni ja seda, miks võiks selline asi vajalik olla. Sisuliselt on vast kõige lihtsam öelda, et (draama)kirjutaja-mentori suhtes on mentor kirjutaja parim sõber, kes aitab teksti arendada ja käitub vajadusel kontroll-lugejana või nö teise peana. Mentorilt nõuab see aga teatavat sorti egomenetlust ehk vaja on mõtteviisi, et sa oled kirjutaja jaoks. Loovisikute juures eeldab see vahel üpriski suurt ego unustamist. Samuti on vajalik empaatiavõime, et tajuda, mida mentoriseeritav täpselt vajab — kas lihtsalt kedagi, kellele oma mõtted kõva häälega ära rääkida; kedagi, kes teksti ette loeks; kedagi, kes annab tagasisidet; kedagi, kes... Võimalusi on täpselt sama palju kui on kirjutajaid.

Kogu mentorluse teema on ka üks asi, mida võiks vaikselt üle kanda. On inimesi, kes soovivad kirjutada, kuid vajavad aeg-ajalt kedagi teist kõrvale, kes annaks tagasisidet ja oskaks ühe ning teise kohta midagi öelda. Olen ka ise pigem see kirjutaja, kes aeg-ajalt tahab oma tekstidega lehvitada ja kui juhe kokku jookseb, siis koos kellegi teisega neid juhtmeid lahti harutada. Mentorlus on tänuväärvne ka sellepoolest, et mentor on kui vanem vend, kellelt võib küsida kõike alates sellest, kuidas tundub praegune tekst, kuni selleni, kuidas suhelda teatriga, kui tekst peaks lavale jõudma. Ja nagu ütleb eesti vanasõnagi: „Kaks pead on ikka kaks pead.“

Rääkimata ei saa jätta ka seda, millises keskkonnas tarkuse taganõudmine toimus. Olles bussiga teel koolikohta, selgus, et me oleme tõeliselt miljööväärtuslikus keskkonnas. Nagu me kõik teame, siis hullumajad on läbi ajaloo olnud asulast eemal. Koht, kus asub Odsherredi teater ja teatrikool, on meie mõistes väiksemat sorti alev, mis oma eelmises elus oli suur hullumajakompleks. Nüüd on tegemist ilusa rahuliku linnaga, kus on teater, kool, kaks vanglat, hullumaja ja mõned elamud. Ja mis kõige toredam? See on väga inspireeriv keskkond — rahulik, maaliline; seal on tõesti võimalik mõneks ajaks kirjutamisse ära kaduda, sest loodud on kõik vajalikud tingimused. Sul on oma tuba, puhtad linad, süüa saab kolm korda päevas kindlatel kellaaegadel, jalutusrada koos mereäärega on vaid paari sammu kaugusel, samuti ka teatripuhvet. Sisuliselt on sinu ülesanne õigeks ajaks tundi ilmuda ja kõige muu eest kantakse hoolt. Mida sa, hing, veel ihaldad? Ega ei ihaldagi. Vahel on töö- ja puhkelaager väga tore koht.

Kui peaks väga lühidalt kokku võtma, mis nädalaga Taanis tehtud sai, siis... Ütlen ausalt — puhkasin ja nautisin seda, et saab vaadata teatrit ja lihtsalt istuda ning kirjutada/õppida. Tuli kaasa päris mitu mõtet — rohkem julgust laval laste ning noorte materjaliga eksperimenteerida; kasutada teiste inimeste abi, kui endal juhe kokku jookseb; tutvuda erinevate kirjutamise ja kirjutamist toetavate meetoditega; luua inspireeriv keskkond, kus huvilised saaksid eralduda argipäevast ja lihtsalt luua. Ja loodan ka seda, et kui järgmisel sügisel Põhjamaade dramaturgid/kirjanikud külla tulevad, oleks neil sama huvitav. Kuuldavasti kaasneb selle külaskäiguga ka mitu muud prääänikut ka kohalikule rahvale. Kuna külaskäik peaks toimuma Draama 2011 festivali raames, siis on oodata ka avalikke arutelusid laste- ja noortedramaturgia alal.

Lisaks on veel mõni asi, mis lihtsalt tuleb ära mainida. Poed pannakse seal kinni väga vara ehk umbes kuue paiku ning toidupoes müüakse puuvilju tüki kaupa, elevante saab apteegist ja mandariinimahla ma üldse ei mainigi. :)

„Näitekirjanike kasvulava“ on mitmeastmeline projekt, mille eesmärgiks on rikastada lastele ja noortele suunatud dramaturgiamaastikku. Sel sügiselt toimus Eesti dramaturgide ja kirjanike õppereis Taani Horseni teatrifestivalile ja Odsherredi teatrikooli, kus vaadati festivali ja läbiti mentorikoolitus (osalesid siinkirjutaja, Doris Kareva, Jaak Urmet, Mihkel Seeder, Liis Lukk, Silvia Soro); suvel kuulutati välja laste- ja noortenäidendivõistlus. Uuel aastal on plaan tuua võidutööd Eesti teatri lavadele; Draama 2011 festivali raames toimub laste ja noorte dramaturgia-alane seminar ning Põhjamaade dramaturgide ja mentorite vastukülaskäik.

Projekti Eesti-poolne eestvedaja on Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia, projektijuhtideks Katrin Nielsen ja Liis Lukk. Omapoolse toe on andnud ka erinevad asutused — Eesti Kultuuriministeerium, Eesti Kultuurkapital ja Põhjamaade Ministrite Nõukogu. Ka koostööpartnerite nimekiri on aukartustäratav — TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia, SA Eesti Teatri Agentuur, Teater Ugala, VAT Teater, Võru Linnateater, Drakadeemia, ASSITEJ Eesti Keskus, Põhjamaade ASSITEJ juhatus, SA Eesti Teatri Festival.

Fotod: Limfjordsteatret

SAMBARÜTMID POOLAS EHK THE MONUMENT OF FRIENDSHIP

Kadi Meriluht, Liis Siiroja ja Liis Vikerpuur

"Me võiksime ta ju Venemaale anda, aga ta on liiga väärtuslik (loe: 3,5 tonni pronksi)." *Oksjonilt tegelikult keegi teda osta ei tahtnud. Autor mataks ta hoopis maha, aga näe — siiamaani seisab. "Raisk."*

Sarnaselt paljude nõukogudeaegsete mälestusmärkidega tekitab tänaseni konflikte ka monument võrdlemisi väikese Edela-Poola linna keskväljakul. Varem Saksamaale kuulunud ning suuruselt Tartuga võrreldav Legnica läks pärast II maailmasõda tolleaegse NSVL-i satelliitriigi Poola Rahvavabariigi võimu alla. Sakslased saadeti välja, saabusid poolakad, veidi hiljem toodi sisse venelased ning linnast sai Nõukogude Liidu Põhja armeegrupi peakorter. 1951. aastal püstitati tol ajal veel Stalini nime kandvale (tänapäeval Slaavi) väljakule Nõukogude ideoloogiat kandev Tänulikkuse monument (Pomnik Wdzięczności dla Armii Radzieckiej). Sellel on kujutatud kaht vastavates vormides kättsuruvat sõdurit ning nende õlgadel istuvat tulevikku — väikest lokkidega tüdrukut. Skulptuurid asuvad mõne meetri kõrguse kiviploki otsas, tahuka külgedele kinnitatud bareljeefidel tähtsustatakse põllu- ja tööstustöölise seltsimehelikkust ning emaduse kummardamist. Kui välja jätta pronksi valatud propagandatahvli puudumine, siis justkui muutumatul kujul säilinuna on monument tänases linnapildis üks kõnekamaid möödanikku meenutavaid artefakte. Enamik aktsepteerib teda kui ajaloomärki, samas on tahetud Vene sõdurit eemaldada, tervet sammast pikali tõmmata, kogunisti õhkida.

Slaavi väljak (Plac Słowiański) on rahulik — ei kodanikud ega võim ähvarda reaalse füüsilise või emotsionaalse vägivallaga. Küll aga on liikvel köögijutud. 2010. aasta jaanuaris loodi platsist mõnesaja meetri kaugusele jääva Modrzejewska teatri uue osana Ośrodek Nowy Świat**.** Eestikeelse nimega Uue Maailma Keskus pakub noorimale generatsioonile platvormi ja sotsiaalse kunsti vahendeid ajaloolistel teemadel arutlemiseks. Märgiline on ka nende omanimelisel tänaval asuv hoone, mille räämas olustik lõhnab kõrvuti nii "juuditeatri" kui "natsirestoranina" nähtud päevade järele. Keskuse juhataja Magdalena Pietrewicz'i isiklikust huvist erinevate sambalugude vastu kasvas välja septembri lõpust oktoobri alguseni aset leidnud projekt *The Monument of Friendship*.

Nowy Świat`i teise rahvusvahelise ettevõtmise ivaks oli ületada nn Poola ja Nõukogude vahelise sõpruse monumendi vastandustele toetuv ning seeläbi põrkumisi tekitav iseloom. See oli katse luua sambale uus tähendusväli — viia fookus osapoolte *vaheliselt* (küsitavalt) sõpruselt *sõprusele kui sellisele*. Projekti teatri- ja tantsuõpitubadesse kaasati erineva taustaga noori endistest Liidumaadest: Lätist olid kutsutud tantsijad ja Eestist semiootikatudengid, Venemaa esindajad saabusid koguni isikliku Nõukogude-Legnicaga põimunud perekonnaajalooga. Poola poolelt olid kaastegevad valdavalt linnaväljaku tänapäevaste funktsioonide esindajad — rulatajad ja breikarid. Gruppe juhendasid koreograaf Dimitri Giatjukevich Lätist ning Zuza Motorniuk, Robert Gulaczyk ja Jacek Głomb kohalikust Modrzejewska teatrist.

Avalikke ülesastumisi oli kokku kolm. Esimene neist oli fotonäituse "Following Soviets in Legnica" avamine, mille käigus paigutati monumendi väljakule puitvineerist kuubikud fotokollaažidega igal küljel. Kohalike kunstnike poolt loodud kollaažid kujutasid erineva vaatenurga alt nii monumenti kui ka teisi nõukogude ajast linnaruumi ja inimeste mälestustesse jäänud märke. Teisena aset leidnud happening`i keskseks ideeks oli monumendi sümboolne kinnipakkimine, mida saatsid erinevad lavastuslikud aktsioonid selle ümber. Kümnepäevane tegevuskava kulmineerus Slaavi väljakul ligi 300 pealtvaatajale mõeldud etendusega "The Monument of Friendship". Ettekantu struktuur ehitus üles teatri- ja tantsustseenide vaheldumisele, mida täiendasid kolme maa esindajate temaatilised monoloogid. Etendus ei keskendunud niivõrd uue loomisele, kui olemasoleva peegeldamisele. Vorm töötas inimeste ja nende arvamuste, monumendi, väljaku muutuvate funktsioonide ja väliskülaliste pagasi vahendajana. Sisu poolel suhestati motiive erinevatelt aladelt ja ajastutelt. Põhilisteks probleemsituatsioonideks said kontakti loomine, piiride ületamine, vaidlusmomendid.. Ühe läbivaima sümbolina kasutati fotokaamerat, mis ühel hetkel relvana funktsiooneerima hakkas.

Modrzejewska teatri direktor Jacek Głomb pidas ettevõtmist kordaläinuks, kuna etenduses ei kõneldud pelgalt publikule, vaid *koos nendega*. Paar päeva hiljem tulid linnaelanikud teatri uksele koputama, et monumendi teemadel arutada, tänu millele võis lugeda saavutatuks ka projekti teine, diskussioonidele õhutamise eesmärk. Tekkinud arutlustesse panustasid muuhulgas üritust kajastanud erinevad kirjutised ning telereportaažid. Regiooni meedia tähtsustas projekti rahvusvahelisust ning seika, et noorim generatsioon taolistel teemadel üldse kaasa rääkida tahab. Sama arvamust jagasid ka kohalikud venekeelsed kanalid, hinnates eelkõige keskendumist sõprusele kui sellisele. Mis puudutab põlvkondadevahelist suhtlust, siis olulist mõju nähti ühelt poolt äratundmises, et noored mõtlevad *teisiti*, ning teisalt mõistmises, et ka igapäevaselt platsil viljeldavatele harrastustele võib leida erinevaid väljundeid.

Lahkudes Legnicast ei jäänud muud üle, kui iroonilisel kombel monumenti tänada... Taoline projekt on juba tervikuna *SÕPRUSE MONUMENT.*

Foto: L. Vikerpuur

Foto: T. Tomps

TÜT-I RAPORT: ASJADE SEISUST. 2010 SÜGIS

Sven Paulus, TÜTi pressiesindaja

Kõik saab alguse igatsusest. Nimetust ihast elada argise ime kõrval läbi mitmeid teisi elusid ja jõuda nõndaviisi lähemale iseendale. Soovist seigelda võõrastel maadel ning taibata taamal viibides koduseinte olulisust.

Eelmainitud soovunelmaid aitab teiste raviasutuste kõrval täita teater. No võtkem näiteks Tartu Üliõpilasteater. Pakivad siis noored näitlejad septembri viimasel nädalal oma kola, muu seas vasest taldriku kokku ning sõit Valgevene pealinna Minski poole võib alata. Ööga läbitakse Läti ning Leedu lauskjad maastikud ja hommikutunnil seistakse juba Minski bussijaamas. Õhtul on algamas seitsmes rahvusvaheline teatrifestival Teatralny Koufar ehk teatrilaegas. TÜT-il on au olla seal juba neljandat aastat järjest. Esimest korda Lukashenka ehk Vuntsi riiki sattunuid instrueeritakse varemkäinute poolt põhjalikult ja töö käigus. Kes nõukaaega näinud pole, sellel võtab Minskis toimuv karbi lahti.

Esmaspäeva õhtul avatakse festival. Kohal on 16 riigi esindused, Iraanist Portugalini. Eesti delegatsiooni tervitatakse rõõmukisaga. Paistab, et varasemast on jälg maha jäänud. Avapauk on suurejooneline, kantud ehtsast slaavi hingest. Ja siis läheb kohe teatriks kätte ära. Üks festivali saalidest asub ametiühingute palees, see on hiiglasliku peaväljaku ääres asuv gigantne maja. Selle pehmetele toolidele ja kolmele rõdule mahub metsikult rahvast. Pealtvaatajaile on etendused tasuta ja publikust pole puudust.

Üliõpilasteater teeb järgmisel õhtul oma *zen*-budismist kantud etenduse „...püüdetult ulbib laia jõe laisal voolul roheline konn“ kenasti ära. Festivali lõpus nomineeritakse etteaste koguni parima lavastuse tiitlile ja publikuhääletuses saavutab TÜT kolmanda koha. Aga laureaat tuleb ikka ka! Parima meessoost kõrvalosatäitja auhinna võtab Karl Laumets. Nüüdsest on ta koduseinal raamitud aukiri ja kummutil väike teatrilaegas, täis meenutusi Minskist, mille ööd möödusid peomöllus ja päevad skandaale klaarides. Asjad, millest ei räägita. Ehk kuidas noored mehed muutuvad laste mänguväljakul väikesteks põnnideks. Või milline on kõige efektiivsem moodus ööklubisse oma jooki smugeldada. Kuidas maitseb ülekeedetud riis keedušnitsliga. Miks festivali lõpupeol oskavad just eestlased kõige edukamalt infiltreeruda juhendajate VIP-korrusele. Kuidas samalt peolt äraviidav delegatsioon laulab bussis juhi hommikul kella viie ajal sisuliselt kurdiks. Mil moel niigi aeglased eestlased otsustavad asutada palderjanisõprade klubi ning võtavad aja päriselt maha... Tark ju ei torma. *What happens in Minsk, stays in Minsk*. Nagu nad ütlevad.

Pühapäeval ületab rong taaskord euroliidu piiri ning jalge all väriseb Vilnius. Päike on küll soojem, ent ikkagi on tunne, nagu oleks kogu kamp äsja unenäost välja visatud...

Andke andeks, on teil ruumi?

Pärast taolist unenäolist Minskit tundub Tartu liigagi reaalne, ta oleks oma fluidumi justkui kaotanud. Seda enam, et kõigil tuleb minna oma koju, olmetoimetuste juurde tagasi. Ja pole ju päriselt kohta, mida teater saaks oma koduks nimetada. Nii juba viimased 11 aastat. Kalevi tänaval Sõbra majas alustanud tudengiteater ei leidnud ühel hetkel Üliõpilasmajas enam piisavalt ruumi. Liiguti linna mööda ringi, anti etendusi küll vanas anatoomikumis, Sadamateatris ja ikka ning jälle Tampere majas. Hetkeks sai GenKlubi endine asukoht pea oma paigaks, proovid ja etendused löödi musta riidega kaetud seinte vahel valla. Aga siis kolisid Genikad oma praegusesse asukohta ja lavaruumile tekkis tihe konkurents. Teatri kunstiline juht Kalev Kudu ütleb, et keeruline on mängida üht lavastust vaid kümmekond korda, pealegi kui tudengid on tüki väljatoomiseks kulutanud nii palju väärtuslikku aega, näpistanud seda tihtilugu õppetöö ja puhkepäevade arvelt. Teed suure töö ära, kõik on justkui valmis — ent ruumi mängimiseks pole võimalik piisaval arvul kordadel saada. Näiteks Minskis tegutseb mitmeid tudengiteatreid, igal neist on peavari olemas. Soomes on Turu üliõpilasteatril tervelt kaks maja hallata, ühes neist söömis- ja ööbimisvõimalus, teises aga voorib publik ustest sisse ja välja. Ja siinkohal pole tegemist erandite, vaid pigem reeglitega. Ka Tartu Üliõpilasteatrile on statsionaari vaja, ruumi, kus teha proove ja etendada. See on selgemast selgem. Kunstilise taseme ja stabiilsuse huvides. Seni on ruumid välja sebitud tänu laiale tutvuskonnale. Aga lõpmatuseni ei saa ju teiste juures muudkui kostil käia.

Sel sügisel on jää hakanud siiski liikuma. Ülikool ja linn mõistavad, et TÜT peab tegevust jätkama ning ülikooli poolt on välja käidud mitmeid alternatiive, kuhu teater võiks oma lava püsti panna. Koht asugu Tartu südalinnas, sest seal on kõige suurem tõenäosus publikut haarata. Ülikooli peahoone taga asuv vana kirik ehk endine humanitaarraamatukogu on muidugi ahvatlev väljakutse. Suur ja ilus ruum. Iseasi, kuidas lahenevad küsimused muinsuskaitse ja rendiga. Teisi pindu, näiteks Paabeli fuajeed, on samuti pakutud. Toetustest ja pearahadest elatuv teater aga ootab siinkohal mõistlikku lähenemist rendihinnale. Ja unistab endiselt, et järgmine elik 12. hooaeg võiks alata päris oma kodus.

Selgus saabub novembris

Tudengite seas on TÜT jätkuvalt populaarne. Juba enne oktoobri alguses toimunud katseid laekus Kudu postkasti hulganisti kirju küsimusega, et millal ometi on sisseastumiskatsed. Ja kui need toimusid, tundus konkurents olema piisavalt tasemel. End välja tuli pakkuma 31 noort inimest. Pärast mitmetunnist luuletuste, laulude ja proosapalade kuulamist võeti teatriperre vastu 9 uut tegijat. Igati väärikas järglaskond nendele enam kui sajale noorele, kes senise 11 aasta kestel lavalaudadelt läbi on käinud. Üliõpilasteater on muutunud omaette kvaliteedimärgiks, nii Eestis sees kui väljaspool, kahtlemata.

Aga proovisaalis käib samal ajal tihe töö. Uue lavastuse tähtaeg muudkui ligineb ja nõnda tuleb asjaosalistel unustada viikendiks maale vanaema juurde sõitmised. Kunst nõudvat ohvreid ja siinjuhul peab see paika. Seda põnevam on praegustel tudengitel sisse elada möödunud sajandi kolmekümnendate Tartusse, mil neiud suitsetasid sigarette pitsidest, noorsandid käisid ringi ülikondades, Kivisild oli veel püsti ning tänavatel sõitsid ringi voorimehed. Sellesse (m)elusse aitab sukelduda TÜ audoktor Bernard Kangro tekstiloome. Tema kolmest Tartu-teemalisest romaanist Kalev Kudu ja Piret Bristoli poolt kokkupandud näidend „Piirivöönd“ lahkab toonaste üliõpilaste vahel sugenevaid pingeid. Noorte meeste päid hullutab kaunitar Asse Jairus, kes salapärasel kombel hukkub. Sama saatus tabab ka kohvikufilosoofi Villi Oonat. Kusagil vahepeal virvendab ringi viimase koer Neero, kes omakorda ajab hulluks kohtu-uurija Malmi. Boheemlike tudenginoorte ellu tungivad kummalised mõrvamüsteeriumid ning peakangelane Benno, kes püüab toimuvast aru saada, väreleb sarnaselt teistele tegelastele kusagil unenäo, elu ja surma vahevööndis. Sõnaga, piisavalt segane, stiilne ja mõtlemapanev lugu, lavastajaks Kalev Kudu. Selgust peaks asja sisse saama juba novembri algupoolel, kui tükk Kirjanike maja Krüptis esietendub.

Seejärel aga tungitakse taas vene absurdi rindejoonele. TÜT-il pea ihuautoriks saanud Daniil Harmsil oli vahva kaasvõitleja Vvedenski. Ja tema kirjutas päris jabura näitemängu, nimeks „Ivanovide jõulud.“ Sellele hakatakse hagu andma pärast seda, kui „Piirivööndi“ müsteeriumid on pisut lahtunud.

Nii et üliõpilasteater liigub, lehvitab ja loob. Ja kindlasti igatseb, nii päris oma kodu kui ka uut publikut.

Foto: Anna Voolchitza

MINU TARTU

Jaan Kaplinski

Loeng sarjast „Tartu lood“, kõneldud 25. veebruaril 2009 Pärmivabrikus. Litereerinud Tuuli Trikkant, toimetanud Jaan Kaplinski ja Sven Vabar.

Nimelt aastal 1903 nõudis tsaarivalitsuse koolide inspektor noort Rõngu kooli juhatajat enda jutule. Asi oli selles, et see koolijuhataja nimega Jaan Raudsepp oli oma lastele tunnis rääkind, et inimeste esivanemad olid vot nii- ja niisugused loomad. Oma jutu juurde ta muuseas näitas „udupilte“, nagu ta ise ütles, ehk siis tolleaegseid klaasplaadile tehtud slaide. Aga idee, et inimeste esivanemad olid ahvid — mis ahve ta täpselt näitas, ma ei tea — tekitas pahandust. Jutuajamine koolijuhataja ja koolide inspektori vahel läks sõbralikult, aga kumbki ei annud järele. Inspektor ütles, et ta saab aru küll, et härra Raudsepp võib niimoodi mõelda, aga parem oleks, kui ta niisugustest asjadest koolis ei räägiks. Aga noor õpetaja ütles, et tema ikkagi räägib õpilastele seda, mida tema peab teaduse tõeks, ja ei jäta seda mitte rääkimata. Siis ütles inspektor, et kahju küll, härra Raudsepp, aga siis tuleb teil vist endale teine töö otsida.

Selle pääle noor õpetaja Jaan Raudsepp ostis endale Valgas väikese raamatupoe ja nii algas tema ärimehekarjäär. Ka selle alguses jõudis ta oma veendumuste liiga avameelse esitamise pärast istuda veidi aega Pihkva vanglas. Kuid säält sai ta välja ja siis nad varsti kolisid perega Tartusse, kus Jaan ostis endale Tartus raamatupoe. Ja tema äri edenes väga hästi. Võib-olla sellepärast, et ta oli — nagu see lugu juba on näidand — erakordselt sirgjooneline ja aus inimene. Räägitagu tänapäeval mis tahes, minu meelest on äri aluseks usaldus. Teiselt poolt krediit, aga need sõnad tulenevad ju ühest ja samast ladinakeelsest tüvest — *credo* — usun või usaldan. Ja Raudsepp oli mees, keda võis täielikult usaldada, ta oli absoluutselt võimetu valetama või varjama oma tõekspidamisi.

Jaan Raudsepp oli minu vanaisa, ja kui ma nüüd istun siin endises Tartu Pärmivabrikus, siis tuleb mul meelde, et Pärmivabrik kuulus olulises osas temale. Tal oli mitmesuguseid ettevõtteid, näiteks õppevahendite töökoda, kus pandi kokku luukeresid ja tehti ka spordiriistu — kettaid, suuski ja muud selletaolist.

Minu mälestused algavad Saksa okupatsiooni ajast, kui ma olin kahe ja poole aastane. Selle ea õigsuses ma saan väga kindel olla, sest oma kolmandal sünnipäeval ma enam ei olnud sääl, kust on pärit mu esimene isiklik mälestus — vanaisa aias mesipuude vahel. Vanaisa tõeliseks kutsumuseks olid raamatud, loodus, looduslugu ja muidugi tema oma aed. Looduslooga see tema karjäärimuutus ju õieti algaski. Ja hiljem, kui tal kogunes kapitali, siis ta püüdis sellega edendada Eesti tööstust nagu seesama Pärmivabrik, mis oli tookord vabrikuna päris kõva sõna. Ja koos kompanjonidega asutasid nad tehase Ekstraktor, mis tegi seepe ja šampoone, niisuguse tarbekeemia ettevõtte.

Kui te seisate Raekoja platsil näoga Raekojahoone poole, siis Raudsepa raamatupood asus Raekojast vasakul, sääl, kus praegu on üks kahe sambaga linnavalitsuse hoone. Ja seda poodi ma ka läbi udu mäletan — mäletan säält mingisuguseid hokikeppe või odasid, mis nurgas seisid. Ja kui me selles poes trepist üles läksime, siis mäletan, et kuskil nurgas rippus seinal klaaskastis suur troopiline värviline liblikas. Eks õppevahendite müük oli vanaisa kunagise katkenud elukutse vaimseks jätkuks. Sidemed tal olid — ta oli lõpetanud Tartu Õpetajate Seminari, mis oli Tartus üks väga hää kool; tema koolivennaks oli näiteks Hans Kruus, lisaks mõnedele praegu võib-olla vähemtuntud, aga siiski väga olulistele nimedele.

Raudsepa raamatupood sai 1944. aastal pommi ja hävis. Hävis ka meie korter. Ja kuigi ma mõtlesin, kas mul oleks täna ka mingeid pilte näidata, selgus, et ei ole mitte midagi, sest minu suguvõsa arhiivid on kõik hävind. Isa poolt tegid puhta töö sakslased Varssavis — põletasid saksa põhjalikkusega kogu Varssavi kesklinna maja maja haaval leegiheitjatega maha. Üks mu Poola tuttav rääkis, kuidas keegi tema tuttav oli pärast sakslaste põgenemist Varssavisse tagasi tulnud ja äkki näind, et ühe põlenud maja toas riiulil seisavad raamatud. Läind siis neid käega katsuma, aga raamatud pudenesid näpu vahel — olid lihtsalt tuhk. Vene lennuvägi käitus muidugi robustsemalt, aga piisavalt edukalt, et kaoks kõik, ja selletõttu pilte tollest vanast Tartust ei ole.

Vanavanemad ja siis juba nende lapsed, kaasa arvatud minu ema, elasid algul Tiigi tänaval, aga neist majadest ei ole midagi järel. See Tiigi tänava osa, kus praegu need hruštšovkad seisavad, hävis kõik sõjas. Kolmekümnendatel ostis vanaisa omale maja linnast välja. Kui te psühhiaatriahaiglat teate, siis selle kõrval seisab üks väike, natuke omapärase arhitektuuriga maja. Suhteliselt väike muidugi: sääl oli neliteist tuba. Selle maja ajalugu on päris huvitav, selle projekteeris soome arhitekt Valter Thomé ja lasid ehitada Aino ja Oskar Kallas. Selle maja ametlik nimi oli tükk aega Kallaste. Aga kui Kallased lahkusid — Oskar läks ju Eesti saadikuks Londonisse ja nad kolisid Tallinna — sai sellest Kallaste majast „rinnalaste kodu“. Sääl võeti vaeste emade lapsi kostile ja hoolitseti nende eest, kuni ema sai lapse endale jälle tagasi võtta. Sedalaadi asutus. Kui ehitati uus lastehaigla — see, mis on Oru tänaval, nüüd vist jälle Katoliku tänaval (*tegelikult siiski endiselt Oru tänaval — toim*), kohe katoliku kiriku vastas — jäi „rinnalaste kodu“

Foto: Margus Kiisi erakogu

Kaplinski vanaisa Jaan Raudsepa pood Tartu Raekoja platsil, mis 1944. aastal pommiplahvatuses hävis

jätkub leheküljel 36>

tühjaks ja vanaisa ostis selle Tartu linnalt ära. Kui suure raha eest, ma ei tea, aga tean, et ta oli Tartu Linnavolikogu liige, nagu minagi olen põgusalt olnud, ja sellal kui volikogu arutas, kas müüa see maja Raudsepale teatud summa eest või mitte, lahkus vanaisa istungiruumist ja ootas ukse taga. Aga müüdi, ja sellest majast ongi minu esimesed mälestused — kuidas käisime vanaisaga mesipuid vaatamas.

Tookord lõppes Tartu linn Maarjamõisa haiglate juures ära. Säält edasi tuli tühi maa — põllud ja mõned üksikud talud. Nii et see Kallaste maja, kus elasin ka mina juba alates 1941. aasta jaanuarist, asus Ropka vallas. Vanaisa tahtis tegelikult väga oma äritegevusest loobuma hakata, anda see lastele üle, aga lastest ei olnud asja. Minu ema tegeles moodsa tantsuga, õppis seda Saksamaal ja Prantsusmaal, kuigi erilist edu ta selles vallas ei saavutand. Üks poeg õppis küll juurat, aga teda huvitas rohkem laul, tema laulis Meestelaulu Seltsi kooris, praeguses Rahvusmeeskooris. Aga selle suure probleemi, et kes võtab üle ettevõtted ja hakkab nendega edasi tegelema, lahendas — nagu ka teistel analoogsetel juhtudel — niinimetatud Nõukogude võimu taaskehtestamine 1940. aastal, kui vanaisale ei jäänd enam mingeid ettevõtteid, mida kellelegi edasi anda.

Kui keegi on lugenud minu romaani „Seesama jõgi“, siis sääl on üks lookene, mis on enam-vähem võetud elust. Mu onu oli saatnud mulle millalgi 1950. aastate teisel poolel Ameerikast kirjutusmasina. See oli mulle, kes ma just hakkasin luuletusi kirjutama, tookord midagi väga-väga olulist. Ükskord ütles mulle vanaisa, et nüüd ei ole naisi kodus, teeme ühe asja ära. Vanaisa oli siis juba kergelt halvatud, aga vaimselt täiesti virge. Ja ta dikteeris mulle testamendi, mille mina oma kirjutusmasinaga üles kirjutasin. See lugu on sääl romaanis kirjas. Ja tolles testamendis seisab ka seesama Pärmivabrik. Teine asi, mis tal testamendis seisis, oli tegelikult täitsa huvitav, oleks endal olnud ettevõtlussoont, oleks võind seda asja edasi ajada — nimelt Tartu spordiriistade vabrik. See vabrik oli vanaisal ehitatud Emajõe äärde — üks suur kuur, midagi angaaritaolist. Praegu seisab sääl üks uhke individuaal, Emajõe kunagisest saunast natukene edasi. Sääl tehti kõikvõimalikke asju, näiteks neidsamu kettaid, odasid ja reketeid. Reketitootmine oli selles vabrikus hiljemgi nii kõval järjel, et isegi mu Moskva sõbrad palusid Vene ajal endale osta Eestist mõni reket. See vabrik, jah, kuulus ka kunagi mu vanaisale.

Vanaisa oli omapärane inimene. See tuli välja juba sellest, kuidas ta kooliõpetajana käitus. Hiljem, kui ta juba Kallastemajas elas, käidi talle pääle, et auto tuleks osta. Et elad ju linnast väljas ja linnas vaja käia ja... Vanaisa oli vastand: „Mis auto? Maarjamõisa kõnnid see paar versta ja säält saad otse omnibusega juba südalinna.“ Naised olid talle teinekord jälle seletand, et ta peaks endale ilusama ülikonna ostma, tal ju seltskonnas käimist ja puha. Vanaisa kostnud, et „aga mul on juba üks ülikond“. Nii elasid tollal mõned ärimehed Eestis. Mis reisidesse puutub, siis tööasjus ta käis küll Saksamaal, oma õppevahendeid tellis ta ju ka välismaalt, aga ma ei tea, et ta oleks kunagi käind välismaal lõbureisidel.

Sellest vanaisa aiast, mis on Tartust „paari versta kaugusel“, on küll pärit mu esimesed mälestused, kuid rohkem suurt ei midagi, sest ühel hääl päeval Saksa okupatsiooni aegu said sakslased ilmselt aru, et asi läheb kriitiliseks, ja hakkasid oma sõjaväeasutusi linnast välja kolima. Siis hakkas neile vanaisa maja silma — see oli kenasti aia ja väikese pargi sees, küllalt varjuline koht. Praegu on ta eriti varjuline, puud on suureks kasvand, osa neist on arvatavasti veel Oskar Kalda istutatud. Igal juhul esitati vanaisale nõudmine, et ta peab selle maja andma Saksa sõjaväe kasutusse ja talle antakse linnas korter vastu. Vanaisa algul muidugi keeldus, aga mis sa Saksa sõjaväe vastu ikka teed. Lõpuks sakslased kolisid meid Magasini tänavale — majja, mis asus praeguse Postimuuseumi kõrval. See maja on hävind, kuigi saksa sõjavangid ehitasid hiljem enamvähem samasse paika uue maja. Ja seda esimest maja ma ka mäletan.

Aga minu esimesed „pärismälestused“ Tartust hõlmavad paar aastat, mis sisaldavad põhiliselt pommitamisi, varjendeid ja põgenemisi. Eks ma ole sellest ka kirjutand siin-sääl oma proosalugudes. Sakslased olid väga targad — viisid ennast tule alt välja ja meid tõid siis üsna ohtlikku kohta, kus lähedal oli Vabadussild, mida ma häguselt mäletan. Seda üritatigi purustada. Selle üritamise käigus sai surma näiteks professor Teodor Lippmaa, praeguse akadeemik Endel Lippmaa isa. Nad elasid ühes majas botaanikaaia territooriumil. See maja sai otsetabamuse, nii et kui Endel Lippmaa tuli kinost koju, siis ei olnud enam kodu, ei olnud isa, ei olnud ema, ei olnud õde. Võib-olla see seletab natuke, miks Endel Lippmaa on selline veidi imelik inimene.

Meie elasime sellest kohast paarsada meetrit eemal. Ja pole siis ime, et mida lähemale tuli rinne, seda rohkem tuli otsida varju. Mõnikord oma maja keldrist ja mõnikord näiteks botaanikaaiast. Sääl, kus on praegu keset aeda künkad, oli varjend. Ka Toomemäe nõlvades olid varjendid. Neid ikka oli. Aga oli õnn, et kõige saatuslikumal hetkel ei olnud meid enam linnaski, sest omas keldris poleks eriti elulootust olnud. Keldris olid meil siis mõned asjad varjul, näiteks serviis, ja mõned serviisi portselantassid olid pärast veidi viltu suland. Aga sellest olen ma jällegi kirjutand. See see vanainimese häda on, et kõike tuleb kas kogemata või lihtsalt juba hädapärast korrata...

Ausalt öeldes oli väikesel poisil varjendis huvitav olla. Ma olin siis nii kolme-nelja aastane. Täiskasvanud on neetult igavad, nad ajavad kogu aeg oma asju, räägivad oma jutte — kas oma varandusest, ettevõtetest, poliitikast või muust. Aga varjendis olid inimesed oma tavalisest elust välja lööd. Varandusest, majadest või muust taolisest ei olnud erilist mõtet rääkida, sest keegi ei teadnud, kas tal enam on mingit varandust, kas tal on maja, kas tal on kodu, kui ta varjendist jälle välja läheb. Ja siis tuli nii välja, et inimesed olid mingis mõttes täiesti lahti, nad rääkisid varjendis huvitavaid asju. Alati oli keegi, kes võttis lapsed kokku ja hakkas neile näiteks muinasjuturaamatut lugema. Aga mis sa sääl tattnina — ilma klaasita õlilambikese — valguses ikka väga loed. Siis lihtsalt räägiti lastega. Huvitav oli.

Aga kui asi läks ikka väga hulluks, siis ema ja tema õde võtsid mind ühes ja me läksime Tartust ära. Olime sõjapaos mitmel pool Lõuna-Eestis. Kui oli see kevadine, lihavõtte-aegne Tartu pommitamine, siis seda, kuidas Tartu põles, ma ei mäleta, aga pommitamist ennast ma küll mäletan. Sellest on Visnapuu luuletuse ka kirjutand. Ma usun, et see käib Tartu kohta, sest Visnapuu talu oli ju Luunjas. Kas ta pommitamise ajal ise oli sääl, ma ei tea; eks seda saaks muidugi kellegi kirjandusloolase käest teada. Igaljuhul luuletus on niimoodi: *„meil on nüüd jõulud suurreedel /ja taeva all jõulupuud/ me seisame tule ristteedel,/ leek kõrvetab silmi ja suud“*. „Taeva all jõulupuud“... Ma ei tea, kas see sõna ütleb teile midagi, aga mina mäletan „jõulupuid“ tollest ajast. Neid ei oleks õige nimetada rakettideks, aga lennukitelt visati alla väga võimsaid tulesid, mis olid tehtud hästi intensiivselt valgust andvast segust ja mis langevarjuga aegamööda allapoole langesid. Nad valgustasid linna, et pommitajal või ründelennukil oleks parem sihtmärki tabada. Neid kutsus rahvas jõulupuudeks ja sellest siis see Visnapuu luuletus.

Mida ma veel mäletan, on see, et Vene ja Saksa lennukitel sai teha vahet mootori hääle järgi. Saksa lennukeid eriti palju ei olnud, aga eks nemadki mõnel määrel liikusid. Oli ju lõpuks olemas Tartu lennuväli ja sakslastel oli asja Peipsi taha Narva rindele. Saksa lennukite mootori hääl oli selline ühtlane undamine, aga Vene lennukite häält tegin ma ise ja mulle tehti lapsena ette — see oli selline „uuauuauuauua...“. Ma oletan, et need olid tegelikut Ameerika mootorid. Aga see vahetegemine aitas inimestel mõnikord orienteeruda ja otsida õigel ajal õiget kohta, kuhu varjuda.

Mis puutub ülemere-sõjapagu, siis mul on tunne, et ema ei teadnud viimse hetkeni, kas minna ära või mitte. Ilmselt mingit varandust, millega oleks saand paadimehele maksta, oli ikka. Üht-teist oli vanaisal alles. Igal juhul me sõitsime emaga Tallinna, kuhu evakueeriti ülikool. Ülikoolirahvale anti üks rong ja see viis kõik ülikooli töötajad Tallinna. Ülikooli varasid viidi laiali sinna-tänna, suur osa neist ka säilis. Aga ema ei läind ära. Tema täditütar, kellega me koos Tallinna sõitsime, läks, aga meie jäime. Rinne läks meist üle Tallinna lähedal Sauel. Sääl me olime sõjapaos võõraste ja poolvõõraste inimeste juures. Oli hulga rahvast ja säälsamas kõrvalmajas vene ohvitserid.

Õigupoolest ma ei mäleta ise kumbagi neist okupantidest. Häguselt mäletan üht stseeni, kus ema ilmselt maksis ühele saksa allohvitserile, kes viis meid hiljem dresiinil, selle väikse, rööpaid mööda sõitva mootoriga masinal Tartust Vastse-Kuustsesse, kui me suure pommitamise eel linnast põgenesime. Seda sõitmist ma mäletan, aga ei mäleta toda sakslast. Aga kui sakslased meid Kallaste-majast kesklinna kolisid, siis ema meenutas küll sellest üht stseeni. Peab ütlema, et sakslased käitusid eestlastega üldiselt üsna korrektselt. Võtsid küll maja ära, aga andsid korteri asemele ja andsid ka autod ning kolijad. Emal oli siis vestlus ühe meid kolind noore ohvitseri või allohvitseriga, kellele ta ütles, et on näha, et te ei võida seda sõda. Selle pääle oli sakslane väga erutatult öelnud, et *„Wir werden siegen! Wir müssen siegen!“*, ehk siis „Me võidame, me peame võitma!“. No see „peame“ siin ei aidand...

Ma ei mäleta eriti ka teise poole okupante. Õrnalt meenub ainult üks tentsik, nö teenindusohvitser, kes meil Sauel kõrvalmajas peatus. See oli tõeline sooja hingega vene taluinimene, kes oli seletand emale, tädile ja teistele, et „mina olen ... *(näitab näpuga taeva poole)*, aga need sääl on ... *(näitab põranda poole)*“. Tegi asja kohe selgeks, et tema on usklik inimene, aga need punaparteilased on kurjade

Purustustes kannatada saanud vabadussild

< *algus leheküljel 35*

jõudude teenistuses. Tema olevat toond mulle Ameerika šokolaadi ja olnud hirmus hää ja hoolitsev. Eks inimestel, kes on kaua kodunt ära, lõi mõnikord välja niisugune soe vajadus tunda natuke midagi kodust, poputada näiteks mõnd last...

Kui asi ikka väga hulluks pööras, läksid ka vanaisa-vanaema Tartust pakku. Ja kui nad linna tagasi tulid, avastasid nad, et majast, kuhu neile elamiseks korter oli antud, oli alles varemetehunnik, nagu ka vanaisa poest. Siis nad kõndisid mööda Ülikooli tänavat ja mõtlesid, et mida küll teha. Aga otse päähoone vastas on maja, mis on vist praegu Ülikooli 15. Seda on ärimees Kilk restaureerind ja sellest on saanud Antoniuse hotell. Kui vanaisa-vanaema sellest majast nõutult mööda kõndisid, oli üks tuttav inimene teind akna lahti ja hüüdnud: „Härra ja proua Raudsepp, kuhu teie lähete?“ Vanaisa ütles, et ei olegi kohta, kuhu minna. „Tulge siia!“ kutsus tuttav. Ja nad asusidki sinna elama. Nad said kaks tuba ühiskorterist. Muidugi kolisime neisse kahte tuppa ka meie emaga, kui olime pärast sõda Tartusse tagasi tulnud. Paramatel aegadel elas selles korteris isegi viis peret. Kõik kõrvalruumid — köök, peldik, vannituba — olid ühised. Niimoodi elati. Venemaal aastakümneid, Eestis see nii kaua ei kestnud.

Vaade mööda aleksandri elik küünit riia maante poole 1945. aastal

Minu teadlikum lapsepõlv mööduski sääl Ülikooli tänaval, päähoone vastas. Mu isa oli endine ülikooli õppejõud, ja sellest ajast olid meil sidemed säilind, samuti oli vanaisal sõpru ülikoolirahva hulgas, nii et me elasime mitmeski mõttes ülikooli lähedal. Ülikooli inimestega oli kogu aeg tegemist. Aga ega ma ennast linnas hästi ei tunnud. Ma olen ilmselt inimene, kes oma esimeste eluaastate kogemuse võtab igale poole kaasa ja kuidagi kohandab selle keskkonnaga, kus ta parasjagu on. Esimesed eluaastad möödusid mul ikkagi vanaisa suures aias, ütleme siis otse: villas. Ja äkitsi sattusin ma südalinna ühiskorterisse, kus sa astusid uksest välja otse munakividele. Asfalt pandi sinna aastat kümme hiljem. Ei olnud oma kohta kodunt väljas, ainult need kaks tuba ja säälgi elasime kuuekesi. Kõigil ei olnud oma vooditki. Jah, see aeg oli kuidagi hall. Ja Tartu varemed said meie, poiste — minu ja mu sõprade — mängumaaks. Tartu südalinn oli ju üleni varemetes. Need suured haljasalad, mis on keset südalinna, näiteks see, mis jääb Poe ja Vanemuise tänava vahele — sääl oli varemalt kõik täis ehitatud. Samuti oli Emajõe teisel kaldal üsna tihedalt maju, millest peaaegu mitte midagi pole järgi jäänd. Sääl oli ka kunagine Treffneri Gümnaasiumgi. Samuti sääl, kus oli enne bussijaam ja kuhu Seli ehitas oma Tasku, olid enne majad, mis kõik hävisid. Venelased said ka jõesadamale üsna korralikult pihta.

Aga varemed, nagu varjendidki, olid omamoodi huvitavad. Tänu taevale, et sääl varemetes meile midagi kaela ei kukkund, sest tegelikult olid seinad sageli ju varisemisohtlikud. Ega keegi ei hakand tookord meid säält ära tooma. Mängisime sääl, otsisime varemetest huvitavaid asju. Mäletan näiteks — botaanikaaia lähedal oli mingi kunagine haigla või hoopis meditsiinitarvete pood. Säält leidsin hulga ampulle, mis olid kokku suland justkui suureks mesilasekärjeks. Ükskord ma tassisin koju terve kergekuulipilduja esimese otsa, mis oli tulekahjust järgi jäänd. Seda ikka andis vedada, kuigi ma tegin seda väga suure entusiasmiga. Mingi aja seisis ta meil esikus, aga ma arvan, et tädi viis selle ilma erilise entusiasmita vaikselt välja prügikasti nagu kõik ülejäänd kolagi, mis ma koju tassisin.

Ja siis korraldati Tartus kohati lausa lippude ja loosungitega kampaaniaid, mida nimetati „taastamiseks“. Isegi ajalehtedes toodi ära, kuidas töörahvas taastab oma kodulinna. Tegelikult see „taastamine“ tähendas, et varemed lihtsalt lammutati maha — isegi neil juhtudel, kui oleks olnud võimalik päriselt taastada, kuigi ma ei ole ehitusinsener ja nii täpselt ei oska öelda. Aga nagu me teame, on vana, põlend ehitise taastamine kallis ja tookord Tartus sisuliselt mingeid elamispindasid ei ehitatud. Natuke midagi ehitati Ülejõel sõjaväelastele, kes lennuvälja üle võtsid, midagi said raudteelased, aga see oli peaaegu kõik. Ülejäänd pidid elama nii nagu hääd lambad, keda palju ühte lauta mahub.

Natuke neid lautu ka tühjendati, sest olid ju küüditamised. Neist ma ei mäleta muud kui seda, et kui oli 1949. aasta märtsiküüditamine, siis mina olin haige. Tulid koju mingid mehed, kontrollisid passe, aga meid ei puututud. Aga mitmed tuttavad viidi ära. See on omamoodi huvitav, miks vanaisa alles jäeti, sest ta polnud küll poliitik, aga ikkagi linnavolikogu liige ja üsna rikas mees — ettevõtja, kes loomulikult kasutas võõrast tööjõudu. See oli näiteks maal tookord väga tõsine kriteerium — sind tehti kulakuks, kui sul oli olnud sulane. Niisugune primitiivmarksism, et kui sa võtad kellegi ja maksad talle palka, siis sa oled juba ekspluateerija. Eesti talupoeg, kelle poeg läks sõjaväkke aega teenima ja kes pidi poja asemel võtma suveks sulase, oli ekspluateerija. Aga see selleks.

1941. aastal, pärast seda, kui Tartu läänepoolne osa punavägedest vabastati (või õigupoolest võeti võim üle ilma erilise sõdimiseta, sest punased taandusid siiapoole Emajõge), valitses säälpool mingisugune kohalik võim, mille karistavat kätt esindas Omakaitse. See muidugi õiendas väga rängalt arveid kõigiga, keda peeti kuidagiviisi punasteks või kahtlasteks. Mahalaskmisi ja omakohut oli palju. Aga vanaisa võttis oma majja varjule paar inimest, kes tõepoolest olid punased, kommunistid, üks neist oli minu teada ka parteiliige. Nii et ta varjas nädalapäevad enda juures oma kõige ehtsamaid klassivaenlasi. Üks neist meestest oli tema endine tööline, kes oli vahepäälse punavõimu ajal tehtud tema natsionaliseeritud spordiriistade tehase direktoriks. Ja pärast seda, kui punavõim oli paar aastat hiljem Tartu jälle üle võtnud, mäletan ma läbi udu, kuidas vanaisa juurde tulid mingid mehed, kes istusid ja arutasid, et „kuidas seda kirja kõige paremini teha“. Need olid needsamad mehed, kelle vanaisa oli ilmselt päästnud omakohtust ja kes kirjutasid tema hääks mingisuguse kõva kirja, kuidas ta päästis nende elu fašistlike okupantide käest.

Võib-olla see kiri aitas, võib-olla aitas miski muu. Igal juhul jäi vanaisa alles. Meil olid küll asjad pakitud, kohvrid seisid voodi kõrval, kõik oli olemas, aga ära ei viidud. Laps on jällegi laps — ma ei öelnud seda küll suurtele, aga mina tegelikult oleks tahtnud, et mind oleks ära viidud. Mul oli tunne, et sääl Siberis võiks olla huvitav, sääl on paks lumi ja mul tekkis kujutelm väikesest majast, mille katusel on tohutud lumehanged. Aga see unistus õnneks täide ei läind.

Üht küüditamist ma siiski nägin ise päält: ringisõitvaid veoautosid, kus istusid sees inimesed, keda valvasid relvastatud asjamehed — tõenäoliselt NKVD-väelased. See võis olla aasta 1951. Mind toodi just haiglast koju ja millegipärast ema ja teised olid tõrksad, et võib-olla oled natukene veel, aga mina tahtsin hirmsasti koju saada. Aga siis ma sain aru küll, miks nad oleks tahtnud mind veel haiglas hoida — toimus küüditamine. Küüditati nimelt „piibliseletajaid“, nagu tookord öeldi. Need on ilmselt praeguste jehovistide eelkäijad. Nemad olevat kirjutand Stalinile mingi kirja, ilmselt midagi nende ajalookäsitlusest lähtuvalt. Need inimesed sääl autokastis istusidki ja neid siis kuskile sõidutati. Aga see oli niisugune miniküüditamine, mis tabas võib-olla paarisadat inimest, mitte paarikümmet tuhandet.

Sellest Tartu „taastamisest“ olen ma isegi osa võtnud, mingeid kive ja rauakobakaid tassind, sest kõikidest asutustest kamandati inimesed varemeid koristama, mille asemele siis need haljasalad rajati. Tollal oli linna pääarhitektiks Arnold Matteus, kes oli selles ametis nii eesti kui nõukogude ajal. See on huvitav, kuidas ta seda suutis, aga tema oli leidnud — muidugi õigusega — et see 50ndate ja 60ndate ehitus ja arhitektuur on nii nirul tasemel, et taeva pärast: niipalju kui võimalik, mitte ehitada uusi maju Tartu südalinna. Las olla pigem haljasalad, ja kui ükskord tuleb aeg, kus jälle ehitatakse korralikke maju, võib hakata neid tühje platse täis ehitama. Matteusel see omamoodi sabotaaž õnnestuski.

Tartu on urbanistlikult väga veider moodustis. Ma hindan väga loodust — parke ja kõike muud — aga kui ühe sajatuhandelise linna keskuses on ruutkilomeeter hoonestama maad, siis see ei ole minu meelest päris normaalne. Mulle meeldivad Lääne-Euroopa linnad, kus on hästi kompaktsed väikesed haljasalad. Neid näeme näiteks Pariisis. Berliin ei ole ka tegelikult väga kompaktne linn, aga Euroopast kaugemale vaadates näiteks Tokyo, mis on väga tihedalt hoonestatud, aga ometi on nende hoonete vahel väga toredad väikesed pargid või haljasalakesed, kus on alati lopsakalt põõsaid ja kõike muud. Meie haljasalad paraku on — kasutades natuke edasi arendatuna ühe teise mehe väljendit — rohelised kõrbed, mille keskel seisavad mustad sambad. Vaatame oma silmade kõrgusel seda, mis on Tartu park — mustad sambad. Puudub inimese dimensioon, puuduvad põõsad, mis on ju ka lindude varjupaik. Ja Tartus peremehetsevadki vareslased: varesed, harakad, hakid, kes hävitavad ära needki väikeste lindude pesad, mis ehk võiksid tekkida. Nii et selline kriitiline kõrvalepõige.

Jätkub järgmises Müürilehes!

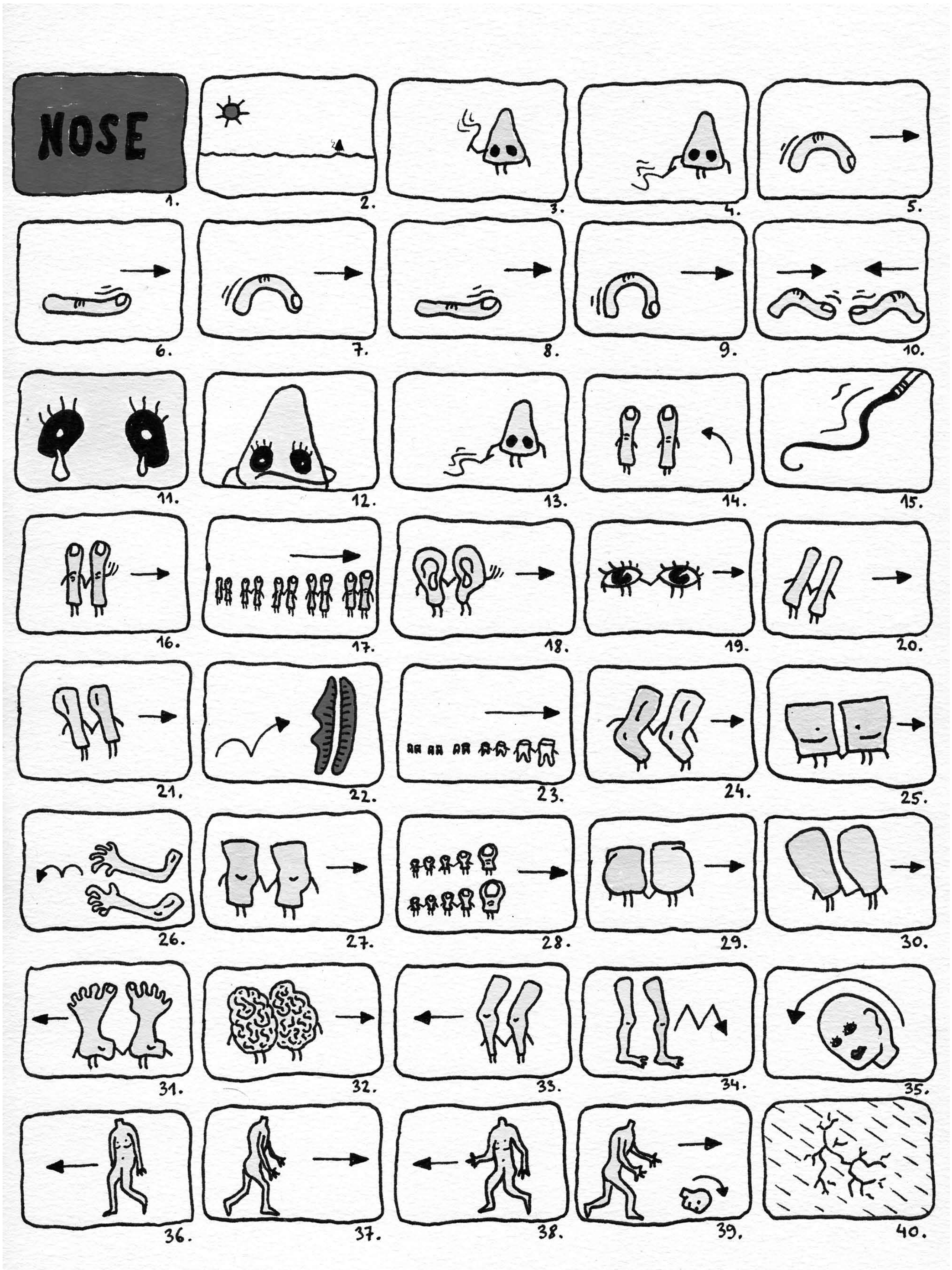

Ülo Pikkov - "Nina"

41.

Triinu Lille